FATİH SULTAN MEHMEDE NASİHATLER

SULTAN MURAT HAN

Tercüman 1001 TEMEL ESER

Tercüman
1001 TEMEL ESER
76

Yazan :
SULTAN MURAT HAN

Baskıya Hazırlayan :
Abdullah UÇMAN

FATİH SULTAN MEHMED'E NASİHATLER

Tercüman gazetesinde hazırlanan
bu eser Kervan Kitapçılık A. Ş.
ofset tesislerinde basılmıştır

1001 Temel Eser'i iftiharla sunuyoruz

Tarihimize mânâ, millî benliğimize güç katan kütüphaneler dolusu birbirinden seçme eserlere sahip bulunuyoruz. Edebiyat, tarih, sosyoloji, felsefe, folklor gibi millî ruhu geliştiren,ona yön veren konularda "Gerçek eserler" elimizin altındadır. Ne var ki, elimizin altındaki bu eserlerden çoğunlukla istifade edemeyiz. Çünkü devirler değişmelere yol açmış, dil değişmiş, yazı değişmiştir.

Gözden ve gönülden uzak kalmış unutulmaya yüz tutmuş -**Ama değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, çoğunluğu daha da önem kazanmış**- binlerce cilt eser, bir süre daha el atılmazsa, tarihin derinliklerinde kaybolup gideceklerdir. Çünkü onları derleyip - toparlayacak ve günümüzün türkçesi ile baskıya hazırlayacak değerdeki kalemler, gün geçtikçe azalmaktadır.

Bin yıllık tarihimizin içinden süzülüp gelen ve bizi biz yapan, kültürümüzde "Köşetaşı" vazifesi gören bu eserleri, tozlu raflardan kurtarıp, nesillere ulaştırmayı plânladık.

Sevinçle karşılayıp, ümitle alkışladığımız **"1000 Temel Eser"** serisi, Millî Eğitim Bakanlığınca durdurulunca, bugüne kadar yayınlanan 66 esere yüzlerce ek yapmayı düşündük ve **"Tercüman 1001 Temel Eser"** dizisini yayınlamaya karar verdik. **"1000 Temel Eser"** serisini hazırlayan çok değerli bilginler heyetini, yeni üyelerle genişlettik. Ayrıca 200 ilim adamımızdan yardım vaadi aldık. Tercüman'ın yayın hayatındaki geniş imkânlarını 1001 Temel Eser için daha da güçlendirdik. Artık karşınıza gururla, cesaretle çıkmamız, eserlerimizi gözlere ve gönüllere sergilememiz zamanı gelmiş bulunuyor. Millî değer ve mânâda her kitap ve her yazar bu serimizde yerini bulacak, hiç bir art düşünce ile değerli değersiz, değersiz de değerli gibi ortaya konmayacaktır. Çünkü esas gaye bin yıllık tarihimizin temelini, mayasını gözler

önüne sermek, onları lâyık oldukları yere oturtmaktır.

Bu bakımdan 1001 Temel Eser'den maddî hiç bir kâr beklemiyoruz. Kârımız sadece gurur, iftihar, hizmet zevki olacaktır.

KEMAL ILICAK

Tercüman Gazetesi Sahibi

«Padişahlar ellerinde terazi tutmuş kimselere benzerler. Asıl padişah odur ki, elindeki teraziyi doğru tuta.»

SULTAN II. MURAD

ESER VE MÜELLİF ÜZERİNE

Nasihatü Sultan Murad bugüne kadar her nedense gözden kaçmış bir eser görünümündedir. Adından da kolayca anlaşıldığı gibi, günlük - aktüel birçok olayları düşüncelerine perspektif yaparak Sultan Murad II.'ın, oğlu Fatih Sultan Mehmed'e çocuk yaşta bir şehzadenin anlayabileceği bir dille yaptığı ahlâkî ve sosyal öğütlerden meydana gelmektedir. Baba - oğul arasındaki karşılıklı konuşmalar bir üçüncü kişi ağzından nakledilmektedir.

Eser baştan - sona hep, insanın his ve duygularına ilk bakışta ürkütücü gelen şeyleri yumuşatarak, sevimli bir şekle sokarak göstermektedir. Sultan Murad öğütlerinde karşısındakini korkutup, ürkütmüyor; sevdiriciliği, sempatiyi esas metod almış kendine. Eser yalnızca bu yönüyle bile ahlâk ve terbiye ilminin temel gerçeklerine uyar durumdadır. Öğütlerin hemen hepsinde ön plânda gibi görünen içinde yaşadığımız dünya hayatında başarıya ulaşma yollarının hemen yanıbaşında âhiret, öte dünya düşüncesi gelmektedir. Yâni bu dünya ile öte dünya yanyanadır, birbirinden ayrılmazlar; hattâ öte dünya kaygısı yer yer bu dünya kaygılarına oranla daha önemli yer tu-

tar, üstüne daha fazla basılır. Zaman zaman padişahlığa, büyük bir devlet başına geçmeye namzet birine yapılması gereken tavsiyelere rastlarız eserde. Sultan Murad'ın hele o, padişahları ellerinde terazi tutan kimselere benzetmesi oldukça ilginçtir.

Önsözdeki, Osmanoğulları hakkında bir hayli iltifatkâr davranılan ifadeye göre, eserin orijinali Venedik Balyoslarından «Andrea Coscolo» tarafından Murad II. devrinde kaleme alınmış, uzun süre işe yaramaz bir durumda kaldıktan sonra «Andrea Coscolo»'nun torunu Balyos «Marino de Cavali» tarafından M. 1559 (H. 967) tarihinde saray tercümanlarından Tercüman Murad Bey'e tercüme ettirilerek Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a takdim edilmiştir.

Yine buradaki ifadede, yabancı elçi, Osmanlı padişahları hakkında sadece iltifatkâr değil, oldukça da iyiniyetli görünmektedir. Tarihî hadiselere göre bir hayli rekabet ve karşılıklı düsmanlığın olması lâzım gelen bu dönemde bunlardan hiç bahsedilmediği gibi, tamamen tersi bir durumda görünülmesi de son derece tuhaf... Hattâ bu eserden birçok Batı'lı milletlerin faydalanabileceğini, bu yüzden onların, Sultan Murad'a teşekkürler bile edebileceklerini söylemesi, açıkça Osmanlının üstünlüklerini kabul eder görünmesinde ya bir gerçeği itiraf veya maharetli bir ikiyüzlülük aramak gerekir. Yine de bizim için önemli olan önsöz ve önsözdeki ifadeler değil, eserin aslı, orada söylenen şeyler, ortaya konan meselelerdir.

Yazardaki sezgi gücüne de burada kısaca değinmek yerinde olur. Yine önsözde, yazar, o güne kadar gelmiş Osmanlı padişahlarının sadece kılıçla ün yapmadıklarını, kılıcın yanında ahlâk, ilim, edep, terbiye ve adaletle de süslü bulunduklarını ve bu yöndeki faziletlerinin gün geçtikçe arttığını, artacağını haber veriyor. Osmanlı tarihine şöyle bir baktığımızda, gerçekten bu haberin gün geçtikçe gerçeklik kazandığını görürüz. Osmanlı padişahlarının birçoğunun bizzat şiirle uğraşmaları, bazılarının bir divan dolduracak kadar şiirlerinin bulunması, bir kısmının hattat, bir kısmının musikişinas ve ressam olmaları 16. Yüzyıldaki bu haberi belgeler durumdadır.

Normal mantık çerçevesi içinde düşünülürse, esere muhteva olarak Osmanlı sülâlesini, Osmanlı medeniyetini ve cemiyet hayatının bazı püf noktalarını çok iyi bilen biri tarafından son şekli verilmiş olması gerekir. 16. Yüzyılda bir yabancının bunları bilebilmesi veya bildiğinin farzedilmesi pek normal gibi görünmüyor. Öyle sanıyorum ki, İtalyanca olarak kaleme alınan eserin aslı saray tercümanı tarafından o günün Osmanlıcasına tercüme edilirken birçok önemli noktalar gözönünde tutulmuştur.

Önsözde de iyice açıklandığı gibi, eser, Murad II. devrinde padişahın sarayına girmiş, ona kulluğunu arzetmiş ve ondan iltifat görmüş Venedik elçisi «Andrea Coscolo» diye biri tarafından kaleme alınmış, daha sonra Kanuni Süleyman devrinde, yine eski elçinin torunu olan «Marino de Cavallo» adlı bir Venedik elçisi tarafından 1559 yılında Tercüman Murad Bey'e

tercüme ettirilerek devrin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuştur.

Bu arada Murad II. ve Kanuni devirlerini inceleyen eserlerle devrin arşiv vesikalarını karıştırdığımız halde «Andrea Coscolo» hakkında küçük de olsa hiçbir bilgi edinemediğimizi üzülerek belirtelim. «Marino de Cavalio» hakkında ise sadece, M. Tayyıp Gökbilgin'in T. Tarih Kurumu Yayınları arasında yayınladığı «VENEDİK DEVLET ARŞİVİNDEKİ TÜRKÇE BELGELER KOLLEKSİYONU» adlı eserindeki 118 numaralı vesikada rastladığımızı belirtelim. Bu vesika ise, Venedik Balyosu Marino de Cavallo'nun 1569 Zilhiccesinde görevini tamamlayarak memleketine dönmesi münasebetiyle Venedik Dojuna gönderilen bir nâme-i hümâyundur.

Eserin bugüne kadar kütaphane raflarında farkına varılmamasının sebebi, kataloglarda isminin dikkat çekici bir nitelikte görünmemesidir İstanbul kütüphanelerinde eserin bizim tespit edebildiğimiz sadece iki nüshası var. Bu iki yazmadan biri Topkapı Sarayı Kütüphanesinde, diğeri Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunuyor. Eserin enteresan diğer bir yanı, iki nüshanın da aynı hattat'ın elinden, aynı kâğıt kullanılarak, aynı boyutlarda meydana getirilmiş olmasıdır. Bilinerek veya bilinmeyerek yapılmış tek farklılık, Topkapı Sarayındaki nüshada «dîbâce» bölümünün bulunmaması, yâni kasden konmaması, Nuruosmaniye nüshasındaysa «dîbâce» adıyla 4 varaklık, baş kısımda bir bölümün bulunmasıdır.

Eser Topkapı Sarayı Kütüphanesinde katalog fişlerine [«**NASİHATÜ SULTAN MURAD**», Fatih'in ba-

bası II. Sultan Murad (824 — 848/1421 — 1444) ın oğlu II. Mehmed'e etmiş olduğu nasihatı havi anonim bir eserdir] diye kitabın teknik malzemesi hakkında gerekli kısa bir bilgi de vererek Ahlâk ve Siyasiyat bölümüne, yanlış olarak «17. Asırda kopya edilmiştir» şeklinde bir açıklama da koyarak kaydedilmiş olduğu halde; Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan katalog defterinde 3295 numarada [«Kitâb-ı der medh-i pîrî», müellif: Mütercim Murad Bey, mülâhazat: Venedik elçilerinden «Marinidi» tarafından tercüme ettirilmiştir.] şeklinde yine yanlış bir ifadeyle kayda geçirilmiştir.

Biz buraya, hem o günün konuşma ve yazı dili özelliğini göstermek için metni aynen aldık, hem de neslimizden çoğumuzun anlayabilmesine imkân olmayan 14. - 15 Yüzyıl Anadolu Türkçesiyle yazılmış, fakat orijinalitesi olan bir eseri onların da anlayabilmesi için bugünkü dille yeniden hazırladık. Bugün için kullanıştan düşmüş o günün birçok kelime ve deyimlerinin açıklamalarını da kitabın sonunda «Sözlük ve Açıklamalar» bölümünde teferruata gitmeden izah etmeye çalıştık.

Yüce, cihanşümul bir imparatorluğun ilk padişahlarından birinin bizzat ağzından çıkmış, çağına göre bir hayli enteresan olan bu nasihatlerin altı asır sonra da orijinalitelerini koruduğunu, bunların günümüz Türk okuyucularının da dikkatlerini çekeceğini umuyorum...

CİHANŞÜMUL İMPARATORLUĞUN KURULUŞ DÖNEMLERİ ÇEVRESİNDE

MURAD II. VE DEVRİ : (1421 — 1451)

1404'de Amasya'da dünyaya gelen Murat II., Mehmet I.'in oğludur, Altı yaşına kadar Amasya'da kalmış, daha sonra babasıyla birlikte Bursa'ya, oradan Edirne'ye gelmiştir (1413). 12 yaşında, yanında lalası Yörgüç Bey'le birlikte Tokat, Amasya, Sivas, Çorum ve Osmancık bölgelerini içine alan Rum vilâyeti beyliğiyle tekrar doğduğu şehre gelir. Gelişinin daha ilk senesinde Ege dolaylarında ortaya çıkan Börklüce Mustafa İsyanını bastırmak durumunda kalır. Bölgenin kumandanı Bayezid Paşa sayesinde bu isyan kolayca bastırılır. Bu hadiseden dört yıl sonra, Bursa'da hasta döşeğinde yatan babası Çelebi Mehmet, oğlunu aniden yanına çağırtır. Şehzade Murat Bursa'ya geldiğinde babası ölmüş, fakat devlet büyüklerinin önayak olmasıyla ölüm güçlükle gizlenebilmiştir. Devlet erkânının kendisine biat etmesiyle Murat II. 17 yaşında Osmanlı tahtına çıkar (1421).

Genç padişah henüz kuruluş durumunda olan imparatorluğu sarsılmadan yaşatabilmek için, padişah-

lığının ilk birkaç yılını yerini sağlamlaştırmak, devletin birlik ve beraberliğini sağlayabilmek amacıyla çalışır. Çünkü, aralarındaki küçücük bir beyliğin birdenbire toparlanıp, büyümesini hazmedemeyen komşu beylikler (Menteşe, Karamanoğulları, İsfendiyaroğulları vb.) en küçük fırsattan faydalanarak Osmanlıların genişlemesini engellemek çabasındalardı. Bu yüzden Murat II'nin ilk işi bunların bazılarına tavizler vererek anlaşmalar yapmak oldu. Bunun ardından ilk ve çetin mücadelelerinden biri de, Bizansın desteğini gören kardeşı Mustafa'yla olmuş, uzun bir iç savaştan sonra bu olay ancak olumlu bir sonuçla kapatılabilmiştir.

Bu arada (Haziran - 1422) Murat II'nin 50 günden fazla bir süre Bizans'ı kuşattığını görüyoruz. Kuşatma, kardeşi Küçük Mustafa'nın ayaklanması üzerine kaldırılmıştır. 1425 — 1430 arası Venediklilerle Arnavutluğa kadar uzanan bır deniz savaşı başlamıştır. Bir yandan Akdeniz de birçok ada zaptediliyor, diğer yandan Balkanlarda ilerleniyor, bazı yabancı krallarla anlaşmalar yoluyla hem devletin geleceği teminat altına alınıyor, hem de birçok toprak ele geçiriliyordu. Bu arada geriye, tâ padişahlığının başından beri bir çıban gibi büyüyen Selânik'teki Düzmece Mustafa hadisesinin de kesin bir sonuca ulaştırılması kalıyordu. Doğuda Timur artığı Şahruh tehlikesinin kalkar gibi olduğu görülünce (1430), Sultan Murat ani bir baskınla, Venedik donanmasının bile haberi olmadan Selânik'i ele geçirdi. Sultan Murad'ın kendince ve memleket geleceği için gerçekten çok önemli olan bu Se-

lânik meselesi üzerine Mısır sultanına gönderdiği fetihnâmesinde «Selânik'in Bizans'ın bir eşi olduğunu, İslâmlara zarar vermekle belki ondan da ileri gittiğini yazar. Ve böylece Balkanlarda Yıldırım Bayezid'in imparatorluğunu yeniden ayağa kaldırmış olur. Bu olayın ardından Venedik donanmasının denizlerde giriştiği talan ve yağma üzerine onlarla bir anlaşma yapılmıştır. (1430)

1432'de saltanat merkezi Edirne'ye gelmiş olan seyyah B. de la Broquiére, padişahın kuvvet ve kudretini şöyle anlatır : «Bana söylendiğine göre, o harpten hoşlanmaz. Bana da öyle görünüyor; zira elindeki kuvvetleri ve büyük geliri kullanmak istese, Hristiyan âleminden gördüğü az mukavemet göz önüne alınırsa, büyük bir kısmını fethetmek onun için işten değildir.» Ve bu tarihte devletin yıllık 2,5 milyon altın duka geliri olduğunu, Rumeli'de asker adedinin 120 bine ulaştığını, bunun 4 - 5 bininin kapıkulu olduğunu nakleder ki, devletin maddî gücünün bir yönünü göstermesi bakımından oldukça ilginçtir.

Sultan Murat II'nin saltanat hayatı, gerçekten, durmak - oturmak bilmeyen bir mücadele içindedir. Çünkü dönem, büyük bir medeniyeti de beraberinde getiren yüce bir devletin kuruluş dönemidir. En ufak bir gaflet büyük sarsıntılara kolayca yol açabilmektedir.

1434'te tekrar Macar meselesi çıkmış, bir yıl sonra Karamanoğulları üzerine sefer açılmıştır. Balkanlarda gerçek bir Osmanlı tehlikesini açıkça gören Av-

rupalılar da bu ciddî durum karşısında elbette elleri - kolları bağlı oturacak değillerdi. Aniden harekete geçip Papa'nın da desteğini alarak yeni bir Haçlı seferi hazırlığına giriştiler. İşte tam bu sıralarda Macaristan üzerine yürüyen padişah, Bosna kralıyla anlaşma yaptıktan sonra, son Sırp mirasının kuvvetli noktası Belgrad'ı almak istedi. Fakat 6 ay süren muhasaradan kesin bir netice alamadan geri dönüldü. Başarısızlığın sebebi olaraksa, ateşli silâhların ilk defa burada Türklere karşı kullanılması ve büyük kayıplara yol açıldığı gösterilmektedir. Bu başarısızlık ve aynı yılın güz ayında ortaya çıkan iki dehşetli haber Sultan Murad'ı perişan eder. Bunların ilki, Macar ve Sırp despotu idaresinde bir ordunun Osmanlı topraklarını istilâya girişmeleri, dığeriyse, çok sevdiği, canı bellediği büyük oğlu şehzade Alâaddin'in ansızın ölümü.. İşte bu iki korkunç haber zaten harab, tac ve tahttan hoşlanmayan Sultan Murad'ı, şehzade Mehmed lehine tahttan feragate sevkeder.

Bu sıralarda Yenişehir'de bulunan Sultan Murat, ordusuyla Bursa'ya gelir, birkaç gün kaldıktan sonra Yeniçeri ağası Hızır Ağa'yı ve diğer beyleri de yanına alarak Mihaliç ovasına çıkar ve onlara resmen tahttan feragat ettiğini şu sözlerle bildirir: «Bakın beyler, paşalar, bu âna gelince padişahınız ben idim, ba'd el-yevm (bundan böyle) padişahınız oğlumdur. Zira ben cümle tac ve tahtımı ve ünvanımı fîl-cümle oğluma verdim. Hâlâ padişah oğlumu bilesiz.»

Bunun hemen ardından kendisi dervişlerle Bursa'ya inzivaya çekilir, oğlu da Osmanlı tahtına çıkar. Ve-

zirlerden Çandarlı Halil Paşa devletin selâmeti yönünden, koca bir tahtın 12 yaşında bir çocuğa bırakılmasından endişe duyuyor, Murad'ı hâlâ padişah tanıyordu. Diğer yandan, Bizans'a sığınmış Yıldırım oğullarından Orhan olayı ise bütün fecaatiyle ortada duruyordu.

Macar harekâtı üzerine telâşa kapılan devlet erkânı, Sultan Murad'ı taht'a geri çağırdığında, Murat inzivasında önce : «Beyiniz vardır, varın uğraşın» dediyse de, daha sonra Kasaboğlu Mahmut Bey'in gelip ; «Eğer bu diyarın şehriyârı isen gel vilâyetini himâyet eyle ve eğer raiyet olmağa rağbet etdünse anın hükmünü reayet eyle» diye zorlayarak ordunun başına geçmeye razı edebilmiştir. Sultan Murad'ın Varna savaşıyla ilgili olarak devlet büyüklerinin zorlamalarıyla ordunun başına geçmesi, yeniden taht'a geçişi değildir. Hattâ Murat II. böyle bir san'ı uyandırmamak için Edirne'ye bile girmemiş, şehrin dışında konaklayarak Varna'ya oradan yürümüş, dönüşte Edirne'de çok kısa bir zaman kaldıktan sonra tekrar Bursa'ya dönmüştür.

Balkanlardaki tehlike, Sultan Murad'ın ısrar üzerine ordunun başına geçip düşmanı bozguna uğrattığı Varna savaşıyla halledilmiş sayılamazdı. 1445 yılında bir Hristiyan donanması Karadeniz'de boy gösterirken Yanko Tuna üzerinden harekete geçti. Bu durum karşısında Sultan Murad'ın tekrar taht'a gelip ordunun başına geçmesi içten arzulanıyordu. Çok şiddetli ısrarlar ve Edirne'deki askerî isyan üzerine Murat II. 1446'da tekrar ve anîden Edirne'ye geldi ve ye-

niden Osmanlı tahtına geçti. Aynı yıl Osmanlı akıncılarının hücumlarıyla Balkanlarda kısmî bir itaat sağlandığını görüyoruz. Murad'ın Kosova'da 1448'de Yanko ile karşılaşmasından sonra 1450'de yanına oğlunu da alarak Arnavutluk'a ikinci seferini yapar. Dönüşte Dulkadıroğlu Süleyman Bey'in kızıyla, oğlunu evlendirmesinden kısa bir süre sonra hastalanarak yatağa düşer ve nuzülden vefat eder (1451). Ölümü onaltı gün gizli tutulmuş, ancak şehzade Mehmed'in Manisa'dan gelmesiyle açıklanmıştır. Öldüğünde 48 yaşında bulunuyordu.

Sultan Murad 1446 yılında düzenlediği vasiyetnâmesinde arzularını şu şekilde belirtmektedir : «Merhum oğlum Ali yanındaki kabrin katında koyalar... Üzerine bir çâr dîvâr (dört duvardan ibaret) türbe yapalar, üstü açık ola ki, üzerime yağmur yağa... Soyumdan - sopumdan her kim ki ölecek olursa benim yanımda komayalar, katıma getürmeyeler... Bütün kullarım âzâd ola...»

Broquiere, Sultan Murat için ; «Bildiğim hükümdarlar arasında tebaası tarafından kendisine en ziyade itaat gösterilen Osmanlı Padişahı Sultan II. Murat'dır» demektedir.

BİR DİKKAT :

- Devrinde ve daha sonra yazılan birçok eserlerde Sultan Murad'dan «iyi kalpli, hoşmeşrep, hassas, muamelelerinde gayet insanî ve merhametli, özellikle sulhsever, harbe karşı nefret duyan, ahde vefalı» bir padişah olarak bahsederler. Bunların yanında, değerli tarih bilgini Halil İnalcık'ın İslâm Ansiklopedisindeki

MURAD II. maddesinde (C. 7, S. 609) ve «FATİH DEVRİ» adlı bizim de burada çok faydalandığımız kıymetli belgesel eserinde bazı yabancı kaynaklara dayanılarak Sultan II. MURAD'ın «ayyaşlığından, aşırı derecede zevk ve safaya düşkünlüğünden» üzerine basa - basa bahsedilmektedir. Bu iddiaların doğruluk veya yanlışlık dereceleri hakkında kesin birşey söyleyecek durumda değiliz Yalnız bizim bu üzerinde çalıştığımız «NASİHATÜ SULTAN MURAD»'da buradaki hükümlerin tamamen tersi durumların varlığını belirtelim. Şimdiye kadar her nedense üzerinde durulmayan «NASİHATÜ SULTAN MURAD»'ın sadece bu yönüyle, yâni tarihi gerçekler haline gelmiş bulunan bazı iddiaları çürütmesi bakımından bile hayli ilginç olduğu ortadadır.

Sırası gelmişken bu arada şunu da belirtelim. Öteden beri Sultan II. Murad'a atfedilen devşirme usulünün kurulması olayı, güvenilir birçok tarihçinin ittifakıyla, onun tarafından değil, daha önce Yıldırım Bayezıt tarafındandır.

Osmanlı ilim ve sanat hayatının da bu devirde büyük ilerlemelere sahne olduğunu görürüz. Fâtih devrinin birçok üstadı bu devirde bu topraklar üzerinde yetişmiştir. Ayrıca Arabistan, Türkistan, Kırım'dan da birçok ulema getirtilmiş veya kendi arzularıyla gelmişlerdir. Molla Gürani, Tûsî, Kırımî, Semerkandî, Acem Sinan bunlar arasındadır.

O sıralarda tasavvuf cereyanı, özellikle Mevlevilik ve Beynilik ön plânda geliyordu Bayramiye tarikatı da hayli yayılmış bir durumdaydı. Hattâ Sultan Mu-

rad'ın Bayramiye tarikatı müridlerini vergi muafiyeti içine alması, bu tarikatın daha da yaygınlaşmasına yardım etti. Yine bu devirde Hacı Bayram Velî'nin halifelerinden Yazıcıoğullarının kültür tarihimizde unutulmaz hizmet ve emeklerinin ortaya çıkışını da görürüz. Yazıcızâde Mehmed'in Muhammediye'si, Ali'nin Selçuknâmesi, devrin kuvvetli, iki akımını çok iyi temsil ederler. İlkinde tasavvuf kuvvetle hüküm sürerken, ikincisinde Oğuz ananesi belirmekte ve o devir nesrimize mükemmel örnekler olarak görünmektedirler. Oğuz - Kayı geleneğinin ise tamamen siyasî bir hizmet amacı olup, Osmanlı hanedanını Timurlular karşısında yükseltmek ve Türkmenlerin yerleştikleri bölgelerde bu yönde nüfuz sağlamak istemektedir. Bu devirde Arap ve Fars dilinden yapılan birçok tercüme de Osmanlı — Türk kültürünün gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

İlim hayatında ilk bakışta görülen bu çalışmalar yanında, imar çalışmalarına da önemli yer ayrıldığını görüyoruz. Padişahın Bursa'da yaptırdığı cami, medrese ve zaviyeler önemli yerler tutarlar. Bunların bulunduğu ruhânî semte bugün Murâdiye adı verilmiştir.

II. Murad'ın en büyük eserleri ise Edirne'dedir. Tunca kıyısındaki Dârülhadis (Hadis ilmi okutulan okul)'den sonra devrin en büyük eserlerinden olan Üç Şerefeli Cami ile Ergene Köprüsü gelir. Üç şerefeli Cami çevresine kurulan medreseler «Sahn-ı Semân» kurulduktan sonra bile önemini kaybetmemiştir. Ergene Köprüsü ise, köprünün bakım, emniyet işleri için

ucuna kurulan mescit, imaret, hamam ve pazarlarıyla apayrı bir şaheser bütünlüğü arzetmektedir.

Sultan II. Murad hayatında yaptırmış olduğu bu muazzam eserleri dolayısıyla «ebü-l-hayrât» ünvanını kazanmıştır.

Çeşitli kaynaklarda II. Murad devri, imparatorluğun bir refah ve saadet devri olarak anılmaktadır. Bu iddiaya bir örnek olarak da, O'nun 30 yıllık saltanatında akçenin daima değerini koruduğunu, Broquier'e göre, yıllık devlet gelirinin 2,5 milyon altın'a yükseldiğine işaret edelim. Hattâ Fatih Sulan Mehmed vefat edip, Bayezid II. taht'a geçince, ona, babasını değil, dedesini örnek alması başta gelen tavsiyeler arasındaydı..

FATİH SULTAN MEHMED VE DEVRİ : (1451 - 1481)

30 Mart 1432'de Edirne'de doğan Mehmed II., Murad II'nin dördüncü oğludur. 1433 başlarında iki lalasıyla Manisa ya vali olarak gönderilir. O yıl sonlarında Amasya valisi ağabeyinin ölümü üzerine tahtın tek varisi olarak kalıyordu. Küçük yaşta Mısır'lı Molla Gürani'nin eline teslim edilen Mehmed, birçok şehzade gibi özel olarak yetiştirilmiştir. Bazı felâketler üzerine tahtan çekilmeyi düşünen Sultan Murad 1444'de oğlunu yanına, Edirne'ye getirtir. Ve Macar kralı ile yaptığı anlaşmada oğlunu da hazır bulundurur. Sonra da Şehzadeyi taht'a oturtup, kendisi Bursa'ya inzivaya çekilir.

Koskoca devletin 12 yaşında bir çocuğun eline bırakılması birçok fırsatçının harekete geçmesine meydan verir. Bu arada memleket içinde de birçok buhranların doğduğunu görürüz. İşte 1444 - 1446 arasındaki buhranlar Mehmed'in bundan sonraki hayatında kendine göre bazı yönler çizmesinde etkili olmuştur. Genç padişah lehine bu tahttan feragat hadisesi, siyasî bütünlük bakımından Osmanlıların aleyhine bir durum niteliği de taşır. Bunların bir kısmını yukarıda görmüştük. Bu noktada sadece şuna işaret edelim: 12 yaşında bir çocuk, padişahın dirayeti elinde tutamaması, paşalar arasında uyanan ikilik, halkın endişeye düşüp Rumeli'yi terketmesi. Hurûfî ayaklanması ve katliamı, Edirne'deki büyük yangın v.b. yanında bir de Papa başkanlığındaki bir grubun artık Türkleri Avrupa'dan Asya bozkırlarına sürme zamanının geldiği fikri etrafında yeni bir Haçlı birliği teşebbüsünü de doğurur.

Sultan Murad'ın çeşitli zorlamalarla birinci kez inzivasından çıkıp, Balkanlarda kısmî bir asayiş temininiyle geri dönmesinin ardından, 1445'de Edirne'de, tahminen Çandarlı'nın itelemeleriyle bir Yeniçeri ayaklanması başgöstermiş ve asker kendilerinin Orhan'a bağlı olduklarını ilâna kadar varmışlardı. Ulûfelerin arttırılması ve baş eğmeyenlerin halkın da yardımıyla kılıçtan geçirilmesiyle ortalık biraz düzelince, genç padişahın devleti idare edemediği sonucu ortaya çıkıyordu; bu durumda taht'a tekrar Sultan Murad çağırıldı. Yukarıda Sultan Murad'ı anlatırken buraların sözünü etmiştik. Bizim burada asıl, Sultan Murad'ın ölü-

müyle Mehmed II'nin tek başına taht'a geçişinden sonraki olaylara bakmamız gerekiyor.

Fatih'teki gaza siyaseti, disiplin, sertlik, başta saray adamları olmak üzere kimseye soluk aldırmama ve İstanbul'u fethetme fikirleri bu iki yıllık buhranlı saltanatın eserleri olmalıdır.

Şehzade Mehmed 1450'de Dulkadıroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun ile nikâhlanmış, bu münasebetle Edirne'de muhteşem bir düğün yapılmıştır. Yeni gelinle Manisa'ya çekilen Mehmed'in hemen ardından Çandarlı gizli bir mektupla babasının ölümünü bildiriyor ve bu sefer gerçekten taht'a, Edirne'ye çağırıyordu (1451). Çandarlı'nın tedbirleriyle zorla tutulan askerler sonunda Mehmed II.'ye bağlılık yemini etmişlerdir. 19 yaşındaki genç padişah böylece Osmanlı tahtına ikinci kez ve 30 yıl kalmak üzere çıkmış oluyordu.. Devlet ileri gelenlerinin ustalıklı siyasetleriyle emniyet altına alınan Balkanların ardından İstanbul'un fethi de bir nevi imkân dahiline girmiş bulunuyordu.

Tabiî bu arada. Mehmed'in culûsundan, daha önceki tecrübesizlik gibi bir durum umanlar harekete geçmekte bir sakınca görmediler. Bizans ve Karamanoğulları yine bu fırsatçılar arasındaydı. Genç padişah ise yeni teşebbüsler için malî tedbirlere başvurmakta hiçbir gecikme göstermiyordu. Doğu ticaretini garanti altına almak için gitmiş bulunduğu Karaman'dan dönüşte Çandarlı'ya Anadolu Hisarı karşısında bir kale yapılmasını emreder. Oldukça kısa bir zamanda, 1452' de kale mükemmel bir şekilde yükselmektedir. Hisar tamamlanınca Mehmed II. Bizans'a İstanbul'u teslim

etmesini veya harbe hazırlanmasını bildirmişti. Önceleri Avrupa'da pek öyle büyük bir heyecan uyandırmayan bu tehdidin ciddiliğine bile inanmamışlardı. Fakat genç padişah, devlet büyüklerinin engellemelerine rağmen fethi mutlak iktidarının ilk şartı olarak görüyor ve bunu bir an önce gerçekleştirmek istiyordu.

Mehmed II. 6 Nisan 1453'de muhasaraya başladı ve daha önce Hazret-i Paygember tarafından müjdelenen «ne güzel kumandan» olmaya lâyık bir fütuhatçı olarak 29 Mayıs'ta bu tarihî şerefe ulaştı. Böylece bir çağ kapanmış, «YENİ bir ÇAĞ» açılmış oluyordu. Fatih fethettiği yeni şehrin halkına ve saray erkânına iyi muamelelerde bulundu. Hattâ bazı beyzadeleri bizzat fidyeyle kurtararak şehrin bazı yerlerine yerlestirdi.

İşte bu fetih sayesindedir ki, cihanşümul imparatorluğun yegâne temsilcisi olarak Fatih Sultan Mehmed görünmüş, aynı zamanda bu fethin daha sonraki fetihlerine büyük moral tesiri olmuştur.

Fatih, devletin mutlak hâkimi olmak amacıyla fethin hemen ardından çevresindeki birçok büyük paşayı ya azil, ya da idam ettirerek bütün herkese karşı büyüklüğünü göstermiştir. Bizzat düzenlediği Kânunnâmesiyle de devlet adamlarının nüfuzlu aileler yerine, kullar arasından yetişmesini öngörmüştür. Hattâ Padişahın hocası Molla Güranı bile kendisine teklif edilen vezirliği bu yüzden reddederek «vezirliğin saraydan yetişme kullara mahsus olduğu»'nu belirtmiştir.

Bu arada ordu kademesinde, zaman zaman başkaldıran itaatsiz Yeniçeriler içinde de bazı tedbirler alma gereğini duymuş, fakat asker adedini oldukça sabit tutmaya çalışmıştır.

O, yine Kanunnâmesinde «karındaşlarını nizam-ı âlem için katletmek münasiptir» derken, doğrudan doğruya sultanın hâkimiyetinin parçalanmazlığı amacını güdüyor, böylece kendisinin gençliğinde bizzat tatmış olduğu bazı acı hadiselerin tekrardan vukuunu önlemeye çalışıyordu.

Fatih'teki tâ başından beri açıkça görülen cihan hâkimiyeti fikrini kimi tarihçiler Türk - Moğol, kimileri Roma, kimileri de İslâmî hilâfet geleneğine bağlarlar. Fatih'ten sonra İstanbul'da bulunan Jacopo Languschi, Fatih hakkında; «İddiasınca dünyada bir tek imparatorluk, bir tek iman ve bir tek hükümdarlık olmalıymış. Bu birliği kurmak için de dünyada İstanbul'dan daha lâyık bir yer yokmuş. Bu şehir sayesinde Hristiyanları hükmü altına alabilirmiş» demektedir. Hattâ bu amaçla sarayında Ortodoks ve Ermeni Patriğiyle, haham bulunduruyor, yine bu amaçla 1456'larda dünya haritasını çizdiriyordu. Atalarından bir miras olarak yaşayan Allah'ın kılıcı olduğu ve hâkimiyetin mukadder olduğu inancı ise onda son derece kuvvetlidir. Bu sıralarda doğan büyük oğluna dedesinin adı Bayezid'i, küçük oğluna İran mitolojisinin ünlü kahramanı Cem'i, torununa Oğuz adını koyması, tesadüfîlikten uzak olduğu kadar bu cihan hâkimiyeti düşüncesiyle olmalıdır.

O, Anadolu ve Rumeli'yi elde tutmak için önce Akdeniz ve Karadeniz'i emniyete almanın gereğine inanır ve bu amaçla öncelikle Karadeniz'de fetihlere girişir. Çanakkale'de çeşitli hisarlar, İstanbul'da tersane yaptırması, civar adaları ele geçirmesi hep bu gayeyle ilgilidir. Şu halde Osmanlı deniz kuvvetlerinin gerçek kurucusu da yine Fatih oluyor.

Bu durumda, yâni büyük fethin ardından, Osmanlıların karşısında Batı'da Macarlar ve Venedik'liler, Anadolu'da Karamanoğulları bulunuyordu. Bu yüzden aralarında ileride çetin mücadeleler olması kaçınılmaz birşeydir.

Özellikle bu tarihlerde en küçük bir zaafın Haçlı emellerini canlandırdığına sık - sık rastlarız. 1456'da Fatih'in şahsî gayretlerine rağmen Belgrad önlerinde ordusunun bozulduğunu görürüz. Fakat akıncılar az zaman sonra bunun öcünü kat - kat almakta gecikmezler. Bu arada Karadeniz'de de birçok fetihlere girişilir. Trabzon Rum İmparatorluğu kökünden temizlenir, Kırım'la anlaşmalar yapılır.

Karamanlılarla mücadele 1466'da başlıyor ve işe başka beyliklerin de karışmalarıyla üç ayrı safhada devam ederek ancak 1473 Otlukbeli Meydan Savaşıyla Osmanlılar lehine belirli bir sonuca ulaşıyordu. Osmanlılar bu başarılı sonuçla Anadolu toprakları üzerinde tam ve gerçek bir hâkimiyeti gerçekleştirmiş olmakla kalmıyorlar, Haçlı Batı'lıların zafer ümitlerini de kırıyorlardı. Yalnız, Fatih'in Anadolu'da uğraşırken, Avrupalıların boş durmadığını, küçük - küçük de olsa

ellerine fırsat geçtikçe Osmanlı kalelerine saldırdıklarını da hatırlatalım. İşte bütün bunlar ve Haçlıların ezelî pis emelleri, Fatih'i bu konuda kesin bir sonuç almaya götürüyordu. Önce Venediklilerden Eğriboz alındı (1470).

Batılılar fırsatları değerlendirmeyi iyi biliyorlardı. Fatih doğuda Karaman meselesiyle uğraşırken harekete geçmişler, Rumeli ve İstanbul'da paniğe benzer bir durum bile meydana getirmişlerdir. Fatih Karamanoğlu meselesini kesin bir şekilde hallettikten sonra Osmanlı akıncı beylerine Macaristan'a akınlar yaptırdı. 1474'den sonra da Venedik üzerine şiddetli akınların yapıldığını görürüz.

1480'de Gedik Ahmet Paşa kumandasında bir orduyu Napoli'ye gönderirken, Mesih Paşa kumandasında başka bir orduyu da Rodos üzerine göndermişti. Bu çok önemli işin önüne ölüm engel olur. Bu ileriye dönük teşebbüs ancak torunu Yavuz ve Kanuni tarafından gerçekleştirilebilecektir. O'nun Otranto'ya yaptırdığı çıkarma Roma fethinin bir başlangıcıdır. Bu çıkış Avrupa'yı bir hayli heyecanlandırmış, Papa Roma'yı bırakıp kaçmayı bile tasarlamıştır.

Beri yandaysa fethin hemen akabinde Karadeniz bir Türk gölü haline getirilerek bu yanda güvenlik sağlanmıştır.

Fatih Sultan Mehmed'in iç siyasetinin temelini İstanbul'un kalkınması, seferler ve bu seferlerde zaptedilen bölgelerin askerî yönden korunması ve askerî yerleşme çevrelerinde toplanır. Adı geçen durumun

temini için konulan vergiler halkta içten içe de olsa bazı hoşnutsuzluklar meydana getiriyordu. İstanbul'un iskân ve kalkındırılmasında sürgün usulünün memleket çapında uygulanmaya kalkışılması da yine bazı huzursuzluklara yol açmış, yer - yer başkaldırmalara kadar uzanmıştır.

Bunlara benzer başka bir olay da, Fatih'in yerli Rumlara aşırı müsamaha göstermesi, hattâ bazı Rum gençlerini saraya alarak Osmanlı gibi yetiştirmeye niyetlenmesinin genel bir hoşnutsuzluk doğurduğunu yine tarihçiler naklederler.

Halkta huzursuzluk meydana getiren bir diğer husus da şudur: Fatih'in yeni şehrin iskân ve imarı (saraylar, Fatih Camii ve külliyesi, bedesten, Ayasofya ve Yedikule tamirleri v.b.) ve sık - sık girişilen seferler yüzünden ister istemez başvurulan bazı malî tedbirler olmuştur. Bu tedbirler arasında, kısa aralıklarla para (akçe) çıkarmak, bazı yeni vergiler koymak, dağıtılan yeni topraklar karşılığında asker istemek v.b. şeyler anılabilir.

Fakat bütün bu hoşnutsuzluklara yol açan tedbirlerin Fatih'in Rumeli temeli üzerinde Osmanlı İmparatorluğunu iyice ve sağlam bir şekilde kurmasını sağlamış olduğunu da özellikle belirtelim.

Fatih devrinde kara ve deniz ticaretinin yavaş yavaş da olsa Osmanlılar eline geçmeye başladığını, memleket içinde canlı bir iktisadî faaliyetin boy gösterdiğini, sosyal hayatta mükemmel denebilecek dayanışmalarla birlikte büyük bir canlılığın varlığını da görmekteyiz

Hayatı sürekli mücadeleler içinde geçen Fatih Sultan Mehmed yeni bir sefer için yola çıktığı sıra Gebze'de ordugâhta 49 yaş gibi tam olgun bir çağda hayata gözlerini kapar (1481). Beklenmedik ölümü üzerine zehirlenme v.b çok şey söylenmiş olmasına rağmen, bu konu tam bir açıklığa kavusturulmuş değildir.

İmparatorluk kurucularından birçoğunda mevcut olan şartları üzerinde taşıyan Fatih, yerli ve yabancı kaynakların ittifakıyla, ne olursa olsun her işte son derece olgunca atılganlık gösteren, şan, şöhret kazanma yönüyle Makedonya'lı İskender'e benzeyen, yorgunluk, açlık, susuzluk v.b. herşeye dayanıklı, gözünü budaktan sakınmayan, zevk - sefaya aldırış etmeyen, ulemaya karşı ayrı bir saygı duyan ve ilgilenen, üç yabancı dil bilen çok yönlü bir şahsiyete sahip bulunuyordu.

İlim ve sanata karsı ayrı ve özel bir ilgi duyan Fatih'in devrinde yetişen ulema arasında ilk bakışt[illegible] isimler akla gelir : Molla Hüsrev Molla Gürani, Molla Yegân, Molla Vefâ, Hızır Bey Çelebi, Molla Zeyrek Molla Lütfi, Hoca-zâde, Ali Kuşçi, Tazarrunâme sahibi Sinan Paşa, Şair Ahmed Paşa, Ali Tûsî v.d.

Bu devrin Osmanlılar arasında riyaziyat bakımından oldukça ileri ve parlak bir dönem olduğunu da birçok tarihî kaynak söylemektedir.

MURAD II. VE FATİH SULTAN MEHMED'İN SANATKÂRLIKLARI

Osmanlı padişahlarının birçoğunun örnek birer devlet yöneticisi olmaları yanında, sanat zevklerinin ileri bir durumda olduğunu, hattâ çoğunda bu zevklerin ilgiden öte vardığını, yâni iyi eserler vermeye kadar ulaştığını görürüz.

İşte baba - oğul bu iki devlet adamında da bahsettiğimiz doğuruculuktan az - çok birşeyler vardır. Devrin ünlü âlimlerinden İbn Arapşah'tan ders görmüş ve iyi bir tahsil yapmış olan Sultan II. Murad'ın şair olduğunda bütün tarihî ve edebî kaynaklar birleşirler.. İlim ve sanat zevkine varmış olan Murad II.'nin elde bulunan şiirleri ortalama bir güzellik düzeyine ulaşmış durumdadır. Genel kültürünün önceki padişahlardan ileri olduğu söylenen Sultan Murad'ın şiirlerinde «Murad» ve «Murâdî» mahlâslarını kullandığını, henüz ele geçirilemeyen bir de divanı olduğunu biliyoruz.

Yukarıda Fatih Sultan Mehmed'in özel hocalardan ders gördüğünü ve bu şekilde yetiştirildiğinden bahsetmiştik. Önce Mısır'lı Molla Gürani elinde yetişen F. S. Mehmed, daha sonraları Molla Hüsrev'den

ders görmüştür. Onun bir de gönül sultanı, mürşidi, büyük fetih sırasında her an yanıbaşında moral veren, fethin mânevî fâtihi mutasavvıf, büyük bir gönül adamı vardır : Akşemseddin... Fatih'in ruh terbiyecisi Akşemseddin'dir ..

Âlimler ve sanatkârlarla özel olarak ilgilenen Fatih'in kendinin de bir divanı dolduracak kadar şiirleri olduğunu, tamamen mutasavvıfâne yönelimler içindeki bu şiirlerinde genellikle AVNÎ mahlâsını kullandığını biliyoruz. Çağdaşı Ahmet Paşa'nın zaman zaman etkisinde kalan şair Avnî, devrinin bırçok şairiyle de boy ölçüşebilecek durumdadır.

Biz buraya O'nların, kendimizce bir değer ifade ettiği kanaatine vardığımız şiirlerinden bazı örnekler alıyoruz :

GAZEL

1. Uyhuda dün gice cânum gibi cânan gördüm
Ten-i efsürdede kalkup eser-i cân gördüm

2. Leblerün hasret iken ağzuma aldum billâh
İy tabîb-i dil ü cân derdüme dermân gördüm

3. Edrine gerçi güzeller yiridür iy hem-dem
Burusada dahî niçe dilber-i fettân gördüm

4. Serv eğerçi gözümüz kadre irer Ilıca'da
Bir gümişden yapılu serv-i hırâmân gördüm

5. İy Murâdî şeh-i âfâk ile fi'l-hâl seni
Zülfine kılmış esîr ol şeh-i hûbân gördüm

KITA

Murâdı gönlümün senden vefâdur
Ki ol cevr ile çoktan mübteladur
Kimün kim bir büt-i sîmînî vardur
Eğer şâh-ı cihân ise gedâdur

MÜFRED

Gerçi kim haddüm değüldür bûseni kılmak taleb
Ârif olan çün bilür zâtî ne lâzım söylemek

SULTAN MURAD II.

GAZEL

1. Yine mestâne gelün azm-i harâbât idelüm
Hizmet-i pîr-i mugan ile mübâhât idelüm

2. Hum-ı meyden götürü âlemi seyrân idelüm
Tûr ı ışka çıkalum yine münâcât idelüm

3. Zâhid-i huşg kabûl eyleyüben özrümüzü
El virürse bir ayağ ile mükâfat idelüm

4. Ta'n idüp hâlete bize eger inkâr ide
Bâde vü beng şuhûdı ile isbât idelüm

5. Hüsn-i yâr âyine-i dilde görünmezse eger
Avniyâ bâde-i nâbı ana mir'ât idelüm

GAZEL

1. Kasd-ı cânum eyleyübdür yine hicrân varsa
Hey müselmânlar demidür bana dermân varsa

2. Yine sevdâyî gönül hayli perîşândur bugün
Sünbülini tağıdupdur ol perîşân varsa

3. Öldüğüm bilüp mahallün itleri feryâd idüp
Beni ağlar cem' olup bir yire yârân varsa

4. Sen dür-i meknûn firâkında gözüm yaşın görüp
Bana taklîd edüp ağlar ebr-i nisân varsa

5. Yüzüne âşık olana münkir imiş dûstum
Zâhidün gönlinde yokdur nûr-ı imân varsa

6. Ol şeh-i hüsn ü cemâle çün kıl oldun Avniyâ
Sana olmışdur müsellem mülk-i Osmân varsa

GAZEL

1. İmtisâl-i câhidû-fillâh olubdur niyyetüm
Din-i İslâm'un mücerred gayretidür gayretüm

2. Fazl-ı Hakk u himmet-i cünd-i ricâlullâh ile
Ehl-i küfri ser-te-ser kahr eylemekdür niyye-
tüm

3. Enbiyâ vü evliyâya istinâdum var benüm
Lütf-ı Hak'dandur hemân ümmîd-i feth-ü nusratum

4. Nefs ü mâl ile n'ola kılsam cihânda ictihâd
Hamdü-lillâh var gazâya sad hezârân rağbetüm

5. İy Muhammed mu'cizât-ı Ahmed-i Muhtâr ile
Umarum gâlib ola a'dâ-yı dîne devletüm

MÜFRED

Yok durur zulme rızâmuz adle biz mâillerüz
Gözlerüz Hakk'un rızâsın emrine kaillerüz

FATİH SULTAN MEHMED

(Not: Buradaki şiirlerin açıklamaları «Sözlük ve Açıklamalar»'ın sonundadır.)

NASİHATÜ SULTAN MURAD

DİBÂCE

Yüce ve âdil ve saadetlü ve kuvvetlü, el-muzafferü ale-l-â'dâi âlem-penâh Pâdişah-ı İslâm **es-Sultân, ibn-üs Sultân ibn-üs-Sultân Süleymân Hân,** ibn-üs-Sultân Selîm Hân, ibn-üs-Sultân Bâyezid Hân, ibn-üs-Sultân Muhammed Hân, ibn-üs-Sultân Murad Hân (halled-Allahü hilâfetehü ve ebbede saltanatühü ilâ-yevm-ül-mîzân) Hazretlerinün pâye-i serîr-i saltanatlarına bu ez'af-ül-ibâd Venedik beğlerinden dergâh-ı saadete bayloslığa işbu târih-i milâd-ı İsâ'nın bin beşyüz elli dokuzunda ve hicret-i nebeviyyenün dokuz yüz altmış yedisinde gönderilen Marino di Cavallo nâm fakîr baylos kulları yüzümi sürüp envâ-ı muhlis ve muhabbetlü ubûdiyyetlerümi arz eyledüğümden sonra, ilm-i âlem-ârâlarına şâmil ola ki, hâliyâ feth-i dâr-üs-saltanat-ı Kostantaniyye'den evvelde dahi Venedik beğlerinün âdet-i kadîmeleri idi ki, hemîşe, Rum Tekfuru zamânında dahi bu şimdiki üslûb üzre aralarından bir mefhar-ül-akran, bir ekâbir beği bayloslığa gönderirlerdi.

Ve ol zamanda dahi Sultan Murad Hân (aleyh-el-rahmeti v-el-rıdvân) Hazretleri taht-ı saltanatları mah-

rusa-i Edirne'de iken, benüm anam cânibinden dedem olan Andrea Coscolo nâm benâm ve aramuzda sâhib-i ihtirâm beğ İstanbul'da Tekfur yanında bayloslığa ihtiyâr olunup gönderilmiş idi. Ve Venedik beğlerinden emrolunmışdı ki : Mezkûr dedem Edirne'ye dahi varup Sultan Murad Hân (aleyh-el-rahmeti v-elrıdvân) Hazretlerinün dahi pâye-i serîr-i saltanatlarına varup yüz süre. Ve ol dahi Sultan Murâd Hazretlerine vardukda, devletlerine ve saadetlerine lâyık benüm dedeme, ki bir hoşça kıyâfet üzre olduğından gayrı, müsülmân dilinde dahi bilmegin, kemâl mertebe riâyetler eylemiş.

Ve hâliyâ, dedem ba'dehu fevt olduktan sonra, ben' bendelerinden gayrı vârisleri kalmayıp, cemî metrükâtı bu fakîr bendelerine irs ile intikâl eyledükte; kitabları arasında Frenk dilince bir kaç varak buldum.

Yazılmış ki : Sultan Murâd Han Hazretleri oğlu Sultan Muhammed Hazretleriyle musahabet idüp, ve pîrliği medh idüp ve uzun ömrün ahvâlini gâyetile güzel ibâreler ile ve hikmet-âmiz kelimât ile söylemişler.

Ben kulları dahi bunı bulıcak, bu lâtif gevherlerün böyle battal kalmasını ma'kûl görmeyüp, istedüm ki: Yine ol Frenk dilinden Türk diline tercüme itdürem. Ve hâliyâ, işbu mefhar-ül-akran dergâh-ı âli tercümanlarından Tercüman Murad Beğ kullarıyla tercüme itdürüp, saadetlü pâdişah-ı âlem-penâh Hazretlerinün pâye-i serîr-i a'lâlaruna yüz sürüp, envâ' iştiyaklu ve muhabbetlü muhlis ubûdiyyetlerümle arz eyledüm.

Ve hâliyâ, çünkim âl-i Osmân'dan saadetlü pâdişâh-ı âlem-penâh Hazretlerinün cedd-i a'lâlarından sâdır olmuş rumuzlar ve bülend rây ile söylenmiş cevâhir sözler ola.

Gîr u saadetlü Pâdişah Hazretlerine miras olmaların revâ gördüm. Ve zira irs ile intikal olacak hak be-her-hâl sâhibinde yaraşur diye bu küstahane mülâhaza ile bu hâle cüret olundı.

Ki zirâ, bundan cemîi âleme ma'lûmdur ki: Bunlarun sâbıkâ gelmiş - gitmış ecdâd-ı a'lâlarınun iştihârları heman mücerred, şecaat ile, kılıç ile, kuvvet ve kudret ve şevket ve adâlet ile değılmış. Belki hem ilimle ve edeb ile ve insâf ile, kemâl ile ve hikmetle dahi ârestelermiş. Felâcerem bunlarun sonu dahi günden güne izdiyâd üzre olduklarınun şekküm şübhem yokdur.

Ve İnşaallah-ür-rahman, bundan maada dahi bu bendeleri geri Frengistan vilâyetine avdet itdüğümde kitabımuzun fasîh dili olan —ki cemî sâhib-i kemâllerimizin isti'mâl itdügi— Lâtin dilince tercüme itdürüp ve nüshaların çoğaldup, cümle sâyir millet-i İsevviyyeye dahi, heman Frengistan'a degül, belki Alaman'a, Lih'e ve Çîh'e ve Üngürüse dahi şâmil olup ve ma'lûmları olsun içün şâyî eylesem gerekdür.

Ve bunlarun medh u şânâleri fâş olup kıyâmete değin Bunlara hayır duâlar olmasına anda dahi sebep olam.

Ümîddür ki: Saadetlü Pâdişâh-ı âlem-penâh Hazretleri hayyız-i kabûlde buyurup, inâyet-i şâhânelerin-

den bu Marino di Cavallo baylos kullarının bu küstahlığını ma'zur buyuralar..

Bâkî emr ü fermân saadetlü Pâdişâh-ı âlem-penâh Hazretlerinündür. Ki, hemîşe zıll-ı hümâ-yı vücûd ber-ser-i cümle-i âlem memdûd-bâd, bi rabb-il-ibâd...

— DER MEDH-İ PÎRİ —

Zamân-ı sâbıkda âl-i Osmân'dan Sultan Murâd Hân (aleyh-ir-rahmeti v-el-rıdvân) Hazretleri Edirne'de olan tahtında iken, İstanbul'u feth iden Sultan Muhammed dahi yanında şehzâde iken, bir gün, bağçenün içinde bile seyr idüp gezerken Sultan Muhammed nâgehân feth-i kelâm idüp ayıttı ki :

Ey benüm devletlü Sultânum ve saadetlü babam! Mübârek hâtır-ı şerîfinize bî-huzurluk vâki olmazsa, bir suâl eylerdüm kı, anlayup ma'lûmum olmasında gâyetle arzum vardur.

Sultân Murâd Hazretleri buyurdılar ki ;

Ey benüm ciğer-kûşem oğul! Suâlün nedür işideyin. İnşaallah cân u gönülden cevab vireyin dedikde, Sultan Muhammed dahi ayıttı ki :

Ey benüm saadetüm baba! Hak Taalâ saadetlü gölgenüzi üstümüzden ayırmasın! Hâliyâ, ben bendeniz taaccübde kalmışam : bu hikmetullahdaki mübârek sinn-i şerîfünüz seksen yılı aşmışdur. Ve hâliyâ, sâyir pîrler gibi endâmunuza bir kesel gelmeyüb, giru kemâ-kân, heyet-i şecaatte kemâl üzre zinde vü şen,

şâdümân olub ve hem akl u firâset dahi kemâyenbagî hiç eksilmeyüp tamâm yerinde olup, ale-l-husus ki bunca zahmetler dahi çekmiş olasın.

Eğer seferlerde düşmanlarun cengindedür ve eğer umûr-ı memâlik-i mahrusalarun tedbîrlerindedür. Ve pâdişâhlık zaptında gice ve gündüz bunca fikirlere dalup, akl u re'y yoruldub; yine ömr-i azîze keder yörenmeyüp kaddünüz büküb dâl itmedünüz.

Ve hâliyâ, bu meşhurdur ki: Müdâm fikirlere dalmak gibi kişiyi kocaldub zebûn itdügi kadar hiçbir nesne yokdur.

Ve hâliyâ, müşâdehe iderim ki: Siz zat-ı şerîfinüze bu pîrlik âlemi aslâ bir süst-endâmlığile tağayyür virüp bî-huzûr itmemişdür. Hâlen ki cemî pîrlerün zarûri halleridür ki, bir ağır yük götürür gibi bu pîrlik altında inil - inil inildeyüp şikâyet iderler.

Ve hâliyâ, saadetlü Sultânumdan ben kulunuz dahi murâd idinürem ki: Mizâc-ı şerîfinüzde ne dürlü ilâc ve akl-ı lâtifünüzde ne gûne isti'mâl kılursız bu bendenize dahi ta'lim ideydünüz; ki bu kemâl-i ma'rifetünüzden ben dahi behre-mend olup, İnşaallah ol pîrlik âlemine irdügümde ben dahi böyle heyet-i şecaatde sâdümanlık ve zindelik içinde zahmetsiz ömürler sürem.

Sultân Murâd Hazretleri cevâb buyurub ayıttılar ki :

Ey benüm sevgülü oğlum! Bu senün suâlün benüm gönlüme bir derecede mesrûr ve bu arzuladuğun benüm cânuma şol mertebede nûr ve huzûr virdi ki:

dillerle ta'bire ve kalemlerle tahrîre gelmeye. Ki, Allah Taalâ celle ve alâ hazreti bunun gibi azîm hâlün tecessüsîn ilkâ eyledügi heman bulmasın; dahi hayırla müyesser kılacağıdur.

Ve benüm ümîdüm muhkemdür ki: Eğer bu arzuladuğun nesneyi bilip, ma'lûm idinüp nasihatümle amel eyledükten sonra, hem bu ömr-i azîzüne ve hem ahiretüne dahi niçe fevâyid-i uzmâlar hâsıl ola... İnşallâh-ür-rahman...

Evvelâ bunı bilmek gerekdür ki :

Kişide akl-ı kâmi' olmak cemî saadetün sermâyesidür. Eğer tedebbür-i râyı umûrda ve eğer Hak'dan gelen hayırlu ve serlü kazalara rızâdadur ve bu teselli ile mûnis oldukça, içlerinde aslâ bî-huzurlık ve ızdırâb yörenmek yokdur ki, anun ile gönülleri gamı ve gussa dolup şikâyet itmelerine sebeb olaydı. Ve ömürlerine tedennî bırakaydı.

Ve hâliyâ, bu pirlik âlemini herkes gençlikde arzular. Ve niçeler dahi vardur ki yetişdüklerinde — ki ol âlem mâ tekaddemden memdûh-ı âlem olup ol âlemün hâline irdüklerinden ötürü Hak Taalâya çok şükürler iderler— ki, nefs-i emmâre ve hevâ dahi münkesir olup zikr-i âhiret müstevlî olur.

Ve ammâ, şol kimseler ki : Akl-ı kâmi didüğümüz sermâye-i saadet kıbel-i Hak'dan ana virilmemiş ola. Anun gibı kişi hergiz, ne âlem-i sabâvetinde ve ne şebâbetinde ve ne rücûliyyet ve ne pirliği âleminde bir nesneden teselli bulmasa gerekdür. Ve ızdırâbdan hâlî olmayup dâyima ömrine kesel getürse gerek. Vakit-

li vakitsüz nâgâh yirlere dahi şikâyetler iderler. Pîr olduklarından bî-huzûrlardur.. Ve derler ki:

Zamâneyi duymadık, elümüzden kaçurduk. Ve böyle tîz pîr olacağımızı ummazduk.

Ve sanurlar ki, bunları kimse aldamış ola. Ve bunun gibi kimesneler kendi ömürlerinün her necşinde —eğer gençlik, eğer kocalık âlemlerinde— ızdırabdan kurtulmayup dâyimâ bî-huzûrlıkdan hâlî olamazlar. Haberleri yok ki, bunları, ne zeman ve ne dehr ve ne pîrlikdir aldayan.

Zirâ, eğer dehrdir ve eğer pîrlikdür; her birinün tarîki ve hâli vardur. Lâbüddür ki, her biri târiklerince devrini ve dayiresini süre. Ve bu takdirce bunlardan âgâh olmaduklarıyla girü, kendü kendülerün aldamışdur.

Ve hâliyâ, kişi kendüsini aldamak gibi aldanış olmaz. Ve gayrun aldayışına benzemez. Zirâ, gayrun aldayışı gâh olur ki, fikredebilüp duyulur ve def'ine çare kılınur. Ammâ, kişi kendüsin aldadukda defini bilimez ve kurtulmasına çare kılmaz ki... Zîrâ, kendü râyınun nihayeti, irişdügi yerdür, ötesine varımaz.. Ve bunun gibi kimesneler şol tîz rûzigâr ile deniz kenârında yalıyı seyrederek süratle giden gemiye binen kimseye benzer. Ki, ol gemide oturup, yalıya bakup şöyle sanur ki : Kendü bir yerde mukîm ber-karardur ve geçüp gidüp yürüyen kendü değül, heman kenardur.

Ve hâliyâ, hakîkat budur ki: Yürüyen kendüler olup ve kenar ber-karârdur..

Bunlar dahi kezâlik, kendü kendülerinden aldanup şöyle mülâhaza iderler ki : Gençlik, âlemlerinde mukîm olup dururlar ve heman geçüp giden dehr-i zamândur sanurlar. Ammâ haberleri yok ki, anlarun geçdükleriyledür zamânın dahi geçüp gittügi.

Pes imdi, bu makûle aldanmakdan berî olup her ahvalün hakikatin tefekkür eylemek gerekdür. Zirâ, her nesnenün sınırı ve dâyiresi ve mukadder olunmış hadd ü kenârı vardur.

Ve hâliyâ, niçe kimseler vardur, seksen yıl yaşaduklarını sekiz yüz yıl yaşaduklarından fark itmezler, yanlarında ikisi berâberdür. Zirâ kim, ömr-i azize doyulmaz. Az, eğer çok, geçtikten sonra unutulup duyulmaz.

Pes imdi, âkıl olana lâyık ve sezâ-vâr budur ki : Her nesneyı aslından ve fer'inden tetebbü idüp onat vechile nazar ide. Dehrün cünbüşine kâyil olmakda ve kendüsin rızâ-ullâha teslîm-i küllî eylemekde basîret üzre olmağı elden komaya.

Ve hâliyâ, ben Hak celle ve alâ'ya çok şükürler eylerem ki, bunlarun halleriyle hallenmek ve bu aldanmağile aldanmak bende yokdur. Ki, zirâ, her hâlün cünbüşünün cibillet üzre olan muktezâsını gereği gibi gözedüb riâyet itmekdeyin.

Ve nitekim bir yemişin ermişi ve hamlıktan kurtulmışı yemeğe evcehdür. Kezâlik adamın dahi puhte olup, her nesneyi geçürüp görmişi evlâdur.

Görmez misin ki: Nefîs yetişmiş ve kemâl ile olmuş üzüm dururken koruğu telezzüz içün yemeğe ihtiyâr eyleyen key divânedür ve gâyet akılsuzdur.

Ve hem zeytuni dahi yeşil iken ağaç üstünde, hâm iken olmuş yerine yemeğe arzulayan, kemâl mertebe mecnûndur.

Zirâ, her nesnenün eyüsine bakmak gerekdür. Nitekim, koruğu sabredüp, tâ üzüm olmayınca yemezler... Şunlar ki, gençliği öğüp, pîrliği yererler, onlara benzerler...

Sultân Muhammed dahi didi kim :

Ey benüm saadetlü babam! Bu senün hikmet-âmiz kelimâtundan bildüm ki: Benüm şimdiye degin bildiğim, ulü-l-el-bâba muhâlif ve zevi-l-ukûle mugâyir imiş. Ve işidüp envâ-ı safâlar kesbeyledüm ki, zirâ her ne kadar kim akla urdum ise sahîh, kavî söz bunı buldum. Ve her emr-i şerîfünüzi ve nasihat-ı lâtifenüzi işidüp kabul eylemek kimyâ-yı saadet imiş.

Ve ammâ, hâliyâ, ol elfâz-ı dürer-bârunuzdan saadetlü babam temennâ eylerem ki : Bunca umûr-dîde nasâyihunuzdan dahi bu cânuma îsâr eylesenüz ve bu gûne ma'rifetlerünüzden nasîb alup —ki, sâyir mârifetler gerçi kim hep gökçekdür; ammâ cemî sâyir halka dahi ol âmmdur, ammâ bu bana hassdur— ki, Allah Taalâ inâyetinden pâdişahlık ümidinde olan sizin gibi ömr-i azîz sürmiş ve umûrdîde Pâdişâhdan ve hem oğul atadan cân u gönülden işitdüği nasihat gibi buncılayın a'lâ ve lâtif öğrenecek nesne yokdur. Ve hiç gayrı işitdüklerine benzemez.

Ve Sultan Murâd Hazretleri çünkim oğlı Sultân Muhammed'den bu hevesler arzularını göricek ayıtdı ki :

Ey benüm sevgülü oğlum! Bu senün iştiyâkundan gâyet ile sürûr kesbeyledüm. Ve talebüne göre şol bildüklerümden sana cân ü gönülden isâr eyleyeyin.. İnşaallâh!.

Fe-emmâ, ey benüm sevgülü oğlum! Sâbıka, bir kimesne vâr idi Evrenos Oğullarından; gâyetile pîrliğe yetişmişidi. Ve hem ussdan, akıldan dahi hâlî kimesne değil idi. Ve dâyimâ hâlî bu idi kim: Pîrliğinden ziyâde şikâyet iderdi. Ve der idi kim : Eyvâh kim! Yemekden ve içmekden, zevkden ve safâdan beri almışam... Şimdengeru bunlardan lezzet bulmakdan mahrum kalmışam. Diye ağlardı. Ve hâliyâ, ol pîri ben dahi böyle şikâyet itdügin gördükte. İtdügi şikâyetinün aslı vardur diye mülâhaza iderdüm.

Ammâ şimdiki ben dahî ol hâlete irdüm. Hakikat nazarın idüp gördüm ki: Kıldığı şikâyetün aslı yoğimiş, heman yok yere idermiş. Zirâ, eğer pîrlikde şikâyet olunacak mazhar ve suç olaydı, gerek idi ki, sâyir pîrler dahi ve ben dahi bu pîrliğe erişdüğümüzden şikâyetler ideydük.

Ve ammâ, gördüm ki, bu şikâyet iden pîrler boğazlarına ve zevk ve safâlarına kalmış kimseler imiş. Ve itdükleri şikâyetleri dahi hiçbir nesne içün değil imiş. Illâ heman ol gençliklerinde sürdükleri zevk ve safâyı süremediklerinden ötürü imiş.

Ve hâliya, eğer hakikat ile nazar idersek şeksiz ve şübhesiz âdemün ümrünün her hâletleründe —eğer mâsumluk, eğer tufûliyyet, eğer sabâret ve eğer rücûliyyet ve eğer pîrlik hâletlerinde— elbette

acılıkdan ve hem tatlılıkdan, kabzdan ve basttan hâlî olunamaz.

EVVELÂ : Âlem-i tufûliyyet ki. mâsumlukdan, beşikten dokuz yaşına eren; hâlindeki suçsuz, günahsız, zararsız, ziyansız ve zindegâneleri fikirsiz, gamsız ve gussasızdır. Cemî fikir ve firâsetleri hemen oyun oynamaktadır. Ve ne kadar bî-huzurluk ve zahmet çekerlerse dahi hep güle - güle geçürürler. Sehel sevindirici nesne ile heman unudurlar. Ve hâliyâ, akla urup ötesine nazar idersek, bunlarun dahi zahmet ve meşakkatleri ve gerekmezlikleri bî-nihâyedür.

Evvelâ budur ki : Câhillerdür.

Hayrı, şerri, zararı, nef'i aslâ bilmezler. Ve bahâyim gibi idrâkten hâlîlerdür. Ve ol tabb'ı hayvânîlerü onları her nereye çekerse, uyup yedilürler. Ve kendülerinden hiçbir fikre, tedebbüre kudretleri yokdur. Velhâsıl, deli, dîvânelerdür. Bunların ömrü ve geçmişi hâletlerü hemân maymuna benzer ki, bir lâhzada hem gülerler, hem ağlarlar. Bir lâhzada hem çekişür, incinür, hem barışur, güler. İmdi, bunlar nasihatçıya ve gözeticiye ve tertip vericiye gâyet ile ihtiyaçları vardur.

VE AMMÂ, âlem-i sabâvette, yâni dokuz yaşından on beş yaşına varınca; yani bâliğ oluncaya değin olan hâlet böyledir ki :

Bunlar gâyet cömertlerdür. Eline gireni heman harcanmasına hayrandur. Ve her ne kim işitseler, yalan, gerçek heman inanırlar. Ki zirâ dünyâda ne hîleler var idügın dahî duymamışdur. Dünyânın hâlinden

bî-haberlerdür. Dahi bunları kimse yalan söyleyüp aldamamışlardur. Ve eğer aldadı ise dahi az aldamışdur. Ve dahi bir nesneye igen çendân tecribe itmemişdür. Hîle ve hud'adan müberrâlardur. Ve itikatları bunun üzerinedür ki: Bunlar hergiz bir nesne nesnenün eksükligin görmeyeler. Ve hasta olsalar dahi az olurlar. Pes, bunların eyü ve muvâfık hâletleri bu üslûb üzredür.

Ve ammâ muhâlif ve acı halleri dahi budur ki :

Hiçbir nesne fikretmeyüp, hayr eger şerre heman hâzır başlardur. Çok, ya az fâyide ya zarar - ziyan göreceği eksüği degüldir. Her nesnede başın ortaya kor ve eger ellerine atalarından, ya sayir akrabadan nesne miras degse, akıl ile zabt itmege kâdir degüllerdür. Ve ekseriya bu hâletde ömür sürenlerün, yâni bu sabâvet âleminde olanların ömri az olağandur.

Ve güyâ ki, bir gözlüğe öğrenen göz gözlüksüz bir nesneye nazar ider gibi bunlar dahi dikkatsizlerdür; nasihat kabûl itmezler. Bildüklerine yürürler.. Yâni gözlük didügüm nasihatdan kinâyedür. Zirâ, hayırlu nasihat alup meşveret itmek, dikkatli baktırıcı gözlükten bakmaktan yeğdür. Ve hastalarından dahi sehelîdür. İfâkat bulan ki, timara razı olmayup, mizacı sevmedügi deva virdükte tabib sözin eslemedüginden ötürü be-her-hâl kendi re'ylerün ileri tutarlar. Vakt olur kim, afv olunamayacaklayın ulu eksükligi cân u gönülden afv iderler. Vakt olur kim, afv olacaklayın sehel suçı afv itmezler. Ve bunların böyle oldukları kanları ısıcaklığındandur. Ve bunlar kendü nefslerün

itidâl üzre kullanmasından bîhaberlerdür. Ve ellerinde olanun kadrin bilmeyüp kıtlarında hiç ile hiçtir. Ve ellerinde olmayan nesneyi be-her-hâl tama iderler. Ne kadar az olursa dahi bir kimseye zarar ve ziyan ve zulm itmelerinden kayurmazlar.

Ve bunlardan sonra bâliğ olup MERTEBE-İ ŞEBÂBET başlayup, on beş yaşından tâ otuz yaşlarına varınca, bunların dahi bu zikrolanların hallerine bir miktarca benzer.

Ve bunlar başlarlar, bir işe yapışırlar ki, ol iş sebebiyle bir iyi nâm ve sonunda öğülmek kolaydı. Ve ammâ, bu eyü ad kazandığı hayırlı işden mi, ya şerli ışden mi olacaktur anı kayurmazlar.

Ve bunlar her nesnenün tecribesin görmeğe iverler ve dikkat iderler.

Ve çalmaktan, çağırmakdan, taganníden, âvâzeden, yemekden, içmekden, zevkden, safâdan, maskaralıklardan ve güzellerden hazzederler..

Velhâsıl şol bir canavar ki, aklıktan gayrı her türlü renkten boyası vardur. Bunlar dahi ancılayunlardır ki, hayırlı nesneden gayrısın her ama, yaramaz olan nesneleri severler ve bunlara cemî muhâlif ve nâ-sezâ olan nesneler hoş görünür. Ve bu hoş görinen nesnelerün elbette intihâlarına irmek isteyüp çâk doruğına çıkarlar.

Velhâsıl, bu hâlet-i şebâbetün anmadukluğunun nihayeti yokdur. Bunlar hem kakıyagan olup, sabırsız olağanlardur. Ve bunlara nasihat iden kimesne heman kendülere düşman olur. Zirâ, kendülere gâyet

itikad ve itimad idüp, her nesneyı bilür sanurlar. Bunların hâli böyledür...

Ve ol, ÂLEM-İ RÜCÛLİYYET ki : Otuz yıldan kırk beşe varıncaya dekdür. Bunların huzurı artucakdur. Zirâ, bir mikdar temkin bulmak üzerelerdür.. Ve makûl yerleri ve anlayışları çokdur. Arzularında duru olunup tahtaşmışlardur. Ve ehl-i vakâr ve ehl-i fazal olurlar ve ârifler ve hal duyuruculardur. Ma'kûle râzı olup taleb iderler. Ne denlü olursa ma'kûlden tecâvüze râzı degüllerdür. Ve her nesneyi vakitlü vaktiyle yerince ederler.

Zirâ, ey benüm oğlum bunu bil ki :

Bu yaşda ve bu çağda olan kişiler her nesneyi onatca fikr idüp tedârük iderler.

Ve bî-garazıkda şuna benzerler ki : Faraza, bi-hasb-el-şer' kısas vâcib olsa ol kısâsun siyâsetini hasmına ve düşmanına itdürmeyüp nâ-gehân garaz karışup tecavüz eyleye diyu belki ol siyâset hizmeti içün tayin olunan kimseye itdürürler. Pes bu denlü nesneden dahi perhiz iderler. Ve ızdırâblarun ve yüklerün küllîsini götürmesine mütehammillerdür.

Ve bunlar böyle iken yine tâ kemâl-i mertebe olan sabrun sâhibleri degüllerdür.

Be-her-hâl dahi bil-külliye cehilden kurtulmakda kemâl mertebe behre-mend degüllerdür. Ve nefs-i mutmainne mertebesine irüp gâh - gâh gazab-ı külliye üzre gelmekten berî değüllerdür.

Ve ammâ ol zikrolunan âlem-i şebâbetde olanlardan yegreklerdür ki, bunların ömri şimdengiru artmakda değüldür. Belki dönüp tedennî üzredür.

Lâkin ma'lûmatları ve bilgüleri gün gün üzre artmakda olup, şol bir kuyu sereni gibi ki, bir cânibi iner kuyuya su çıkarmakda olup ol bir cânibi dahi kalkup irtifâ üzre olmakdadur. Yâni, inerse dahi, kalkarsa dahi, ikisi dahi memdûh hallerdür. İndüği ki, su çıkarur; yâni ömür eksildükçe Hakka yaklaşup tahsil-i ma'rifet artar. Ve kalkup mürtefi olduğı, izzeti ziyâde olur.

İnsan ile hayvanın zâhirâ doğup, giru ölmek, ikisine ale-l-istivâ vâki olduğı cihetden ömürleri ve hâl-î hayatları berâberdür. Hiçbiri birinden tefâvütleri yokdur. Ammâ insanda konulan kerâmet akılla ve nutk iledür. Ömr ü hayatlarınun eksilmelerinde ikisi berâberdür ammâ hem akıl, hem ömür yürüyişde ikisi berâber degüldür. Zirâ, insanın ömri nola kim eksülürse lâbüddür ki aklun ziyâde olması ola. Ve malûmat arta.

Ey oğul!

Eğer bu hususdan söylemeli olsam ne diller ile takrire ve ne kalemler ile tahrire kâbildir. Ammâ kim, bunu tahkik bilesin ki, gençlik dedikleri bir acâyipten nesnedir. Ve yeginlik dedikleri dahi acebden acebdür ki bunlar şuna benzerler. Ki bir kimse bir nikâb ile örtülmüş bir avreti görse. Hâl bu olsa ki: ol avret kerîhat-ül-manzar, yâni çirkin olsa. Lâkin, zâhirâ ârâ-aste, gökçek libaslar ile ve lâtif kokular ile bezenüp muattar olsa. Böyle iken nâ-gehân ol kerîh ve çirkin yüzünden ol nikâb götürülse ve böyle çirkin idügin görse heman peşîmân olup, neye âşık olduğunu acaba kalup; ne gözsüz kimse imişim diyu kendü kendüyi melâmet ider. Ve ol geydügi libâsdan ve dürtündügi râ-

yihadan şikâyet ider ki, beni aldayan bunlardır diyu bî-huzûr olup nedâmetten gayrı assı yanlarına kalmaz. Bir dahi böyle kabahat işlemeyeceğine tevbeler ider.

Ve bunlardan bazı dahi olur ki, böyle aldanup ma'şuk idindüginün aybın açmaz ve sırrın dahi kimseye fâş itmez. Tâ pîrlik zamânına degin kendülerini bî-huzûrlık ve teessüf içinde geçürürler. Ve bunların dükelisi ol nikâb, ol çirkin avretden götürüldüğü nice ise; bu çirkin manzar olan hayevat-ı dünyânın dahi yüzünden gaflet nikâbın pîrlik âlemi dahi götürdükten sonra gözlerin açarlar. Ve itdükleri kabahate peşîmân olurlar.

İmdi bilgil ki : Bu pîrlik âlemi her bahş-ı ömrün âlemlerinün a'lâsı ve evlâsıdur ve kemâldür. tamâmlıkdur. Ve hem her ne türlü maslahat başlasan pîrlikde tamâm olur. Ve ol zamânda itdügi işden hoşnûd olup lezîz rahatlığa irer.

İmdi, şunca zamândır ki bu mescide çalışup Allah Teâlâ'nun yoluna yaptım. İçerü varup gördüğümde gâyet ile hoşnûd oluram. Allah Teâla'ya nihâyetsiz şükürler iderem. Ve hâliyâ bu ben, duyduğum safâ vü râhatlığı yigidlerün zevkine ve safâsına benzetmek olmaz, ziyâde artukdur.

Benüm zevkum ve safâm bu pîrlikde, gençlerün zevk u safâsından gül ile diken denlü tefâvüti vardur. Ve ol gençligün zevk u safâsı heman bir gicik uyuza benzer ki, dırnak urup kaşıduğu zamanda ziyâde hazz ider. Ammâ sonra gâyet bî-huzûr olsa gerek. Zirâ ten-

lerinden bu denlü kan çıkup, etlerini paralayup, sonra nice merhemler gerek ki hâsıl ola.

Ve az zevk midür bir pîre, ki bunca gazâlarda ve eylüklerde ve hayr u hasenâtta kendüsini bula. Ve pîrlik zamânında buna yetişmekde gâyet ile nihayetsiz zevktür...

Şimdi kendüm gâh olur ki tefekkür iderem: Ve kıbel-i Hak'dan bunca hayrât benüm sebebüm ile zuhûr gösterüldügi hâtıruma gelüp kemâl mertebe sürûrlar kesb iderem.

Ve hâliyâ, âdem ağılanı eyüliği itdigi zamanda nice oldugın mülâhaza itmez. Tâ sonra da doyup, zevkin ve tadın tadup ziyâde hazz itse gerek.

Amma, kaçan gençlikde kıldugı kabâhatleri itdügi zamanda duymayup, sonradan hâtırına gelicek nihâyetsiz bî-huzûrluklar çeker. Zirâ, kişi eğer eylik ve eğer yanlulık ve kemlik işlediyise şol bazı yemişlere benzer ki, ağacdan olmadan devşirtirler ve saklayup göynedürler. Muşmula gibi, üvez gibi ve bazı armud gibi ve ayvadan ve almadan dahi vakt olur ki olmadın devşirürler. Ve saklayup yatduğı yirde oldururlar; yâni onlarun işi dahi bunlara benzer. Zirâ, eğer genclikde eylük itmiş olsa, kocalıkda huzur idüp cemi âlem ana izzet ve hürmet iderler. Ve eger kemlik itdiyise cemi efvalıda pîrliği zamânında kemliğe anılsa gerek

İmdi ben buna her vakt nazar idüp yarâmazlık dan sakınmışdur. Hâtıruma ecdâd-ı a'lâyı getürüp ve fikredüp ve benden sonra senün neslini nice olacaktır? Çok düşünüp fikrederem ve isterdüm ki nice şim-

diye değin izz ü hürmet ile gelmişüzdür, onunla dahi giderüz.

Ve ben cemî zamânda dâyimâ eyü olan kimesnelere eyülük idüp dururum. Nice kullarumı ednâ ve alçak yirden çıkarup mertebeler virmişemdür. Akıllarına ve cünbüşlerine göre kimlerine vizâret ve kimlerine kendülerine münâsip mertebeler virüp dururam.

Şöyle kim :

Herbirisi Karamanoğullarıyla veya Alâüddevle oğullarıyla berâber olmışlardur. Zira, bir yarar kul ki, ehl-i tedbîr ve re'yi bülend, aklı kâmil ola ki cân ü gönülden efendisine kulluk idüp, efendisi dahi ondan şâkir ola. Anun hizmeti akçe ile ve hizmet ile edâ olunmaz. Ve hâliyâ hâtırumdadur ki, niçe kullaruma büyük mertebeler virüp ululamışam. Ben dahi anlardan şâkir olmışamdur. Ve ba'zıların dahi ululamışam ki, ol ululamak anlarun başına belâlar getürmişdür. Zirâ anlar alçak mertebede iken kendü yaramazlığın âşikâre itmezler idi. Ammâ büyük mertebeye geldüklerinde ne idükleri ma'lûm olunup haklarından gelinmişdür.

Gör imdi: Pîrlik ne hoş nesnedür. Zirâ her nesnevi tecrübe itmişdür, her nesneyi bilür, hem anlar.

Ve hâliyâ, sen sanurdun ki gençlik pîrlikden yigrek ola. Ve ben dahi bilürem ki, ol zevk ki gençler sürerler, pîrler süremezler. Ammâ bundan ötürü pîrliği yirmek olmaz. Ve hâliyâ, bir kimesne âhir güz faslını yemişi olmaz diyu zemmetse, ya kış faslı gibi degüldür diyüp yirse veyâhud yaz eyyâmı n'olaydı sovuk olup ıssı olmayaydı dise, bu denlü sözler nâ-ma'kûl-

dür. Ve hâliyâ buncılayın nesneleri arzulayıp şikâyet eylese suç kendünün; ol eyyâmun değüldür. Zirâ her nesnenün mevsimü vardur. Her nesnenün müddeti ve hudûdı nice konuldıyısa onun üzerine yürür. Zirâ, dört beş ay cemî ağaçlar ve yirler hâlî yatup, sonra her nesne geyinüp tonanurlar. Allah Teâlâ her nesneyi cibillî halleri üzre yaratmışdur ki kendünün vaz' ve tabîatı nice iktizâ iderse anun üzre ola. Eyle olsa, âdemde konulan bahş-i hayâtlar —ki vardur— âkıbeti ve hâtemi ve maksûdruğı ve ehassı pîrlikdür.

Nitekim altun veya gümüş hal' olundukta sonra kalandur hâlis ve sâfi altun ve gümüş olan. Ve görmez misin ki; bir tasvirci gökçek sûret, ya bir kimesnenün ayniyle olan sûretini tasvîr eylemelü olsa cemî makdûrını maksûd-ı bi-z-zât olan baştaki yüzde sarf ider. Ki zirâ, eğer baş ve yüz murâdca düşmeyecek olursa üstâdlığı kâmil olmaz. Sâyir endâmların tasvîr itdügi hesâba sayılmaz.

Ve hâliyâ, «itibâr hâtimeyedür» dirler. İnsanun dahi gençliginün ve yiğitligünün ve recûliyyetinün hâtimesi pîrlikdür. Ve taakkulün dahi umûr-dîdelikte, çok nesnelerün tecribesinde küllî kifâyetün intihâsına irmişdür. Ve ben kendimde zâhib olduğumdur. Bu didüklerim ki hem gerçekdür ki, şimdi bu pirliğümde akl u fikr ile başa çıkarduğum mesâlihi gençliğimde kılıc ile ve kuvvet ile idemeyüp tururın. Ve bu takdirce her maslahat asıllu ve temellü ve mukîm, kavirak görülür.

Evrenosoğlunun bazı yirlerde eyü ahvâlleri vâr idi ve münâsebetlü meseller söylerdi. Meğer bir gün

esnâ-i musahabette, bir hoşça hikâyet getürüp ayıttı ki: Bir gün meğer yel kendü kuvvetine ucb edüp güneşe ayıttı ki: Ben senden her veçhile kuvvetlü ve kudretlüyin, dedi. Güneş dahi tınmayup yel geru dek turmayup velhâsıl bu asıl öğünmek niçe kere vâki olıcak. Meğer nâ-gehân bir azabı gördiler ki, yayan gider ve arkasında bir ferrâcesi vardur. Ve birbirine didiler ki: Her kangumuz bu azabın arkasından ferrâcesini indüribilürse, kuvvetlümüz ve kuvveti üstün olanumuz oldur. Ve ana belî dimek gerek diyicek yel fikreyledi ki, ben bunı yıkarın. Ve hâliyâ, güneş bir tarafdan temâşâcı olup yel dahi şöyle kim gâyet muhkem, kavî esmeğe başladı. Sandı ki, hemandem azabın ferrâcesini soya, çıkara.. Ve ammâ azap yel esmesinün şiddetini ne denlü artuk oldığın gördiyise, ferrâcesinün içine dahi muhkem sarılurdı. Yel dahi katlen, ben şimdi senün ferrâceni güç ile soyup çıkaruram diyüp cemîi makdûrını sarfedüp gâyet muhkem esmeğe başladı. Şöyle kim azabı gâh olurdı kim yirden kaldurır idi. Ve böyle oldukça azap yire yatup, yire muhkem yapışurdı. Ve ye| dahi bunı top gibi yuvarlayup valhâsıl ferrâce arkasından çıkmak değül; belki daha muhkem içine sarılurdı. Güneş dahi bu hâli göricek didi kim: Üşde gördük ki, cemi makdûrunı sarfedüp biçâre azabı yire düşürüp öte-berüye yuvarladun. Ve nice ezâlar eyledün ammâ, nesne başarımadun.

Yel dahi görüp ki, ferrâcesin çıkarmağa kâdir olmadı. Çâr-nâçâr feragat idüp güneşe didi ki: İmdi başla, sen dahi göreyin ki neylersin, temâşâcı olayın.

Ammâ hakîkat bilürin ki, sen dahi nesne idemeyesin. Zirâ kim, ben niçe muhkem binâları esâsından yıkarın. Ve niçe berk gemileri garkederin ve niçe ulu ağaçları kökinden devirüp bende buncılayın nihâyetsiz kuvvet ola. Sen had bir mazlûm kimesnesin: hemân ancak bir ısıtmağa kâdirsin. Ben zuhûr itdügim vakt sen mâni olımazsın. Güneş dahi ayıttı :

Hele temâşâcı ol, kuvvetlü kangumuzdur göresin. Hemandem muhkem germiyyet ile şuâın ve şu'lesin azabın üzerine saldı Tâ kim azabın arkası kızmağa başladı. Azap dahi yirden kalkup yolına revâne olmağa başladı. Bir yana yol yürüyüp kızup, ve bir yana güneş arkasına kâr idüp kendü kendü ile söyleyü ki : Ne muhkem ıssı olmağa başladı, diyu; bu yana da güneş yele ayıttı ki :

«Nice, bu benüm kuvvetimü beğendün mi?» diyicek, yel dahi ayıttı ki :

«Hüner oldur ki, ferâcesin sırtından çıkarasın» dedi. Güneş ayıttı :

«Birazdan göresin» dedi.

Velhâsıl, güneş ol denlü germiyyet ziyâde idüp saldı ki, biraz yürüdükten sonra giydüklerinden küllî bî-zâr olup nâ-gehân bir ata binen bir âşinâsı yolca giderken ire geldi ve derd-mend-azap anı görüp feryâd idüp, kerem lütfeyle, uş bu geldüm bu ferrâcemi biraz götüriver dedi. Ol atlı dahi ferrâcesin alup biraz dahi gittiklerinde girü feryüd idüp: İhsân eyle tolamacuğımı dahi götüriver didikte anı dahi alup götürivirdi.

Bu yanada yel bu ahvâli görüp gâyetile bî-huzûr olup güneşe didi kim :

«Sen gâlip oldun, beni yendin. Sana belî didüm» didi.

İmdi, bilgil ki ey oğul! Akl u tedbîrle ve sabr u teennî ile istibsâr ve basiret ile ve imtihân ve tecribe ile gibi bir hususun muhassar olması, hergiz yavuzlığıla ve kuvvet ile, kılıç ile, zûr-ı bâzû ile ve ivmek ile müyesser olmaz. Ve böyle zaman ve hengâm, fırsat gözetmekde konulan teshir, ömre ivmekde ve zûr-ı bâzûda konulmamışdur. Ve bunı defâtile ben tecribe ve imtihan idüp dururam ki, sahih vâki olmışdur. Her nesnenün zamânesin katlanmak gerekdür. Görmez misin ki: bir kimse bir bağçe yemiş yesin diyu girse ve dahi hâm iken ağacında olmağa katlanmayup hemân bulduğın koparsa yise, yemiş değil, belki zehirdir yidügi. Amma kim vaktine koyup olduktan sonra koparup yise, ol vaktin yemiş olur yidüği...

Ve Sultân Muhammed dahi çünkim bu kelimât-ı pür-fevâ-yidi atâsından işiddiyise gayet ile hoş görüp didi ki :

Ey benim saadetlü babam! Benüm anlayışum bunun üzerinedür kim: Hâliyâ, bir pir kişi ki, gençliğinde dahi basiret üzre hoşluğile geçünmiş ola. Pîrliği hâlinde dahi oldur ki gençlerden safâ yek sürer. Lâkin, şimdi, saadetlü Sultânumun elfâz-ı dürer-bârından benüm şimdiye değin anlayışumdan maada bunu dahi bildüm ki: Halkı musahhar ve emre râm kılmakda ve her nesneyi zabtitmekde akl u firâsetün ve tedbîr ü basiretün te'siri gücün ve kuvvetün ve zûr-ı

bazûnun te'sîrinden defâtile artuk imiş. Ammâ, benüm didüğüm budur ki :

Bu ol vakt ola ki, halk, sizün zamânenüzün halkı gibi olursa.. Zirâ şimdiki zamânenün halkı yaramaz olmışdur. Yaramazlığa meyli artukdur. Bunların zabtı heman kılıç ile elvirür, anlarcm. Nitekim bunları korımak dahi kılıç ile olmak gerekdür; tâ ki düşmen bunlara zarar irgürmeye..

Ve hâliyâ, şimdi hod halkda fesâd şol denlü müstevli olmışdur ki: Fikr ü firâset idüp eyülikile ve nasihat ile ve ma'kûl söz ile zabta gelmezler.

İmdi bunlarun üzerlerinden kılıcı irmemek gerekdür.

Ve hâliyâ bunı dahi işidüb dururam ki: Zamân-ı evâilde İskender-i Zülkarneyn ve Acem padişahları Hüsrev ve Nûşinrevân ki, bunlar âdil pâdişahlarmış Bunlar, tedbir ve rây ile zabtlarından ise, kılıç ile dahi artuk zabtetmişlerdür.

Ve sahih bunı dahi bilürem ki : Bir yavuz bed-hû ata yüz bin tatlu ve eyü kelimatdan bir mahmuz urmak artuk tesir ider. Siz, hod yavuzlıkdan ve zûr-ı bâzûdan ise, akl u fikr ve müdârâ ile kullanmak yegdür diyu buyurursız..

Sultân Murâd dahi buni işidüp didiler kim :

Ben buni dimedüm ki: kılıcı yarağı kullandurmayalar. Eğer bunı disem hep bizüm ecdâd-ı â'lâmuz itdüklerine ve cemî sâyir pâdişahlar itdügine muhâlif olup karşu komış oluram. Ve ben dahi niçe kerre tecribe kılmışamdur: Yirinde ve iktiza itdügi mahalde kı-

lıç lâzımdur. Ve ammâ benüm diyişum budur ki :

İkisinden kangısı yegdür, ne mahalde kılıç ile zabt eylemek yegdür; ve ne mahalde akılla zabteylemek yegdür bunı bilüp dururam.

Ve hâliyâ, kılıç ile zabt kılmakda dahi ma'kulün medhali vardur ki, anun ile maslahat mukîmrek ve kavîrek olur. Zirâ çok vâki olmuşdur ki, akl ve tedariki terk idüp heman kılıç ile ve zûr-ı bâzûyla zabt ideyin diyenler kendüler helâk olmışlardur.

Ve ol zikrettiğin âdil pâdişâhlar dahi kılıç ile zabt itdüklerinde rây ve fikr ve firâsetlerinün müşâveresiyle zabt eylemişlerdür. Heman mücerred kılıç ile degüldür.. Bilgil kim : Bunlarun bu zikr-i cemîlleri ve ululıkları sûretâ kılıçda göründü ise, lâkin mâ'nide fikr ve taakkullerinde idi. Acem pâdişahı üç yüz bin eri vâr idi. Anı İskender kırk bin er ile sıdı. Eğer aklı - fikri kullanmayaydı, bu olur mu idi? Hâli nice olurdu?

Ve bunda ma'lûm oldu ki, aklun tesiri kılıcın tesirinden artukdur. İmdi cemî nesnelerde böyledür ki, akıl yeğdür. Ve hâliyâ, ey niçe kimesneler yiğitl[illegible]rine ve kılıcına dayanup akıl kullandurmayup helâk olmışlardur. Ve hâliyâ yeğrek degül mi idi kim: Dedem Yıldırım Sultân Bâyezid Hân mücerred kılıcına ve zûr-ı bâzûya dayanamayup aklı dahi kullanm[illegible] olaydı Timurlenk vâkıasına uğrar mıydı?

Kuvvetlü olmak eyüdür ammâ, kuvveti akılla kullanmak gerekdür. İmdi, her maslahatı akla danışıp pes andan sonra akıl câyiz görürse yarağa bineler. Anun içündür ki, bir padişah bir padişahun üzerine asker

çekmelü olsa, evvelâ, elçileşüp birbirine nâmeler yazup yol ile ve ma'kulle söyleşürler. Ve herbirisi ma'kulin göricek bolay ki ma'kûlden ayrılmayalar dirler. Sonra birisi ma'kûle râzı olmayıcak, andan sonra cenge binerler. Ve ol mahalde Hak Tealâ ma'kûle râzı olanı ma'kûle râzı olmayanun üzerine gâlib getürür. Ve nass-ı şerîfde dahi böyle vârid olmışdur ki : Zebûn pâdişah bir gâlib pâdişahdan ma'kûlle barışıklık istese, yok dimeyeler.»

Ve hâliyâ, Allah Tealâ Hazreti dahi pâdişahlara hem kuvvet ve hem akıl virmişdür. Ki kuvvetini akılla yirince kullanabile. Ammâ heman birisin kullansa, yaramazdur. Şevket-i pâdişâhî bu ikisini yerinde sarfitmekdedür.

Görmez misin ki: bir yarar ve bahadır er, yanında yarağ götürse ve her mizâcına yaramayan söz içün heman elin yarağa ursa, ve her kişiyle hiç vecihi olmadın döğüşmek istese, ana yarar ve bahâdır dimezler. Belki deli dirler. Ammâ yerinde kullandurıcak akılla ve fikirle, ana, bahâdır ve yarâr kimesnedür dirler.

Ve ol kelimât ki, bir hoşca söylerdük ve gayrı kelimâta karışduğımıza sen sebeb oldun. Hâliyâ, giru ana şüru' eyleyelüm.

Sultân Muhammed ayıttı ki :

Gerçek buyurursın, ben sebep olup suç eyledim. Ammâ bu musahabetden dahi ziyâde hazzeyledüm. Ammâ, buyurun bâkisini dahi dinleyelim.

Sultân Murâd Hân ayıttı :

Pîrlikden kaçan kimesneler dört nesne içün kacarlar.

Evvelâ budur ki : Ecele yakın varduğı içün.

İkinci bu ki : Kuvvetsiz olur.

Üçüncü bu ki : Zâ'fından ötürü sık - sık şikeste olur.

Dördüncü ki : Zevkden, safâdan berî olur.

Bunlar gerçi kim âdeme hoş gelmezler. Ammâ ki, nâ-hâk yire bunlardan ötürü ızdırâb çekenler. Zirâ kim, Allah Tealâ âdemoğlanını beher hâl girü ölmek içün bu dünyâya göndermişdür. Ve bu ölüm gençlikde dahi, pîrlikde dahi vâki olur. Gençliğin ve pîrliğün bunda hiç medhali yokdur. Kimse demez bunu ki : Pîrler ölürler ve gençler ölmez.. Belki hakikat nazar idicek, oğlancuklar ve yiğidcükler kocalardan dahi çok artuk ölürler

Faraza, bin oğlan ki doğar. Ma'lûm degüldür ki dört yüzü on beş yaşına degin irebileler. Yiğidler ve İri adamlar hod dahi koca olmadın kimi seferlerde ve kimi hazarlarda durmayup, ölüp gitmek üzrelerdür Ve niçe yirlerde imdi kocalardan gençler ölüme dahi yakınraklardur.

Bu hod mukarrerdür ki: Her kişiye Hak Teâlâ şol nahnu kasemnâ'da ne denlü nefes mukadder ve ne denlü dâne kısmet eylediyise, bir zerre artuk kimse katıyamaz.

Ve hâliyâ eğer âlem-i tufûliyyetdür, eğer âlem-i sabâvet ve eğer âlem-i şebâbet ve eğer âlem-i rücûlıyyetdür; herbirisinin bir muayyen hadd ü sınurı ve müddet-i dühûrı vardur.

Nitekim, denildi: ammâ kim pîrliğün hadd ü gâyeti ir mi olur, geç mi olur, muayyen değüldür. Heman

Allah'ın ilmine müfevvezdür. Ve hâliyâ bir kimesne ne kadar pîr-i nâ-tüvân olsa dahi hiç dimez ki: bir yılcu kez dahi ömrü olmaya ve ana göre bir yıla degin cemi tedârükin görür. Ve ol yıl yitdükden sonra bir yıla dahi şöyle tedârük ider.

Ve hâliyâ, pîrlerün bu hâlleri dahi vardur ki: cemi muhâlif olan nesnelerden berîlerdür. Ne sefere varurlar ve ne deryâya, ki anda bir kazaya uğrayalar. Ve hem yemekde ve içmekde ve cima'da bunlar israfdan berîlerdür ki, ol isrâf sebebiyle kendülerine zarar irgüreler.. Hâliyâ çünkim, bunlar bu ma'kûle dirliğe pîrlikleri zamânında irmiş olalar. Vechi vardur ki; gençlerden artuk ömre ümidleri ola.

Ve hâliya, her nesnenün eskisi eyüdür. Zirâ, defaatıle tecribe olunmuşdır. Nıtekim bir cenkde bir yeni yarâğ ile girilse ki, hiç dahi tecribe olunmamış ola. Pâyidâr olmamasından korku vardur. Ammâ kim eğer eski yarağ ile girilse ki, niçe kerre tecribe olunmışdur. Kuvvet-i kalb muhkemdür, niçe yoldaşlıklar ümidiyle artuk bahâdurlık kılınur, kocalık dahi eski olup niçün yigrek olmaya?

Ve hâliyâ, eğer gençler ölmeyüp heman ölen pîrler olsa, kimse pîr oldukların istemezdi. Ammâ gençler pîrlikden dahi artuk ölürler. İmdi, pîrliği zemmetmek olmaz.

Ve hâliyâ, bu cümle didüklerim gerçek olup vechi var idügine bu dahi şâhiddür ki : Bu ölüm ki vâki olur, heman can dahi bile ölüp gitmez. Ve eğer ot gibi yiteydük pîrlikden bî-huzûr olsak olurdı. Ammâ kim

öyle degüldür. Zirâ, Hak Teâla'nun va'd-i şerîfi vardur. Ve hem bilürüz ve muhkem i'tikadumuz bunun üzerinedür ki, kıyâmet kopup haşr-i ecsâd dahi bile olacakdur. Ve eyü olanumuz dâr-ı âhiretin envâ-ı safâlarına ve zevklerine irse gerekdür ki, gözler görmedük ve kulaklar işitmedük ve gönüllerden geçmedük ola. Ve dîdâr-ı bî-çunı ile dahi müşerref kılacağı anda olacakdur.

Ve bil-cümle, bir kişi hayât-ı dünyâda gençliğinde Tanrı buyruğu üzre itikâ' eyleyüp dirilse ve pîrliğe yetişen dirlikden sonra bu dâr-ı meşakkat ve dâr-ı belâdan kurtulup âhirete nakl eylese ve anda didüklerümüz âhiret devletlerine ve saadetlerine ol mefâz-ı lâ-yukasa irse bunun gibi kişi pîrliğe irişdüğinde ne ziyan görür?..

İmdi bunun gibi devletlerün yakîn olduğın mülâhazasın itdüren pîrlik yek değil midür? Ol gençlikden ki, bu devletlere irmesinün mülâhazasın senden dahi baîd itdüre..

Bu dünya hod bir meşekkat evidür. Devlet anun başına ki, bu dâr-ı meşakkatden kurtulmak umusı yakın olup ve tîzcek kurtılup ol âhiretün bî-nihâye saadetlerine vara. Ve anda zevk ve safâlara müstağrak ola. Ve yakin i'tikadum vardur buna kim: Sâlih olanlar bu dâr-ı fenâdan göçüb, didüğüm saadetlere irüp âhiretün ol lâtif âlemlerin ve zevkin sürerler. Ve hiç şüphem yokdur. Ve bu itdüğüm i'tikadumda aldansam dahi kimse beni bu aldanduğumdan kurtarduğın istemezem.. Râzıyam bu aldanduğuma.. Zirâ, bu i'ti-

kâdumda bir derecede lezzetler bulmışam ki vasfa gelmeye.. Ve hâliyâ, Allah Teâlâ'ya kılduğum ibâdetimi cân u gönülden kılararn ve dürüst i'tikâd ile her hayırlu olan hâcetlerümi revâ ideceğine îkân üzre i'tikâd iderem.

Güyâ ki bir sevgülü oğul bir müşfik babadan bir mâ'kûl ve virmesi gâyet kolay ve hayırlu nesne istese ve baba dahi virmekden haz idüp, hiç virmemeğe hergiz ihtimâl olmasa, be-her-hâl virse tâ şöyle yakînum kemâl mertebedür. Ve kemâl-i ümîd ile bu dâr-ı meşakkatde çekdüğüm zahmetlerün ecrin ve mükâfatın Hak Teâlâ'dan şüphesiz recâ iderem. Ve bu halden dahi şol kadar hoşnudum ki, yarın ecelim gelse bir adım yer öninden kaçup sakınmazdum. Belki dahi hazlar iderdüm. Allah'ın emri oldukdan sonra sürûr-ı kalb ile giderdüm. Zirâ tebdîl-i âlem idüp, âlemümi tâzeleyüp yenilemeğe başlardum. Ki, geçen âlemüme hiç aslâ münâsebeti olmayup ve andan niçe yüz bin derece a'lâdur..

VE PÎRLİKDEN KAÇDUKLARINUN İKİNCİ SEBEBİ BUDUR Kİ :

Yukarıda hod dimişdük ki : Gençlikde çekdüğün cemî zahmetlerün ve meşakkatlerün hâsılın ve semeresin ve mahsûl ve yemişin pîrlikde yesek gerek. Ve ol ecelden pîrlik cemî bahş ömürlerün azîzrekidür. Ve her ibtidânın intihâsı vardur. Ya'ni her nesne kim başlanmak murâd olunsa şol niyyet ile ve şol kasdile başlanur ki : temâm ola ve ortada kalup bitmedün kal-

maya. İbtidâdan murâd intihâdur. Şart, meşrut gibi asıl her nesnenün müntehâ olan hâli eşrefdür. Nitekim at ve ton, yarâğ ve niçe harclar sefer içün askerler kaldurılur. Düşmana gâlib olmağiçün. İmdi, düşmana gâlib olmak, cemîsinden eşrefdür. Ve niçe dahi buna göre temsîller kâbildir. Mübtedî müntehîliğe irmeyince noksanlıkdan kurtulmaz. Amma müntehî oldukta kemâle irer.

Ve hâliyâ, pîrlik, kişünün cemî ibtidâda geçen ömürlerinün kemâli olıcak ve andan öndinkiler nâkıs olıcak lâ-cerem kâmil olan ömri sürmek evlâdur. Nâkıs olan ömri süre durmaktansa! Ve bunı vicdânımla dahi bildüm ki: pîrlik menzilin bulup kalanı dahi nâ-tamâm imiş. İmdi; gençler pîrlerin menziline iremezler ki anlar nâkıs âlem sürüp ve bunlar kemâle irmiş olan âlemdedür. Ve anunçündür ki, pîrler karışduğı maslahat hergiz hâm olmaya. Ve bunı tecribe itdügimü sen dahi görmekdesin.

Ve hem pîrler bir gemide oturup dümen tutan kimesneye benzer ki, gören, hiç bir hizmete karışmaz sanur. Ki zirâ, sâyir gemiciler geminin içinde aşağa yukaruya gezerler. Kimi yelken divşürür, kimi su çıkarur, kimi iplerin bağlar, kimi düvleke çıkar, ammâ dümenci bir yerde durur. Görenlerin haberleri yok hep cemî bu maslahatları kullanan dümencidür. Ve ol gayrler ki, zahmet çekerler, ne kim eylük iderlerse hep bu dümencinün elindedür. Zirâ eğer dümenci gemiyi kem kullansa gemi karaya oturup cemî zahmetler zâyi olup gider. Eyle olsa pîrler dahi aşağa, yukaruya yürimekde gençler gibi değülse, lâkin akılda ve

firâsetde anlarun selâmetlerinün yardımlarıdur. Ve eğer bir genç âdem bir eyülük eylese dahi pîrlerün nasihatleri ile ider..

Ve hem bir pîrün uykusu dahi gençlerün uyanuklığında itdügi tefekkürinden yeğdür. Zirâ pîrlerin uykusu değmede gâlib olmayup kesâfetleri letâfete dönmişdür. Uyurlar ise dahi kasd ile uyuyayın diyü yatup ğafletsiz, fikr ü firâset ile uyur. Amma gençler yorulurlar, uyanukları dahi gaflet galebesiyle böyledür.

Ve hâliyâ, gençler, memleket zabtında dahi şunlara benzerler ki: Kopuz çalmağa öğrenür ammâ, elleri yakışmaz ve tiz degüldür. Ammâ pîrler şunlara benzer ki: Kopuz çalmağa elleri öğrenmiş ola. Ve usûlünde kâmil olup işidenler gâyet ile hazz ideler.

VE ÜÇÜNCÜ SEBEB DAHİ BUDUR Kİ :

Dirler ki : Her vakt şikestedür. Ve buna cevâb budur ki : Bunda ömrün suçı yokdur.. Ammâ suç âdemündür ki, ol pîrliğe irişinceye dek perhizsüz dirilmişdür. Eğer yimekde ve eğer içmekde ve eğer cima'da ve eğer bunun gibi nesnelerde kendüsini çekerek tutmamışdur. Ve hâliyâ, bunlar âdemün ebdânını şöyle zaîf iderler ki, pîrlik zamânı yetişicek bu teni rüsvây ve melâmet bulur. Ve bir tene müteveccih olur ki, ol ten ol pîrliğe hürmet itmeğe kâdir değüldür.

Nitekim senün emîr-âhûrbaşun, sana, binmeğe bir at getürse ki ol at aruk ve mecalsiz olsa. Ol mahalde suç senün olmaz idi. Ammâ anu timâr idenün

olurdı. Zirâ sana ancak binmek düşer, timarı dahi timâr idenlere düşer.

Ve hâliyâ niçe pîrleri görüb dururın ki, çok yaşamışlardur ve az hekîm kullandurmışlardur. (Zirâ âhir zaman hekîm kullandurmakda âdeme çok belâ virür.) Ve ömürlerini zindelik ile geçürmişlerdür. Ve niçe pîrler vardur ki, bunca seferler seferlemişlerdür, nihâyetsiz genç âdemlerden yiğreklerdür. Hep bunlar perhiz iledür. Zirâ gençliklerin dahi dâyimâ çekerek tutmışlardur.

Ve hâliyâ, sen dahi göriyorsun benüm kapumda ne kadar pîrler vardur gençlerden yeg at üzerinde tururlar. Ve her hizmete kâdirlerdür.

Ammâ şol gençler kiğ perhîzden berîlerdür; şunlar gibidür ki: Kendi gemilerini yabanda koyub çürümeğe komışdur ki, sonra ne eğseri ile ve ne üstübi ile ve ne zift ile yamamağa kudretleri olmaya.

Ve ba'zılar dahi isrâf ile geçündükleri içün zamâneden ön koca olurlar. Ve tîzcek ak - pak ağarurlar ve yüzleri burışur. Sanasın ki yetmiş - seksen yaşındadur. Ammâ kendüleri ancak otuz beş, ya kırk yaşındadur.

Ve hâliyâ, ben ki, bu çağdayım hekîmlere sehl zahmet virürin. Zirâ, her nesneyi perhîzle kullanurın. Ve perhîz her marazı def ider. Ve artuk yemekden ve içmekden sakınuram. Ve ben böyle az yemek ile ve az içmek ile ol çok yiyenler ile beraberin. Ve ol çok yiyüb ölenlerden çok artuk yemiş olurın.

Ve hâliyâ, ol gâyet ile çok yiyenlerün ve içenlerün meseli şunlara benzer ki· Kendü kendülerin ağularlar.

Ve eğer ben kendüm bazı vakt şikeste oldumısa, hekîmlere beni sağaltmak kolay olmışdur. Zirâ, ebdânumı ahlât ile tolmış bulımazlar; ancak yimeği gerek olduğı kadar yidüğüm içiṅ.. Ammâ şol gençlerde kim, hiç perhiz olmaz, sağalması güç olur. Niçe kere eyüce hekîmleri utandırurlar.

Ve hâliyâ, ben iki nesneyi tecribe idüp dururın, ki fâyidesi çok olmışdur. Ve beni pîrliğe irişdürmişdür.

Biri budur ki : Az yemek yerin.

İkinci budur ki : Yedüğüm yemeği sindürmek içün eğer ahşam, eğer sabah, bir yerde durmayup gâh gezüp, gâh ata binerem.

Sen dahi ey oğul, böyle itmekden hâli olmayasın! Zira, sen benüm oğlum olmağile ümidim var ki, senün dahi tabiatun benüm tabiatuma mutâbık ola. Ve inşaallah-ür-rahman bu çok yaşamak sana dahi müyesser ola.

Ve hâliyâ, bu üslûb ile dirilen âdem çok yaşamağı arzular ise câyizdür. Ve çok yaşamağı herkes arzular ammâ. çok yaşamağı lâzım eyleyen nesn[illegible] sehel kimesne ider? Yâni sehel kimse perhîz saklar?

Bunlar şol kimyâgere benzemek isterler ki, bir anda, meşakkatsiz varlı olayın dirler. Yâni gençler hem çok yaşamak isterler, ammâ, perhiz eksüği değüldür, ammâ bu kâbil değüldür. İmdi, her nesne ma'kûl ile

gerekdür. Ve hâliyâ, gerçi kim Allah'un keremidür âdeme ömür virmek, ammâ iki ol kadar keremidür uzun ömür virmek.

PÎRLİKDEN KAÇDIKLARINUN DÖRDÜNCİ SEBEB BUDUR Kİ :

Zevk ve safâdan berî olur dirler. Ve hâliyâ, didükleri zevk ve safâ ki, gençler sürerler. Evvelden dahi dimedük ki, pîrlerün zevk u safâsı gençlerün zevk u safâsına benzemez. Belki pîrliğe mahsûs zevk ve safâlar vardur ki, anun lezzetini ancak pîrler bilürler. Ve defâtile efdal ve izzetlürekdür.

Ve hâliyâ, ben şimdi pîr olup, genç iken hazz itdüklerim yemekden ve içmekden ve cima'dan ve güzelden şimdi hazz itmedüğümi bilürem. Ammâ bu nesnelerden berî olduğumdan ötürü bî-huzûr dahi degülem. Belki dahi yiğ huzûr idüp bu pîrlik hâletine hezârân minnetim ve şükrânım vardur. Ki, beni çok yiyüp içüp, bunca nefis takazalarından ve televvünatından kurtarup teskin ve temkin müyesser olmışdur. Ve bir zaptdan kurtulan ayğır gibi ki, kâh ol yönde, kâh bu yönde binüp rüsvâylık eylemekden mahfûz eylemişdür ki, bu hâl zevi-l-ukûlün katında gâyet ile ayb olur. Nihân kılınacak nesnedür. Ve hâliyâ, gençlikde bu fazîhat dahi vardur.

Ve ammâ, bu pîrlik hâletümde benüm zevk ve safâm budur ki : Bana müteallik olan kimesnelerle ve beni cân u gönülden seven kimesnelerle musahabet

eyleyem. Ve hâliyâ geçende fevt olan merhum odabaşıyla ve ana benzer kullarım ile hod buncılayın kelimâtumuz ve bu ahvâllerden güft ü güyûmuz defaet ile vâki olmışdur. Ve bunlarunla bu musâhabetden şol derecede ünsiyyet bağlamışduk ki, güyâ ki karındaşlar gibi idük. Ve ammâ anlar dahi bu derecede kılduğumuz teveccühümüzden yine mağrur olmayup giru, kemâ-kân gereği gibi hizmetlerin iderlerdi. Ve halkda söylenen cemi ahvâli anlardan duyardum. Ve benüm hakkuma dahi halkın dilinde ne mesâvî vâr idüğin bunlardan duyup töhmet mevzilerinden sakınurdum. Velhâsıl, bunlar ile olan tekellüfsüz musâhabetden bu pîrliğüm zamânında hazz itdüğüm gibi gençlikte hazz itmeyüp dururam.

Ve bir lezzetim dahi bu pîrlikde budur ki: Bu yerin bahçelerin ki, içinde olan yemiş ağaçlarınun çoğını kendü elüm ile dikib dürürem. Seyrân iderem şimdi her bir ağaç karârın bulup bunca güzel yemişler virür. Gençlikde dikdüğüm ağaçlarun şimdi yemişin yerin. Ve bazı kullarum vardur ki bu ağaçları dikdüğümde yanımca bile idiler. Ve anlar dahi şimdi pîr olmuşlardur. Ve gâh gân getürüp bahçeyi anlara dahi seyr itdürüp yemişlerinden anlara dahi virürin. Ve bunı nazîr, güzel yemişler viren, kendü elüm ile dikdüğüm ağaçları kendü öz oğullarum gibi bilürin ve gayrılarun dikdükleri, sâyir kullarum gibi bilürin.

Ve bu gökçek kokulu ve lezzetlü yemişlerden Allah Teâla'nun sun'ını ibret nazarıyle bakduğumdan şol derecede lezzetler ve safâlar kesbiderin kim, gençler bunı mülâhaza idimezlerdi. Ki anlarun kılduk-

ları telezzüzleri dahi nefsâni olup, âhir anun ziyânın ve zararın görseler gerek.

Ve ammâ, bizüm telezzüzümüz rûhânî olup, mülâhazamız hakîkatdür. Niçe fâyidelerin müşahede eylesen gerek.

Ve ben oğlancık iken benüm bir lalam var idi. Gâvet ile ussuiu kimesne idi Bir gün bir münâsip kıssa söyledi ki, sana anı takrîr eyleyeyin.

Demişdi ki :

Bir gün, meğer bir demürci bir büyük ilân görüp eline bir dörpü alup, ardına düşüp, yetişüp urdı. Kuyruğınun bir pâresin kesdi, ayırdı. İlân dahi divarun bir delüğine girüp gice oldukta kuyruğınun intikamın almağiçün demürci dükkânına gelip demürciyi uyur bulayın ve sokayın sanup, hâliyâ, anı bulımayıcak nâ-gehan ol dörpuye rast gelüp, budur benüm kuyruğum kesen, bundan intikamum alayın diyü kemirmeğe başladı. Ve dişünün gıcırdaduğını işitdükçe, dörpüye zarar itdüm sanup yavuzlığın ziyâde idüp kemürmesin dahi yavuz idüp, tâ ki dişleri dibine değin dörpülendi. Ve ağzından akan kanı dahi dörpünün sanup, tamâm intikâmum aldum diyu hayli hazlar eyledi. Ve birazdan fâriğ oldukdan sonra dişlerün dibi ve eti ağırmağa başladı. Gördü ki, akan kan kendünün imiş. Ve ol intikam giru kendüsine uğramış. Kuyruk gitdi ve dişler dahi gitdi diyu. Derd bir iken, iki oldu.

İmdi gençlerün dahi âlemi buna benzer. Zirâ, cemî zamanda kendülere zarar idecek nesnelere heves iderler. Ammâ, asılda âlem pîrlerün âlemidür ki her nesneyi yerlü yerince tartup işlerini mevzûn iderler.

Ve pîrlerün gençlere benzemeyen bir zevk ve bir lezzetleri dahi vardur ki, Allah Teâlâ oğullar müyesser idüp, kendüler fevt olurlarsa dahi anlarun zuhûrıyle nâmları bâkî kalur.

Ve hâliyâ, benüm ecdâd-ı a'lâm, benüm zuhûrumla ölmemişlerdür. Ve ben dahi senün zuhûrunla ve sen dahi senden sonra geleceklerünle tâ ilel-inkirâz ölmeyeceğüz. Nitekim bir kadeh ki, elden ele geçüp içerler. Ammâ adı tolu diyu söylenür. İmdi, ol kadeh bana gelmişdür, ben dahi sana Allah'un emriyle teslim iderim. Sen dahi Allah'un emriyle içdüğünden sonra oğluna teslim itsen gerek Ol dâhi oğlına..

İmdi bu dâhi Allah Teâlâ'nun rahmetindendür ki: Bu cemî hayvânâtdan eşref olan âdem oğlanına müdâm diri olmağa kâbil olmayacak, bâri oğullar ile virmişdür ki, yırine diri kalalar. Ki anlarun vücûdıyla anlarun nâmları zinde ola kala.

İmdi her kişiye lâzım olan budur ki: Oğlına nasihat eyleye. Tâ ki, ol dâhi eyülükler ile kendü nâmını saklayup her vechile babasınun dâhi nâmını saklaya.

Ben babamdan nice hayırlu ve eyü nasihatler görüp dururam. Ben dâhi sana feth-i kelâmlar oldukda nasihatler itdum. İmdi, ey oğul; Onatca fehm eyle ve bu sözlerümi unutma. İnşaallah benüm ömrüme yetişürsin. Dirligünde dâhi şen, şadümanlıgile ve gönül hoşluğiyle ve sürür ile olsan gerekdür.

Ve adaleti elden koma kim. Allah Tealâ âdildür. Tâ ki, sana nazar eyleye. Zirâ, onun emrivle kulları üzerine seni eşref itmişdür. Ve bunları kılup nasiha-

tümi tutıcak. Allah'un emriyle vefât itdüğünde şübhesiz cennetlik olursın.

Ve bil ki, dünyada üç dürlü âdem vardur.

Biri budur ki: Akılları ve fikirleri eyüdür, ehl-i tedbirlerdür, hiç bir nâ-makullıkları yokdur.

İkinci bunlardur ki: Kendülerinden böyle değüllerdür. Yolun eğrisin doğrusın bilmezler. Ammâ kim, nasıhat kabûl idüp ve akıllular olup muti'lerdür. Ve, işidüp kabûl itdükleri nasihatle amel iderler.

Üçünci budur ki: **Ne kendüler** bilürler ve ne eyu nasihati kabul iderler. Heman kendüleri istedüklerin iderler. Ve sanurlar ki, her nesneyi bilürler. Bunlar cümlesinden alçakdur.

İmdi, ey oğul! Eğer Allah Tealâ seni ol evvelkileden itdise, gâyet güzeldür. Ve eğer anlardan etmeyüp ikinci bölükden itdise dâyimâ nasihat kabûl itmeği elden koma. Ammâ, üçünci bölükden, zinhâr olmayasın! Zirâ, anlar. Allah Tealâ katında dâhi ve hem dünyada dâhi makbuller değüldür.

Padişahlık heman bir terâzü tutar kimesneye benzer
İmdi pâdişâh olup terâzüyi doğrı tutarsın.
Allah Tealâ dâhi sana doğru nazar ider.

Vallahü a'lem.

Temme.

BUGÜNÜN DİLİYLE

SUNUŞ

Yüce, âdil, mutlu, kudretli ve düşmanlarına karşı üstün, dünyanın sığınağı, İslâm padişahı Sultan Murad Han hazretleri... Ki O, sultan oğlu Sultan Süleyman han, Sultan oğlu Sultan Selim Han, Sultan oğlu Sultan Bayezid Han, Sultan oğlu Sultan Muhammed Hanın oğludur (Yüce Allah onun halifeliğini sürekli ve bâki kılsın, Saltanatı kıyamet gününe kadar devam etsin!)

1559/H. 967 yılında Venedik Beyleri tarafından hilâfet ve saltanat merkezi İstanbul'a elçilikle gönderilmiş bulunan MARİNO DE CAVALLİ adlı bu garip kişi önce, padişahın yüce tahtının basamaklarına varıp yüzümü sürerek her çeşit samimi ve ciddî bağlılıklarımı bildirdim. Daha sonra, padişahın kâinatı süsleyen bilgilerince malûm olacağını tahmin ettiğim şu tarihî olayı burada bir kere daha anmaktan kendimi alamadım:

Venedik Beyleri, hâlen olduğu gibi, sürüp gelen eski bir gelenek olarak, İstanbul'un (Kostantaniyye) müslümanlarca fethinden önceki dönemlerde de aralarından seçtikleri işbilir, akıllı, becerikli bir adamı İstanbul'a Rum Tekfuru'na elçiliğe gönderirlerdi.

Daha sonraları, Osmanlıların Rumeliye geçip saltanat merkezini Edirne'de kurdukları Sultan İkinci Murad zamanında, benim anne tarafından dedem olan ve aramızda hürmetle anılan Andrea Coscolo adlı ünlü kişi elçiliğe seçilmiş ve Rum Tekfuru'na İstanbul'a gönderilmişti.. Venedik Beyleri, dedemden, İstanbul'dan sonra Edirne'ye de uğrayıp Osmanlı Pâdişahı Sultan Murad Hânın tahtına yüz sürmesi ve bağlılıklarının arzedilmesini istemişlerdi.

Ünlü kişi dedem Andrea Cascolo da kendinden isteneni yerine geirmek için İstanbul'dan sonra Edirne'ye uğrayıp padişaha kulluğunu ve ülkece bağlılıklarını sunmuş. Kılık - kıyafetinin düzgünlüğü, Türkçeyi de iyi konuşma gibi hal ve tavırlarıyla olacak, Padişah Sultan Murad'ı hoşnut etmiş ve bu vesileyle O'nun iltifatlarına nail olmuştur.

Burada adı geçen dedemin, memleketine döndükten, daha bir süre de yaşayıp kendi eceliyle ölümünden sonra, benden başka hiçbir akrabası bulunmadığından, nesi var, nesi yok bütün eşyaları benim elime geçti. Bu eşyalar arasında, Batı dilleriyle yazılmış birkaç tane de kitap bulunuyordu. İyice bakınca, bunlardan birinin, yüce ve mutlu padişah Sultan Murad'ın, oğlu Şehşâde Mehmed'le (Fatih Sultan Mehmed) aralarında geçen bir konuşma; babanın, oğula ihtiyarlığı övüp, uzun ömrün çeşitli sırlarını, sakıncalı hallerini son derece güzel ve ilginc sözlerle nasihat şeklinde anlatan bir kitap olduğunu anladım.

Benim şahsen, gerek metod, gerek usûl ve gerekse muhteva bakımından çok değerli bulduğum böyle

bir eserin işe yaramaz, daha doğrusu bilinmez bir durumda kalmasına ne gönlüm, ne de aklım razı olmadı.. Bu yüzden eserin gerçek sahiplerine ulaşıp anlaşılabilmesi ve içindeki mesajın birçok kimsenin işine yarayabilmesi için eseri tercüme ettirerek Türk diline kazandırmak istedim.

Ve şu sıralarda yaşıtlarımın en seçkini olarak İstanbul'da bulunan bendeniz, adı geçen eseri saray tercümanlarından Tercüman Murad Bey'e tercüme ettirerek yüce ve kutlu padişah Kanuni Sultan Süleyman hazretlerinin tahtına yüz sürüp, her tür candan bağlılık ve iyiniyetlerimi kulluklarımla birlikte kendilerine sundum..

Eser konusunda ben ayrıca şu düşünceleri de taşıyorum :

Osmanoğullarından kutlu ve mutlu padişah Kanuni Sultan Süleyman'ın yüce ecdadının herhangi biri tarafından söylenmiş bütün sözler, yapılmış bütün işler, alınmış bütün kararlar, mutlaka çok ilginç ve değerli şeyler olmalı..

Bundan ötürü eserin, bahtı açık ve muzaffer padişah Kanuni Sultan Süleyman'da kalmasını uygun gördüm.. Çünkü kişiye miras yoluyla geçmiş bulunan herhangi birşey, her hal ü kârda, mutlaka ve mutlaka sahibinin elinde bulunmalıdır; aslında bu onun malıdır. Ben bu şekilde düşündüğüm için böyle bir işe giriştim..

Şurada adını anacağım gerçek, bir bakıma bütün dünyanın bildiği birşeydir : Osmanoğullarının ön-

ceden beri gelip. geçmiş bulunan ecdadının tümü, sadece kılıç, güç - kuvvet, yiğitlik ve adaletle şöhret yapmış kimseler değillerdir. Onlar aynı zamanda, ilim, irfan, edep, terbiye, sanat ve düşünce yükleriyle de süslü bulunuyorlarmış. Ben, onların bu özelliklerinin günden güne artmakta olduğuna şu anda bütün samimî kanaatlerimle inanır durumdayım. Bunda hiçbir şüphe ve tereddüdüm yoktur..

Bendenız inşallah kendi memleketime geri döndüğümde, eseri, buranın konuşma dili olan ve bizde bütün aydınların kullandığı Lâtinceye tercüme ettirip diğer Hristiyan milletlerine de yaymak niyetindeyim. Yâni yalnızca kendi memleketime değil, aşağı - yukarı bütün Avrupa'yı içine alan Alman, Leh, Çek ve Macarlara kadar duyurup bilgilerine sunsam yeridir.

Böylece, Osmanoğullarının büyüklük ve şöhretlerinin iyice ortaya çıkmasına ve oralarda da kıyamete kadar hayır - dualar almalarına hiç değilse bir sebep olmuş olurum..

Yüce ve kutlu padışah hazretlerinin, bendenız elçi MARİNO DE CAVALLİ kullarını bu eseri sunmakla cüret ettiğim küstahlığı olağanüstü anlayış ve toleranslarıyla mazur göreceklerini de ayrıca umuyorum.

Bütün emir ve buyruklar, âlemin koruyucusu yüce Padişah hazretlerine mahsustur.. Onun, hüma kuşunun gölgesine benzeyen varlığı bütün insanların başı üzerinde, kulların Rabbi izniyle, daimî olarak sürüp gitsin...

İHTİYARLIĞIN ÖVÜLMESİ ÜZERİNE

Geçmiş, eski bir tarihte Osmanoğullarından, hakkında rahmet ve hoşnutluk dileğinde bulunduğum Sultan Murad, o zamanlar ülkenin saltanat merkezi olan Edirne'de tahtında oturuyordu. Yanında da, şehzadesi, sonraları İstanbul'u fethedecek yüce kumandan Fatih Sultan Mehmed bulunuyordu.

Çocuk denecek kadar genç yaştaki şehzade bir gün sarayın avlusunda gezip, oynarken ansızın babasının yanına gelir ve tuhaf bir şekilde konuşmaya başlar :

Ey benim mutlu sultanım ve saygıdeğer babam! Mübarek ve muhterem huzurunuzu kaçırmayacağımı, kalplerinizi rahatsız etmeyeceğimi bilseydim, son derece merak ettiğim halde içinden çıkamadığım bir konu üzerine sizden bir soru sormak istiyordum.

Sultan Murad, oğlunun bu sözüne karşı :

Ey benim biricik ciğer parçam olan oğlum! Sorup öğrenmek istediğin nedir? Seni bir dinleyeyim, inşallah doyurucu ve merakını giderici cevaplar vermeye çalışırım; hem buna bütün gönlümle razı olurum, dediğinde, şehzade Mehmed :

Ey benim saadetim ve mutluluğum olan babam!

Yüce Allah sizin mutlu gölgenizi hiçbir zaman üstümüzden ayırmasın!

Şu sıralarda, kulunuz ve oğlunuz olan ben, sizin üzerinizde bir noktada hayrete düştüm. Hayret ettiğim ve tuhafıma giden şey şudur : Yüce Allah'ın bir hikmeti olarak mübarek ve uğurlu yaşınız şu sıralarda seksen yılı aşmış bulunuyor. Böyle olduğu halde, görebildiğim diğer ihtiyarlardaki gibi, ne boyunuzda bir eğilip bükülmeye, ne de sırtınızda bir kamburlaşmaya, kısaca sizde bir yaşlılık belirtisine henüz rastlamış değilim. Bunun yanında, çektiğiniz bunca zahmet ve güçlüklere rağmen, eskiden olduğu gibi yiğitlik ve kahramanlığınızı sürdürürken, son derece zinde, şen ve neşeyle birlikte akıl ve sezginizi de yerli yerinde kullanmaktasınız.

Öyle ki, düşmanlar üzerine bir sefer olsa, siz orada, cenk meydanındasınız; memleketin özel işleriyle uğraşılacak bunu siz düşünmektesiniz; padişahlık, taht ve saltanat korunacak, yine siz gece - gündüz didinip çabalamakta, düşünüp olağanüstü tedbir ve kararlarla ülkemizi yönetmektesiniz..

Bütün bu tehlikelere karşı değerli varlığınızı koruyabilmiş, sanki bir fidana benzeyen boyunuzu eğriltmemiş bir halde bulunuyorsunuz.

Ayrıca şunun apaçık bir gerçek olduğunu da biliyorum : Sürekli ve yoğun düşüncelere dalıp, meşgul olduğu işlerde aklî melekelerini kullanmak kadar insan varlığını güçsüz düşüren bir şey yoktur. Siz muhterem babamdaysa ihtiyarlık, ne bir gevşeklik, ne de büyük bir değişiklik meydana getirmemiş, bu yüzden

sizleri güçsüz düşürüp huzurdan yoksun bırakmamıştır. Halbuki aşağı - yukarı diğer bütün yaşlılar, ihtiyarlık altında, sanki ağır bir yük götürür gibi inil - inil inildemekte ve devamlı şikâyette bulunmaktadırlar.

Ben oğlunuz, kutlu ve mutlu babamdan şunu öğrenmek isterim :

Şerefli ve yüce karakteriniz için ne tür bir ilâç, üstün aklınız için ne cins bir nesne kullanıyorsunuz? Eğer bunu ben oğlunuz ve kulunuza da öğretme lütfunda bulunursanız, inşallah o ihtiyarlık çağlarına vardığım zaman kahramanlık ve yiğitlik yanında neşe ve sevinç dolu bir hayatı da beraberimde getirmiş olurum.

Oğlunun bu samimi istek ve arzularına karşı Sultan Murad cevap olarak :

Ey benim sevgili oğlum! Önce şunu belirtmek isterim : Bu senin soruların ve öğrenmek istediğin şeyler bana öyle bir sevinç ve huzur verdi ki, şu anda bunu ne sözle, ne de kalemle anlatabilmem mümkün değil... Sonsuz güç ve büyüklüğüne kâinattaki bütün varlıkların kulluk ettiği yüce Allah'ın, sende, vermiş olduğu böyle büyük ve geniş meselelerin araştırılması düşüncesini devam ettireceğini umuyorum.

■ Bence, ilk olarak şunu bilmek gerekir : İnsanoğlunun herbirinde, başkalarıyla çeşitli münasebetler kurmaya yarayan normal bir akıl bulunmalıdır. İşte bu akıl, bütün saadet ve mutluluğun tükenmez kaynağıdır.

■ Kışioğlu, kendi düşünce ve fikirlerinin sonuçlarını, yine kendi hayatıyla ilgili birtakım sosyal ko-

nulara uygular, onlarla ilgilenir; bu arada iyi - kötü Allah'tan gelen bütün karşılıklara boyun eğip, razı olur ve «Allah'tan gelene karşı gelinmez» tesellisiyle hayatını sürmeye devam ederse, kalbine huzursuzluk ve ızdırap diye birşey gelmez. Böylece, bu kimselerin gönülleri gam ve kederden uzak kalacağı için şikâyet etmelerine hiçbir sebep yoktur.. Bu arada hayatları da normal seyirlerini takip ederler.

Bizim gibi olanlarsa, şimdi çoğunlukla, ihtiyarlık çağının kendilerine gençliklerinde gelmiş olmasını arzulamaktadırlar.

Birçoklarıysa ; yaşlandıkları zaman, o çağı, önceki çağlarından daha övgüye değer bulur, oraya ulaşmış olmalarından dolayı yüce Allah'a sonsuz şükürler ederler.. Çünkü, bu çağda, kişinin birçok kötü arzu ve istekler uyandıran nefsî arzuları körelir, bunun yanında, ahiretini hatırlamaya ve hiç değilse ölümüne kadar olan süre içinde de o yolda çalışmaya koyulur..

Bir de, kendilerine Allah tarafından «normal akıl» dediğimiz varlığın verilmemiş olduğu kimseler vardır. Bunların, hiçbir vakit —ne çocukluk, ne gençlik, ne olgunluk ve ne de ihtiyarlık çağlarında— herhangi birşeyden ne olumlu, ne olumsuz yönde etkilenmedikleri görülür. Hayatlarında, sadece, keder ve acı'nın bir gevşeme ve bir tembellik bıraktığı sanılır. Bunlar, ihtiyarlıktan ötürü duydukları rahatsızlığı zamanlı - zamansız olur - olmaz yerlere şikâyet etmekten hoşlanırlar.. Konuşmaları genellikle şu çerçevededir :

Hayatın bu kadar çabuk gelip - geçeceğini hiç ummuyorduk; Onu, yaşayamadan, anlayamadan elimizden kaçırdık! Bu kadar çabuk, bu kadar tez yaşlanacağımızı da hiç beklemiyorduk!

■ Ve onlar bu durumda kendilerinin, başkaları tarafından aldatılmış olduklarını sanırlar...

■ Ve, bunlar gibi olanlar, kendi hayatlarının gençlik, yaşlılık gibi hemen her devresinde, keder ve ızdıraptan kurtulamadıkları için huzura kavuşamazlar..

■ Bunların, kendilerini aldatan şeylerin, devir - zaman - felek ve ihtiyarlık olmadığından haberleri bile yoktur..

■ Çünkü, eğer felek veya ihtiyarlıktan herhangi biri olsa, herbirinin birbirinden farklı, belirli yolları vardır Herbirinin, önceden belirli usullerince hüküm ve saltanatlarını sürmeleri gayet normaldir.

Adı geçen kimselerin, konuya bu gözle bakmayarak durumdan haberdar olmamaları, kendilerini kandırmalarının yegâne sebebi olmuştur.

■ Hele şu devirde, kişioğlunun kendi kendini aldatması gibi büyük bir aldanış olamaz.. Ve bu aldanış, başkalarının aldatmalarına da hiç benzemez.. Çünkü başkalarının aldatması çok seyrek olur, bu da, üzerinde biraz düşünülünce anlaşılır ve giderilmesi için çareler aranır.. Fakat kişi kendi kendini kandırdığında, bunu gidermeyi beceremediği gibi, çare teminine de başvuramaz. Bulunduğu yer, zaten kendi düşüncelerinin son sınırıdır, ötesine geçmesine imkân ve ihtimal yoktur.

■ Buniar gibi olanlar, çarçabuk geçip giden, kayboluveren zaman kavramıyla, bindikleri süratle giden bir gemiden deniz kenarındaki bir yalıyı seyre dalmış kimseye benzerler..

Gemide oturup yalıyı seyreden kişi, kendisinin belli bir yerde hareketsiz durduğunu, geçip giden ve yürüyen şeyin kendisi değil, deniz kıyısı olduğunu zanneder..

İşin gerçeğindeyse, yürüyen kendileri olup, kıyı - kenar yerli yerinde durmakta, katiyen hareket etmemektedir..

■ Kendi kendilerini aldatan bu kişiler, bana öyle geliyor ki, şöyle düşünürler :

Gençlik, bunların hayatlarında hareketsiz olarak durmaktadır. Geçip gitmekte olan şey, sadece, zamanın kayboluşudur.. Âdeta, biten, tükenen hayat - ömür değil de zamandır; gecedir, gündüzdür, ay, mevsim, yıl, yüzyıldır. Tabiî, onların geçip gitmeleriyle birlikte zamanın da yok olup kaybolduğunun, nedense farkına varamazlar.. Böylece, kendi kendilerini aldatmış olurlar..

■ Öyleyse, bu söylenegelen şeylere aldanmaktan uzak durup, her ayrı durumun içyüzünü düşünmek, kendi hakikî gerçeğine yaklaşmak gerekir. Çünkü, her varlığın bir sınırı, bir dairesi ve önceden tespit edilmiş belirli bir hududu vardır. Hiçbir varlığın bu sınırı aşmaya gücü yeterli değildir.

■ Bazen de öyle kimseler çıkar ki, seksen yıl yaşamış olmalarını sekizyüz yıl yaşamış olmaktan ayırdetmezler, onlarca sanki her ikisi aynıdır.

■ Hayata doymak mümkün değildir. «Hayata doyum olmaz», az veya çok olması, onun kıymetini azaltmaz, unutulmasına sebep olmaz, bilâkis değerini arttırır.

■ Durum böyle olunca, aklı başında olan hernangi bir kişinin yapacağı şudur :

Her cins varlığın - olayın aslını ve teferruatını birbirinden kolaylıkla ayırdedip, bunlara, doğru ve aslına uygun bir şekilde bakabilinmelidir.

Ayrıca, iyi veya kötü, başlarına gelen bütün olaylara boyun eğip, kendilerini kaderin cilvelerine teslim etmekte anlayışı elden bırakmamak gerekir..

■ Ben şahsen kendim, onların durumlarına düşüp aldanmadığım için çoğu kez yüce Allah'a şükürlerde bulunurum.

Ben, yine, her durumun birbirinden çok farklı şartlarına da gereği gibi uymaya çalışırım..

■ Nitekim, bilindiği gibi, bir yemiş ancak olgunlaştığı zaman güzelce yenir. Bunun gibi, insanların da güngörmüş olup, birçok tecrübeler geçirmiş olanları, her zaman tercihe şayandırlar..

■ Sözgelimi, olgun ve nefis bir üzüm dururken, henüz olmamış bir koruğu lezzetle yemeğe kalkışan birinin aklından mutlaka zoru olması gerekir. Henüz olmamış, yeşil halde bulunan bir zeytin tanesinin de, olmuş yerine yenmek istenmesi, kişi hakkında, ona bakmakta olan birini yukarıdaki aynı hükme götürür.

■ Çünkü, herşeyin, her varlığın iyisine ve güzeline bakmak, dünya kurulalıdanberi bir âdet haline

gelmiştir. Bu yüzden, insanlar, koruğu yenecek üzüm oluncaya kadar beklerler...

Gençliği öğüp, ihtiyarlığı yerenler de aynen bunlara benzerler...

Babasının bu sözlerini dinleyen Şehzâde Mehmet, bunlara şöyle bir karşılıkta bulunur :

Ey benim sevgili muhterem babam!

Sizin bu ibret ve anlamlarla yüklü sözlerinizden kendi kendime şu sonuca vardım : Benim bu konuda şimdiye kadar öğrenip kafama yerleştirdiğim bilgiler, ilim adamları ve aklı başında kimselerin görüş ve anlayışlarına tamamiyle aykırıymış..

Şu anda, sizin bu öğütlerinizle, bambaşka, değişik bir huzur içinde olduğumu memnunlukla söyleyebilirim. Rahatça, sözlerinizin doğruluk ve isabetini ileri sürebilirim. Bu yüzden, emir ve nasihatlerinizi dinleyip kabul etmek, benim için âdeta, mutluluk kapısını açacak bir anahtardır..

Muhterem babam!

Yüce Allah'ın istek ve arzu sınırları içinde, yine O'nun yardımlarıyla padişahlığınızı sürdürmekte, ömrünüzü doldurmaktasınız.. Babası böyle sizin gibi tecrübeli bir padişah olan bir çocuğun, ondan, can kulağıyla dinleyerek öğrendiği nasihatler gibi güzel ve yararlı ne olabilir?

Bence, bu nasihatlerinizin, başkalarının söyledikleriyle kıyaslanması bile saçmadır. Bu yüzden, hayatınızda, bunca tecrübelerin oluşturduğu ve bunların bütününden memleket halkının faydalandığı sevimli ve güzel tavırlarınız vardır. Bense, bunlardan ayrı, sa-

dece bana mahsus olacak bazı hususî bilgi ve nasihatlerinizi dinlemek istiyorum. Ayrıca, bu arzumu, oğlunuzdan esirgemeyeceğinizi de umuyorum..

Saygıdeğer padişah Sultan Murad, oğlu şehzade Mehmed'den böyle, hiç ummadığı, beklenmedik tavırlar karşısında kalınca, mutluluk ve sevinci bir kat daha artarak :

Ey benim sevgili oğlum!

Bu senin özlem ve isteklerin beni son derece sevinç ve neşeye boğdu. Eğer Allah nasip ettiyse, isteklerine uygun olarak, bilebildiklerimi ve dilimin döndüğü kadarını sana anlatmaya çalışacağım.

■ Ey benim sevgili oğlum!

Bundan uzun bir süre önce, Evrenosoğullarından çok ihtiyar bir adam vardı. Bu adam, akıl, fikir ve anlayıştan yoksun bir kimse değildi. Böyle olmasına karşılık, devamlı olarak ihtiyarlıktan yakınır, yemek - içmek, zevk ve eğlenceden uzak kalışına, hayatın bu ve buna benzer nimetlerinden tad alamayışına göz yaşı döker dururdu. Bu ihtiyarı ben de, bizzat, böyle yakınır bir durumda gördüğüm zaman üzülmüş ve şikâyetinde mutlaka bir gerçek payı olmalı diye düşünmüştüm..

Şu anda, ben de, onun o zamanki yaşına ulaşmış bulunuyorum. Kendim, onun durumuna dosdoğru bir şekilde bakınca, ettiği şikâyet ve feryatta hiçbir gerçek payı bulunmadığını, onun boş yere dövündüğünü anladım. Çünkü, eğer yaşlılıkta yakınılacak herhangi korkunç bir durum olsaydı, diğer birçok yaşlı kimse gibi benim de yakınıp dövünmem gerekirdi.

Fakat benim gördüğüm ve anladığım kadarıyla, şikâyette bulunan ihtiyarlar çoğunlukla boğazlarına, zevk ve isteklerine düşkün kimselermiş. Dövünme ve yakınmaları, hiçbir şey için değil, sadece ve sadece gençliklerinde sürdükleri zevk ve safaları sürememelerinden ötürüymüş.

■ Bunun yanında,, eğer yine dikkatli bir bakışla bakacak olursak, insan ömrünün —bebeklik, çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık gibi— hemen her çağında, iyilik ve kötülükten, yorgunluk ve bitkinlikten uzak kalınamadığını görürüz.

Meselâ ilk olarak ÇOCUKLUK ÇAĞI'nı ele alalım. Bu çağ, beşikten dokuz yaşına kadar olan suçsuz, günahsız, zarar ve ziyansız ve hepsinin masum olduğu gamsız ve kedersiz bir dönemdir. Bu çağdakilerin bütün düşünce ve anlayışları, oyun oynamanın pek ötesine geçemez. Her ne kadar yorulup güçlük çekerlerse, bu bile gülüp oynayarak olur.. Küçük bir oyuncakla hemen avunmayı bilirler.

Şu anda bu durumu aklî ölçüler içinde düşünür, ölçer tartarsak, bunların bile bir sürü güçlük ve acı çekmekte olduklarını görürüz.

■ Meselâ, bir diğer grup CAHİLLER'dir.

Bunlar, doğruyu ve yanlışı, faydalı ve zararlıyı katiyen bilmezler. Düşünce kabiliyetlerinin olmayışıyla, bir bakıma, hayvanlara benzerler. Hayvana benzeyen tabiatleri, onları nereye çekersen, karşı koymadan götürmeye uygundur.. Hayvan gibi yedilirler âdeta Kendi kendilerine hiçbir fikir ve düşünceye kabiliyetleri yoktur. Bütünüyle deli gibidirler. Hayatları daha çok

maymuna benzer. Aynen onlar gibi bir anda hem güler, hem ağlarlar, hem dövüşür, hem barışırlar. İşte bunların, terbiyeye ve kontrole son derece ihtiyaçları vardır..

■ İkinci olarak GENÇLİK ÇAĞI gelir.

Bu çağ, dokuz yaşından on beş yaşına, yâni erginlik çağına kadar uzanan dönemdir. Bu çağdakiler genellikle şu özelliklere sahip olurlar:

Son derece cömerttirler, ellerine geçen hemen herşeyi daha o anda harcamaya bayılırlar. Doğru veya yalan ne duysalar hemen inanırlar. Bu yüzden, dünyada dönüp duran hile ve dolaplardan haberleri yoktur. Daha doğrusu dünyadan habersizdirler. Felek, henüz, bunlara bir oyun oynamamıştır. Yalan ve dolandırmaları da yoktur, zaten pek anlamazlar da. Tecrübe diye birşeyleriyse, hiç mi hiç yoktur. Düşünce ve ilgileri, gayet basit şeyler üzerindedir. Bu yüzden, hiçbir şeyin, hiçbir zaman eksiz ve yanlışını göremezler.

Hemen hiç hasta olmazlar, oldukları zaman da kısa sürede iyileşirler. Bu çağda olanların müspet diyebileceğim yanları, kaba çizgilerle, hemen hemen bu çerçeve içindedir.

Bunların. aşağıda göreceğimiz, bir de acı ve olumsuz durumları vardır.

Meselâ, hiçbir şey düşünmeden, zararlı veya faydalı olduğuna karar vermeden, ansızın, bir işe girişiverirler. İşin sonucuyla ilgilenmeleriyse, görülür şeylerden değildir. Hemen her zaman, başlarını bile ortaya koyacak anormal davranışlarda bulunabilirler

Aile veya akrabalarından kendilerine kalan bir mirası zaptedip koruyacak güçten de yoksundurlar.

Bunlar, gözlük yardımıyla bakmağa alışmış herhangi bir gözün, eşyalara gözlüksüz olarak bakması gibi dikkatsizdirler. Nasihat kabul etmezler ve bildiklerince yürürler. (Burada gözlükten kastedilen şey, nasihat yâni öğüttür.)

■ Bence, bir kimsenin, büyüklerinden güzel nasihatlar dinleyip bir iş üzerinde başkalarının, genellikle büyüklerinin, düşünce ve anlayışlarına danışması, kendi için, iyi gösteren bir gözlük yardımıyla bakmasından çok daya faydalıdır,

Bunlar, hastalıktan kurtulmuş, iyileşmeye doğru giden bir hastanın, yarasının bakımına katlanmayıp, doktorun verdiği, fakat kendisinin beğenmediği bir ilâcı kullanmayarak, başına buyruk, bildiği gibi hareket eden birine benzerler..

Öyle durumlar olur ki, affedilecek gibi olmayan büyük bir suçu can u gönülden bağışlarlar; affedilecek gibi olan ufacık, zararsız birşeyi de gözlerinde büyütüp affetmeye yanaşmazlar.

Aslında, bunların böyle olmaları, cana yakın oluşlarındandır. Sahip oldukları güç ve enerjileri ölçülü olarak kullanabilmeyi, şüphesiz, bilemezler. Değerli veya değersiz, ellerinde olan herhangi bir şeyin kıymetinden bile haberleri yoktur. Ellerinde bulunan şeylerin, onlarca, hemen hiç değeri yok gibidir. Bazen de, bunun tam aksine, ellerinde olmayan şeylere karşı aç gözlü davrandıkları görülür.. Bu davranışlarıyla, baş-

kalarına zarar vereceklerini hatırlarına bile getirmezler.

■ İnsanoğlunun bundan sonra, biraz da olsa akıllı başına gelir ve ERGİNLİK ÇAĞI'na girer.

Bu çağ, on beş yaşından otuz yaşına kadar olan hayatı içine alır. Bazı özellikleri bakımından da, bundan önceki dönemlerle az - çok benzerlikler gösterir.

Bunlar, genellikle, giriştikleri herhangi bir işe sonunda iyi bir şöhret ve isim kalması amacıyla girişirler. Tabiî, giriştikleri bu işin iyi veya kötü olduğunu araştırmaya hiçbir gerek duymazlar. Hemen her konuda alelacele bilgi ve tecrübe sahibi olmak için hem dikkat gösterirler, hem de acele ederler..

Bağırıp çağırmaktan, şarkı - türkü söylemekten, gürültü - patırtı yapmaktan, yemek - içmek, zevk ve eğlenceden lâubalilik ve maskaralıklardan ve de güzellerden çok hoşlanırlar.

Mutlaka bir benzerlik kurmak gerekirse, bunlar öyle bir canavara benzerler ki, bu canavarın beyazdan başka her çeşit boyası bulunur. Bu gibilere, hayır ve yarardan başka bütün kötü şeyler, bütün varlıklar hoş ve güzel görünür. Ve, kendilerine hoş görünen bu şeylerin sonlarına ulaşmak, tâ uçlarına ermek isterler..

Sonuç olarak, bu gençlik - ergenlik çağının getirmeye hazır uğursuzluklarının bir sonu, bir sınırı yoktur. Bunlar, hem dikbaşlı, hem de sabırsızdırlar. Kendilerine nasihat etmeğe kalkanlara düşman kesilirler. Kendilerine son derece güvenir, herşeyi kendilerinin bildiklerini sanırlar. Bunların durumları da kısaca şu şekildedir.

■ OLGUNLUK ÇAĞI ise, otuz yaşından kırkbeş yaşına kadar sürer.

Öncekilere nazaran mutluluğu biraz dah fazlacadır. Çünkü bu yaşlarda ne de olsa biraz huzur ve sükûna kavuşmak üzeredirler. Anlayış ve kavrayışları artmaktadır. İstek ve arzularında, biraz da olsa, durgunlaşmış olup ihtiyarlamağa yüz tutmuşlardır.

Genellikle, ağırbaşlı ve faziletli bir insan kimliğinde görünürler. Bazı olgun davranışları olup, çoğunlukla halden anlarlar. Mantığa ters düşmeyen şeylerle az - çok alış - verişleri vardır. Ne çeşitten olursa olsun akıl ve mantık sınırlarını aşmaya yanaşmazlar. Ve her işi muntazaman, düzgün bir şekilde yapmaya çalışırlar.

■ Ey benim oğlum!

Şunu bilmelisin ki, bu yaşta ve bu çağda olan kimseler herşeyi gereğine uygun ve doğru olarak düşünüp elde etmeye çalışırlar. Düşmanlık yapmamakta da şuna benzerler: Meselâ, İslâm şeriatı bakımından birini cezalandırmak gerekse, işe belki şahsî kin karışır diye, o cezanın uygulanmasını, cezaya uğraması gereken kimsenin düşmanına değil de, cellât gibi sıradan birine yaptırırlar.

İşte, bunlar böyle bir konuda bile bu kadar hassas ve titiz davranırlar.

Bunlar, yine, ızdırap ve ağır yüklerin tümünü taşımaya dayanıklıdırlar.

Böyle bir durumda bulunan bu kimseler birçok meziyetlere sahiplerken, ne yazık ki yine de, rütbelerin en yücesi olan «sabır»'ı ele geçirememişlerdir. Cehalet ve bilgisizlikten kurtulmakta büsbütün nasiplerini almış da değillerdir. Doğruluk ölçüleri asgariye ulaşmış olduğu halde, zaman zaman, bazı büyük belâları kendi üzerlerine doğru çekmekten de kurtulamamışlardır.

Haliyle, bu kimseler, gençlik çağında olanlardan şüphesiz daha iyidirler. Çünkü, hayatları, uzayıp artma yerine, azalıp daralmaktadır. Bu arada, bilgi ve tecrübeleri günden güne artmakta olup, kuyu çıkrığına benzerler. Çıkrığa sarılı ipin bir ucu aşağıya su çıkarmaya inerken, diğer ucu kalkar, yukarı doğru yükselir. Yâni iner - çıkarken, her iki halde de beğenilmeye lâyıktır. Aşağıya suya indiği zaman su çıkarır, yâni hayat azaldıkça, bir yanda Allah'a yaklaşıp ilim - irfan öğrenme ve âhireti kazanma tutkusu artar. Beri yanda, yukarı çıktığı, yâni ihtiyarlamağa başladığı zamansa, değeri ve kıymeti artar, hürmete lâyık bir insan olur.

■ İnsan ile hayvanın, doğup tekrardan ölmek seklinde olan görünüşteki benzerlikleri, bir bakıma aynı sayılabilir. Bunun için, hayatları ve bu hayat içindeki durumları aşağı - yukarı birdir, pek farklı yanları yoktur veya yok gibi görünür.

Ama insanın durumu şurada ayrılıverir :

İnsandaki akıl ve konuşabilme yeteneği, ona verilmiş olan lûtuf ve ikramları tek başına özetleyebilir.

Hayatlarının eksilip, ömürlerinin tükenmesinde, insanla, hayvan arasında pek fark yoktur ama, hem akıl, hem hayatın yürüyüşleri her ikisinde aynı değildir. Çünkü, insan ömrü eksildikçe, kişinin akıl, bilgi ve tecrübeleri çoğalır, hayvandaysa, hiçbir gelişme göze çarpmaz. Bu yüzden, aralarında büyük farklılıklar ortaya çıkar.

■ Ey oğul! Eğer bu konu üzerinde uzun boylu konuşmaya kalksam, bunu ne dille ve ne de kalemle anlatıp bitirebilmemin imkânı yoktur.

Fakat şunu iyice bilmelisin ki, gençlik adı verilen şey çok tuhaf, çok şaşırtıcı bir varlıktır.

■ Yiğit olma arzusuyla öyle garip birşeydir ki, bunu şu örnekle güzelce açıklayabiliriz :

Bir kimse yüzü ve her yanı süslü - çiçekli elbiselerle örtülü, güzel kokular sürünmüş çirkin bir kadın görse ve bu kadına hemen âşık oluverse.. Kadının yüzünden kaldırılan peçe onun çirkinliğini ortaya çıkardığı anda, âşık olan kişi birdenbire, böyle birine neden âşık olduğuna mutlaka pişman olur ve kendi kendini aptallık duygusuzlukla suçlamaya kalkar. Beni aldatan bunlardır diye, kadının, giydiği elbiseden ve süründüğü kokudan şikâyete kalkar. Bir daha da böyle büyük bir suç işlemeyeceğine dair kendi kendine tövbede bulunur. Fakat yanına, haliyle, pişmanlıktan başka birşey kalmaz.

Bunlardan bazılarıysa, aldanıp, sevgili diye bağrına bastıkları kadınların gerçek yüzlerini kimseye açıklamazlar. Bu şekilde tâ ihtiyarlık çağına kadar

kendilerini, huzursuzluk ve bedbahtlığa mahkûm ederler.

■ Ve bunların tümü, örtünün çirkin kadının yüzünden kaldırılması gibi, aslında kötü ve çirkin bir yer olan dünya hayatından da ihtiyarlık vesilesiyle, gaflet perdesi kaldırılınca, gözlerini açıp uyanırlar. İşledikleri hata ve yanlışlık yüzünden pişman olurlar. Fakat artık iş işten geçmiş, olan olmuştur.

■ Şunu da iyice bilmelisin : Bu yaşlılık dönemi, aslında, bütün hayatın en güzel, en üstün ve en olgun bir çağıdır. İnsanın daha önceleri başlamış bulunduğu herhangi bir iyilik de ihtiyarlıkta tamamlanır. İnsan yine o çağda, bütün hayatı boyunca yapmış olduğu iyilik ve güzelliklerden memnun olur, rahata kavuşur.

■ Meselâ ben, uzun zamandan beri Allah yoluna bir hizmetimiz dokunmuş olması için bir mescit yaptırmış bulunuyorum. Şimdi, ben bu yapının içine girdiğimde, tasavvur edilemeyecek şekilde sevinç ve huzura boğulurum. Ve yüce Allah'a şükretmeye başlarım.. O anda benim duymuş olduğum zevk ve gönül rahatlığını, samimiyetle söylüyorum, yiğitlerin zevk ve sefasına katiyen değişmem.

■ Benim bu ihtiyarlık çağımda duyduğum zevklerle, gençlerin duymakta oldukları zevk arasında, gül ile diken arasında olan ayrılık gibi bir ayrılık vardır.

■ Gençlik çağında duyulan zevk ve sefayı, ben, uyuz hastalığına yakalanmaya benzetirim. Bu hastalığa tutulan, ancak kaşındığı zaman rahata kavuşur. Tabiî ki, böyle bir kaşınma sonunda, daha da kötü bir

duruma düşer. Çünkü vücuduna tırnak vurduğu yerlerden kanlar akar, derisi incinir. Duruma, ancak, türlü türlü merhemler sürülerek müdahale edilebilir. Aksi halde, sonuç daha kötüye de gidebilir.

Hayatı nice nice savaş meydanlarında, öteki - berikine iyilik yapmakla geçip gitmiş bir ihtiyar için bütün bunların verdiği saadet ve sevinç az zevk midir? Bence, ihtiyarlık sırasında böyle birşeye sahip olmak, sonsuz bir zevk ve saadet kaynağıdır.

Şimdilerde, arasıra, Allah'ın yardımlarıyla bunca iyilik ve hayra sebep oluşumu düşünürüm de, bu bile beni teselli eder, sevindirir.

■ İnsanoğlu yapmakta bulunduğu herhangi bir iyiliğin mahiyetini o anda araştırmaya gerek duymaz; onun tadını, ancak, aradan uzunca bir zaman geçtikten sonra anlayabilir.

■ Kişioğlu, gençlik sıralarında işlediği kabahatleri de, genellikle, düşünüp taşınmadan işler ve yaptıklarından pişmanlık duymaz. Fakat sonraları, bunları hatırlayınca, bu suçlar kişinin kalbine hançer gibi saplanır ve canını sıkarlar.

■ Musmula, üvez, armut, elma ve ayva gibi bazı yemişleri henüz ağacında olmadan toplayıp saklarlar. Ve saklandıkları yerde olmaya terkederler.

İnsanlar da, hayatlarında yapmış oldukları kötülük ve iyilik, işlemiş oldukları günah ve sevaplarından ötürü, aynen, bu meyvelerin olmadan toplanıp kendi kendine oldurulmasına benzerler. Gençliklerinde, doğru ve iyi yolda gidenler bunun karşılığı olarak, yaşlılıklarında hürmet ve ikram görürler. Aksine, gençli-

ğinde kötülük yapanlarsa, yaşlandıkları zaman, yine aynen bunun karşılığını görmekte gecikmezler.

Şahsen ben, bu noktayı her zaman gözümün önünde tutup kötülük ve günahlardan kendimi korumaya çalışmışımdır.

■ Ara sıra yüce ecdadımı hatırladığım olur.. Benden sonra senin ve senden sonra gelecekler, yâni neslimizin âkibeti nasıl olacak, soyumuz nasıl sürüp gidecek diye düşünürüm. Özellikle bunu, yâni neslimizin geleceğini sürekli olarak düşünürüm. Bugüne kadar saygı, hürmet ve bağlılık görerek geldik, bugünden sonra da aynı şekilde devam etmemizi arzularım.. Nasıl doğup, nasıl geldiysek, yine öylece gidelim isterim..

■ Benim çoğu zamanlar, mütevazi ve iyiliksever kimselere yardımım dokunur. Bu yüzden, halkımdan birçoğunu, içinde bulundukları şartlar gereği, değersiz yerlerden çıkarıp, yüksek mevkilere getirmişimdir. Hâlâ, akıl, hareket ve tavırlarına göre, birçoğuna, kendilerine uygun ve yakışan rütbeler dağıtmaktayım.. Bunların arasında, meselâ Karamanoğullarıyla Alâüddevle Oğulları hesabına casusluk yapmış, sonradan işbirliğine girip onlarda kapılananlar bile vardır.

Bense konuya şöyle bakıyorum : Efendisine kalbinin bütün samimiyetiyle bağlı, aklı başında ve hareketleri düzgün olan bir kimseye efendisi de aynı davranışı gösterir. Böyle bir insanın yapmış olduğu hizmet ve fedakârlıkların, karşılık olarak, aynı hizmet veya parayla ödenemeyeceklerine inanıyorum..

Hâlâ hatırımdan çıkmaz : Nice kullarıma rütbeler vermiş, onları yükseltmişim, karşılığında ben de onlardan memnun kalmışımdır. Fakat, yine benim yardımlarımla yükselenlerin bir kısmıysa, bu yükselmelerinin karşılığını çok pahalı ödemişlerdir Geldikleri makam onların başlarına çok belâlar açmıştır. Çünkü, rütbeleri küçükken yapageldikleri yaramazlıklar pek göze çarpmazdı, makamları yükselince ne yapıp, ne yapmadıkları iyice ortaya çıktı ve bu vesileyle gereklerine bakmada gecikme olmadı.

■ İşte şimdi sana, ihtiyarlığın iyi ve hoş yanından rahatça bahsedebilirim : Cünkü, yaşlı - başlı hemen her insan birçok şeyi tecrübe etmiştir, bu yüzden birçok şeyden anlar ve onun hakkında geniş bilgi sahibidir.

■ Belki şu anda sen bile, kesinlikle, gençliğin, ihtiyarlıktan daha iyi ve daha güzel olduğunu sanıyorsun. Evet, aksini savunuyor değilim ben de.. Ben de, gençlerin duyduğu tadların, o sihirli gençlik arzularının engın coşkunluğunu bizim gibilerin duyamadıklarını, duyamayacaklarını pekalâ biliyorum. Fakat, yalnızca bu yüzden, ihtiyarlığı kınamak normal bir davranış olmasa gerek..

■ Bir kimse sonbaharı, o mevsimde yemiş olmaz veya kışa hiç benzemez diye; yaz mevsimini de, ne olaydı bu kadar sıcak olacağı yerde, azıcık serin olsaydı diye yerip kötülese, bu gibi sözlerin akılla uyuşan hiçbir yanı yoktur.

İnsanoğlu, bu tür olağandışı halleri arzulayıp şikâyette bulunsa, suç, mevsimlerin değil, sadece ve

sadece kendisinindir. Çünkü, her şeyin belirli ve önceden tespit edilmiş bir dönemi vardır; o nesne ancak bu tespit edilen sınır ve çizgi içinde yürüyüp gider.

■ Yeryüzündeki toprak ve bütün ağaçlar, kış aylarında dört - beş ay bomboş durur, bundan sonra süslenip şenlenirler. Yüce Allah, herşeye, kendi istediği biçimde, ayrı ayrı varlık şartları vermiş bulunmaktadır. O, herbir varlığı nasıl ârzu ederse, onlar da öyle olmaya mecburdurlar. İş böyle olunca, insanoğluna bağışlanmış hayat nimetinin en son amacı gelir. ihtiyarlıkta düğümleniverir..

■ Nitekim, topraktan çıkarılan altın ve gümüşün eritildikten, posası alınıp süzüldükten sonra geriye kalan kısmı hakikî altın ve gümüştür.

■ Meselâ bir ressam, çok değerli, güzel bir resim veya büyükçe bir insan görüntüsü yapmağa kalksa, bütün emeğini, bütün kabiliyetini görüntünün baş - yüz kısmına vermesi gerekir. Çünkü, yüz ve onunla orantılı olan baş, istenen şekilde ortaya çıkarılamazsa, ressamın bütün üstadlığı boşa gider. Resmin, çehreden ayrı diğer yanları olağanüstü güzellikte de olsalar, birşey ifade etmez, onlar pek hesaba katılmazlar

■ «Hep sonlarda itibar edilir, kıymet bilinir» derler.

İnsanoğlunu da, gençlik, yiğitlik ve olgunluk çağlarının bitiminde ihtiyarlık beklemektedir.

Akıl bile. ancak bu çağda, aşırı dikkat ve eşyalar hakkında gerekli olan derin tecrübenin sonuna ulaşabilmiştir. Bunu ben bizzat kendimde denemiş ve so-

nucunu görmüşümdür. Meselâ, şu sıralarda akıl ve fikir yardımıyla halledip üstesinden gelebildiğim birçok meseleyi, gençliğimde kendi gücüm ve hattâ kılıcımın yardımıyla bir sonuca ulaştıramayıp kalakaldığım olurdu. Bu duruma göre, her iyiliğin, sağlam ve dayanıklı, sarsılmaz bir temeli olduğu sonucu çıkıyor

■ Evrenosoğlu iyi bir insandı. Öyle halleri vardı ki, genellikle, insanı şaşırtır, buralardan da ders verici sonuçlara giderdi. Yine bir seferinde oturmuş, öteden - beriden sohbet ederken şöyle enteresan bir hikâye anlattı ·

Günün birinde rüzgâr kendi güç ve kuvvetine güvenerek, bunu başkalarına da kabul ettirmek sevdasına kapılır. Ve, «ben, senden daha kuvvetliyim, sen de kim oluyorsun» şeklinde bir küstahlıkla güneşe takılır. Önceleri güneş hiç oralı olmaz, duymazlıktan gelir, ama kendini beğenmiş yaygaracı rüzgârı tutmak ne mümkün! Ardı - arası kesilmeden saçmasapan konuşur durur. O sırada, sırtına ince - hafif bir elbise geçirmiş yayan yürüyen bir delikanlı görürler. Ve birbirlerine : «Hangimiz adamın sırtındaki elbiseyi çıkarmayı başarırsa, güçlü ve kuvvetlimiz odur, derler. Rüzgâr, kendi kendine, ben bu işi rahatça beceririm diye düşünürken, güneş, seyirci durumunda manzarayı seyre dalar Rüzgâr ise, ansızın uçurup çıkarabilirim düşüncesiyle, aniden, kuvvetli olarak esmeğe başlar. Fakat adam rüzgârın şiddeti artıp çoğaldıkça, elbisesine daha fazla, daha sıkı sarınır Buna karşılık, âdeta kuduran rüzgâr, şimdi ben, sana gösteririm, diyerek. nesi var, nesi yok, bütün şiddetiyle yeniden esmeğe

koyulur. Öyle ki, adamı bazen yerden havaya kaldırır, bazen de top gibi yerde yuvarlar. Bütün bunlara karşı soyunmak yerine, yere yatıp toprağa yapışan adam, elbisesine daha sıkıca sarınıp, rüzgârı çileden çıkarmaktadır. Bu manzarayı seyreden güneş en sonunda dayanamaz : İşte, artık bütün güç ve kuvvetini harcadığın, zavallı adama büyük eziyetler edip, bitkin düşürdüğün halde, iddianın bir yanını olsun ispatlayamadın, diyerek, rüzgârla âdeta alay eder.

Rüzgâr, büyük bir üzüntüyle, kendinin elbiseyi sıyırmaya gücü yetmediğini görür ve ister istemez güneşe : Şimdi sıra senin, marifetini göster bakalım, biz de seyredelim, der. Ama senin de benim gibi bu işi beceremeyeceğini rahatlıkla söyleyebilirim. Çünkü, ben nice sağlam binaları temelinden yıkıp, nice büyük gemileri sulara gömmüş, nice büyük ağaçları kökünden devirmişimdir. Ben, işte böyle bir kuvvete sahibim.. Sense, güçsüz biri gibisin, sadece ısıtmağa yararsın. Kendimi gösterdiğim zamanlar, bana mâni olmak senin elinde değildir.

Bu lâubaliliğe karşı güneş : Sen hele dur, seyret. hangimiz daha güçlüdür az sonra görürsün, diye cevap verir.

Ve.. güneş hemen ışınlarını yerde yatan adamın üstüne gönderir. Yavaş yavaş ısınan adam önce yerden kalkar ve yoluna yürümeye koyulur. Fakat sırtı kızarmakta, kendi kendine: «Ne kadar da sıcak var» diye söylenmektedir. Güneş, rüzgâra : «Gördün mü, benim gücümü beğendin mi?» diye seslenince, rüzgâr : «Asıl hüner adamı yürütmek değil, sırtından el-

biseyi çıkarmaktadır» diye cevap verir. Güneşse : «Birazdan onu da görürsün» yollu bir cevapla ortalığı iyice ısıtmaya koyulur. Adam, o müthiş sıcaklık karşısında büsbütün şaşırır ve ancak birkaç adım atabilir.. Sıcaktan bitkin düşen adam, tam o sırada yanından geçen önceden tanıdığı bir atlı dostuna yalvararak sırtından elbiseyi alıp, biraz taşımasını rica eder. Atlı arkadaşı da elbiseyi alır, beraberce giderlerken, adam yine yalvarır, bu sefer gömleğini de almasını rica eder. Bu durum karşısında kendi kendine kızıp üzülen rüzgâr, güneşe . «Evet, sen üstün geldin, beni mağlûp ettin. Gücüne evet diyorum» diyerek acı gerçeği kabul eder.

■ Ey oğul! Şunu iyice bellemelisin :

Herhangi bir şeyin, devamlı olarak kaba kuvvet, kılıç, kahramanlık ve ezici güç zoruyla meydana gelmesiyle, akıl. tedbir, sabır, ileri görüşlülük, imtihan ve yorucu tecrübeler sonucu, dilediğimiz şekilde meydana gelmesi arasında büyük farklılıklar vardır. Birinci yol, her zaman geçerli olmadığı gibi, sakıncaları da çoktur.

Yukarıda gördüğümüz gibi, uygun ve münasip zamanlar, fırsat düşürmede sağlanan kolaylıklar, elbette ki, hayatta acele etmek ve kol gücünü kullanmak için verilmiş değildir. Bunu ben defalarca tecrübe edip durmuşum ve hep aynı sonuca ulaşmışımdır. Bunun için, elde edilmek istenen her varlığın, gerekli olan bütün şartlarına katlanmak gerekir.

■ Bir adam, bir bahçe dolusu yemişi yiyebilmek için bir bahçeye girse, henüz olmamış ham meyveleri

koparıp ağzına atsa, yemek istediği şey meyve değil, belki de zehirdir. Fakat olgunlaşmasını bekleyip ondan sonra koparıp yese, yediklerine, ancak o zaman yemiş denebilir..

Şehzade Mehmed, babasından işittiği bu anlamlı ve yararlı sözlerden oldukça hoşnut kalır ve şöyle bir karşılıkta bulunur :

Ey benim mutlu babam!

Siz nasıl görürsünüz tabiî bilmem ama ben bu konuda şu şekilde düşünüyorum: Yaşı ilerlemiş ihtiyar bir kimse, yukarılarda sizin anlattıklarınızın tam aksine olarak gençliğinde de, anlayış, ileri görüşlülük ve doğru yolda yürümüş olsa, ihtiyarlığında da zevk ve sefayı gençlerle aynı şekilde, kolayca sürdürebilir sanıyorum.

Muhterem sultanım! Şimdiye kadarki sözlerinizden, ayrıca, şunu da öğrenmiş bulunuyorum :

Memleketin genel idaresinde, yâni halkın iyi yönetiminde, halkı idareye karşı itaat ettirmekte, akıl. ileri görüşlülük ve sağlam kanunların sağladığı kolaylığın, silâh gücünden ve kaba kuvvetten daha iyi, daha faydalı olduğunu söylemiş bulunuyorsunuz.

Bu arada şu hususu da gözden uzak tutmamak gerekir sanıyorum : Halk, ancak sizin devrinizdeki halk olduğu zaman, sizin kanunlarınız ve prensipleriniz geçerliklerini korumakta devam eder. Fakat, bugünkü halk eski halk değildir; halk şimdi çok değişmiş, isyancı bir karakter kazanmıştır. Bence, bunlar ancak, kılıç gücüyle idare edilebilirler. Ayrıca, düşma-

nın zararı dokunmaması için yine kılıca ihtiyaç vardır sanıyorum.

Yine benim şahsî kanaatimce, halk arasında yaygınlaşmaya yüz tutan fitne ve fesadın önüne iyilik, nasihat ve öğütle çıkmanın hiçbir anlamı yok gibi geliyor bana. Çünkü, halk şimdilerde, söz dinleyip, öğüt tutmayı âdeta unutmuş gibidir.

Bence, bunların üzerlerinden kılıcı hiçbir zaman ındirmemek gerekir..

Meselâ, eski çağlarda, İskender-i Zülkarneyn ve İran padişahlarından Hüsrev, Nûşirevân gibi padişahlar âdil ve doğru kişilermiş. Fakat, bunlar bile, akıl ve kanun kuvvetinden çok, kılıç kullanmışlar, büyük ülkeleri bu şekilde ele geçirmişlerdir.

Yine bunun gibi, dikbaşlı ve inatçı bir at'a binlerce hoş ve tatlı söz yerine bir mahmuz vurmak çok daha faydalıdır.. Mahmuzun etkisi daha çabuk olur. Sizse, sadece sertlik ve kaba kuvvetten çok, akıl ve fikir kullanmanın, meseleleri iyilik ve güleryüzlülükle bir sonuca bağlamanın gerekliliğinden bahsediyorsunuz..

Sultan Murad, oğlunun bu sözlerine karşı :

■ Ben, sana kılıcın faydasızlığından ve gereksizliğinden bahsetmiş değilim ki! Eğer böyle bir amacım olsa, başta kendi ecdadım olmak üzere, diğer bütün padişahların hareketlerine karşı çıkmış olurum. Benim kanaatimce, yerinde ve gereğinde, elbette, kılıca da lüzum vardır.

Aslında benim söylemek istediğim şey daha başkaydı. Ben, sana, kılıç nerede kullanılır, akıl nerede

gereklidir, savaşlarda ve ülke idaresinde hangisi daha faydalıdır, bunu açıklamaya çalışmıştım..

■ Burada ayrıca, şu noktayı da görmezlikten gelemeyiz :

Kılıcı kullanıp, onun yardımıyla ülkeler fethetmek için yine akıl ve fikre danışmak, herhalde, onun yardımını da almak gerekir. Ancak bu şekilde olursa, yapılan işler sağlama bağlanmış olurlar. Çünkü, çokları, sadece birini, meselâ kılıcı ve tek başına kuvveti kullanarak savaşlara girmişler, tabiî sonunda bozguna uğramışlardır.

Senin, isimlerini anmış olduğun padişahlara gelince; onların da adı geçen işleri kılıç yardımıyla yaptıklarını, ama hemen yanıbaşında da, düşünce, ileri-görüşlülük ve ön tedbirlerden ayrılmadıklarını görüyoruz. Kılıç, tek başına, onların da işlerine yaramamıştır. Onların o yarınlara kalarak her fırsatta anılan büyük işleri, görünüşte, kılıcın golgesinde olmuşsa da, gerçek anlamda, akıl, mantık ve sevgi güçleriyle gerçekleşebilmiştir.

Yine o günlere bakalım : İran Padişahının yüzbin askerine karşılık, İskender, onu kırk bin askerle, hem de kendi toprakları olan İran'da bozguna uğratmış... Eğer İskender aklını kullanmasaydı, bu sonuca ulaşabilmesine imkân var mıydı?

■ Bütün bunlar gösteriyor ki, **aklın gücü kılıçtan daima üstündür.** Bu, bütünüyle herşeye karşı böyledir.

Akıl, sürekli olarak, bu üstünlüğünü korumuş ve korumaktadır

Ben, nice yiğitlerin akıllarını kullanamadıkları, sırf kılıçlarına güvendikleri için yok olduklarını görmüşümdür.

■ Meselâ, dedem Sultan Yıldırım Bayezit sadece kılıcına güvenmeyip, tedbirini de onunla birlikte alıp, birazcık aklını da kullanabilmiş olsaydı, Timurlenk hadisesi meydana gelir miydi? Bu hadise meydana gelmemiş olsaydı, bizim açımızdan daha iyi olmaz mıydı?

■ Güçlü ve kuvvetli olmak iyidir, fakat kuvvet aklın emrine verilmelidir.

■ Meselâ, buna göre, ayrı iki görüşe sahip iki taraf her çeşit faydalı noktayı gözönünde tutarak, akla danıştıktan, aklın da iznini aldıktan sonra savaşa tutuşurlar. Birbirleri üzerine asker göndermeden önce, karşılıklı, elçiler gider - gelir, mektuplar yazılır, bazı anlaşma noktaları üzerinde durulur, yâni herşey mantık sınırları içinde görüşülüp konuşulur. Taraflardan biri yine de, akla uyan teklife razı olmaz, itiraz ederse, ondan sonra hakikî savaş başlamış olur. Ve, Allah, orada, akla uymayana karşı, akla uyan tarafı galip getirir.

Ayrıca, şu da tekrarlanagelen genel bir prensiptir : «Eğer, yenik ve güçsüz bir padişah normal olarak karşısındaki galip padişaha barış teklif etse, galip olan, bu teklifi reddedemez.»

■ Bu yüzden Allah Tealâ hazretleri, padişahlara güç ve kuvvetin yanında akıl da vermiştir, tâ ki kuvvetlerini aklın yardımıyla yerli yerinde kullanabilsinler... Sadece birini kullanmaları iyi değildir. **Padi-**

şahlığın taşıdığı anlam, biraz da, bunların ikisini de yerli yerinde kullanabilmekle gerçekleşir.

■ Meselâ, yiğit geçinen bir asker yanında taşıdığı silâhı ikidebirde kendisine hoş gelmeyen bir söz için kullanmaya, bununla olur - olmaz kimselerle dövüşmeye kalksa, ona, kahramandan başka birşey, belki deli derler. Onun kahramanlık ve yiğitliği, ancak, elindeki silâhı akıllıca ve gerekli olan yerlerde kullanmasıyla görülebilir...

Aslında. biz, daha başka şeyler söylüyorduk, konumuz bu değildi.. Bunların araya girmesi senin isteğinle oldu. Biz yine baştaki konuşmalarımıza dönelim..

Şehzade Mehmed de babasına :

Evet baba, doğruyu söylüyorsun, bunların araya girmesine ben sebep oldum, suç benimdir. Fakat, aradaki bu değişik konudan da çok hoşlandım. İsterseniz, siz yine diğer konuda konuşmanıza devam buyurun, sizi dinliyorum, deyince :

Sultan Murat sözlerine devamla :

■ Bence, ihtiyarlıktan korkup, sakınmanın altında başlıca dört sebep vardır.

İlk olarak, ölüme yakınlaşmaları;

Ikinci olarak, güç ve kuvvetleri azaldığı;

Üçüncü olarak, birçok şeyle uyuşamayıp, sık sık hastalanmaları;

Dördüncü ve son olarak da, zevk ve safadan, her tür eğlencelerden uzakta kalmış olmalarıdır.

■ Gerçi, bu saydıklarımın hiçbiri insanoğlunun hoşuna gitmez, fakat bunların geleceğinden korkmak

da, bir bakıma yersizdir. Çünkü, başa gelen mutlaka çekilecektir.

Âlemlerin yaratıcısı olan yüce Allah, insanoğlunu bu dünyaya dâimî yaşamak için göndermemiş, hayatın bitiminde ölümü tadmasını da istemiştir.

Ölüm düşüncesi, her an, gençlikte de, ihtiyarlıkta da kafamızı meşgul eden, olanca ürkütücülüğüne rağmen, yine de bizi kendine çeken, kurtulmamıza imkân olmayan, er - geç göreceğimiz bir gerçektir. Ölüm açısından bakıldığında, gençlik ve ihtiyarlık hiç farketmez. Hiç kimse, hiçbir zaman, ölümün ihtiyarlara mahsus birşey olup, gençlerden uzak olduğunu söyleyemez ve söylememiştir de..

■ Bence, hadiseye tek yanlı değil de, olunlu - olumsuz mevcut bütün ayrıntılarıyla bakmak ge... Bu şekilde bakılınca, çocuklar ve gençlerdeki ölüm adedinin yaşlılardan daha fazla olduğunu görürüz.

Diyelim ki, meselâ, bin tane erkek çocuk doğdu. Bu bin çocuktan dört yüz tanesinin onbeş yaşına gelebilecekleri bile garanti edilemez. Çünkü, gençlerin ve yiğitlerin birçoğu savaş meydanlarında, bazıları da kendiliklerinden öldükleri için, ihtiyarlık çağına erişemezler.

Özellikle şu sıralarda, birçok yerlerde gençler, ihtiyarlardan daha çok ölüme yakın bulunuyorlar.

■ Ayrıca şu da bir gerçektir : Yüce Allah bu geçici, ölümlü dünyada, insanoğluna ne kadar nefes ve ne kadar yiyecek nasip ettiyse, hiç kimse ondan milim fazlasını kullanamaz.

Çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık çağlarının

herbirinin kendine mahsus belli sınırları, önceden tespit edilmiş süreleri vardır.

Fakat, ihtiyarlığın sonu olan ölüm, kişiye erken mi, yoksa geç mi gelir, o bilinemez; onun bilinmesi ancak, Allah'a ait birşeydir, ondan başkası bilemez..

■ Hem meselâ, bir adam ne kadar bitkin ve ne kadar yaşlı olursa olsun, benim bir yıllık ömrüm kalmadı, diye saçma bir söz söylemez.. Bunun için, bir yıllık ihtiyacı neyse, bir an önce onu karşılamaya çalışır. O bir yıl geçtikten sonra, daha sonraki yılın ihtiyaçlarını karşılamaya koyulur. Bu, genellikle, hemen herkeste aynıdır.

■ Bütün bunların yanında, ihtiyarlar, aynı zamanda, insan tabiatına ters düşen bütün olumsuzluklardan da uzak durmaktadırlar.

Meselâ, karada ve denizde hiçbir savaşa katılmazlar. Bu şekilde, birçok kazadan kurtulmuş sayılırlar. Bunun gibi, yemek - içmek ve cinsî isteklerde de aşırılıklara, israfa kaçmazlar, böylece de, kendilerini mümkün olduğu kadar, zarardan korumuş olurlar. Bunun sonucu olarak, bir çeşit enerji ve canlılığa sahip olup, hattâ gençlerden fazla, yaşama tutkusuna kapılmış bile olabilirler..

■ Şahsi birçok tecrübelerimle sonuca varmış olduğum âcizane kanaatimce, herşeyin, her varlığın iyi olanı, eski olanıdır.

Meselâ bir savaş sırasında, herhangi bir savaşta hiç tecrübe olunmamış, sağlamlığına henüz o anda güvenilemeyen yeni bir silâhla mı girmek daha iyidir;

yoksa, sağlamlığına önceden güvenilen, kullanılmış bir silâhla mı girilse daha iyidir?

Bence eski silâh, birçok tecrübeden geçmiş olmasından dolayı, hiç değilse kullanan kimseye kalben bir güven vermesinden, tercihe lâyıktır.

■ İhtiyarlık da, eski birşey olduğu için, niçin daha iyi ve daha güzel olmasın?

Eğer, sadece ihtiyarlar ölüp, gençler ölmemiş olsalardı, o zaman hiç kimse ihtiyar olmayı istemezdi. Ama gençlerin ölümü yaşlılara göre çoğunluktadır. Bu yüzden ihtiyarlığı kötülemek iyi birşey olmadığı gibi, kimseye de birşey sağlamaz.

■ Sonra, bizce asıl önemli olan şu nokta da var:

Ölüm gelip, ruh cesetten ayrılınca, can, hemen ölüp gitmez. Biz insanlar eğer ot gibi kendi kendimize çıkıp, yine ot gibi kaybolma şeklinde bir hayata sahip olsaydık, o zaman şikâyete hakkımız olurdu. (Aslında ot veya gözle görülmeyen bütün varlıklar kendiliğinden değil, onlar da bir «yaratıcı»'nın emri ve kanunuyla var olurlar. Burada, sözgelimi böyle bir ifade kullanılmıştır.) Fakat, işin gerçek yüzü bu şekilde değildir. Çünkü yaratıcımız yüce Allah'ın, biz insanlara, inanıp bağlanarak beklediğimiz büyük bir sözü vardır.

Adı geçen bu söze (vaad) göre kıyamet kopup, bütün ölmüş cesetler yeniden dirileceklerdir. İnsanların, dünyada iyilik yapmış olanları öbür dünyanın «cennet» adı verilen, duyulmamış ve işitilmemiş, akla - hayâle sığmaz bütün zevklerin tadıldığı, eğlencelerin sürüldüğü yere gidecekler; orada âlemlerin yaratıcısı, eş-

siz - benzersiz yüce Allah'ımızı bizzat görme şerefine kavuşacaklardır.

Ve, bir kimse gençlikten başlayıp hayatı boyunca Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak yaşamasını sürdürüp bu şekilde ihtiyarlığa erse, sonra da bu keder ve acılıklarla dolu dünyadan kurtulup, öte dünyaya göçse, orada da, yukarıda sıraladığımız sayısız hediye ve nimetlere sahip olsa, ihtiyarlamış olmasının ne gibi bir zararı olur?

■ İşte bize, bu ve bunun gibi birçok büyük vaadlerin çok yakın olduğunu hatırlatan, ihtiyarlık değil midir?

Öyle sanıyorum ki, sendeki gençlik bile, sana, bu tür vaadleri hatırında tutturmaktan çok uzaktır, bunları sen bile düşünemiyorsundur..

■ Gelip geçici olan bu fâni dünyada, yalnızca, acı ve ızdırap çekilir.

Talih kuşu ise, bu acı çekilen sıkıcı ülkeden kurtulmaları yakın olan, sonsuz bir hayatın bulunduğu, bütün arzuların tümüyle doyurulacağı bir «öte dünya» nın eşiğine gelmiş kimselerin (ihtiyarlar) başlarına konmuştur. İşte onlardır uçsuz - bucaksız zevk ve mutluluğa erişmiş olanlar...

■ Ben, kim ne derse desin, hayatlarını doğruluk üzerine geçirenlerin, bu süresiz dünyadan ayrıldıkları zaman, âhiret âleminin hayâle sığmayan sonsuz varlıklarına kavuşacaklarına inanıyorum. Bu inancımda en ufak bir şüphem yoktur. Eğer bu inancımda aldanmaktaysam bile, hiç kimsenin beni bu aldanmaktan kurtarmasını istemiyorum, aldansam bile al-

dandığıma razı oluyorum. Bu benimki eğer bir aldanmaksa, ben onda, öyle tadlar, öyle zevkler bulmuşum ki, bunların anlatılmasına imkân ve ihtimal göremiyorum..

■ Ben, yüce Allah'ıma karşı yaptığım ibadetleri en samimî duygularımla, can u gönülden yaparım. Onun, dürüst inancımla, benim her çeşit faydalı ihtiyaçlarımı zamanında karşılayacağını kati olarak biliyor ve buna inanıyorum..

■ Bunu bir başka misalle daha da güzel açıklayabilirim :

Meselâ, sevgili ve hayırlı bir oğul, şefkatli bir babadan, verilmesi çok kolay birşey istese, o babanın böyle bir oğula, böyle birşeyi vermemesi bir yana, bunu vermekten, oğlunun arzusunu yerine getirmekten belki çok çok memnun olup sevinecektir.

İşte, biz insanların durumları ve urzularıyla, Allah tarafından vaad edilen şeylerin durumunu bununla kolayca karşılaştırabilirsin

■ Ben, bu çile ve ızdıraplar dünyasında çektiklerimin karşılıklarının, Allah tarafından, gelecek, başka bir dünyada verileceğine inanıyor ve O'na her an yalvarıyorum. Ayrıca, kendi halimden de son derece memnunum.

Öyle ki, yarın ecelim gelse, önünden bir adım bile kaçıp sakınmaya hiç yeltenmem. Belki daha çok memnun ve müteşekkir kalırım Çünkü, bu şekilde dünyamı değiştirip, yeni, yepyeni bir âleme gideceğime sevinir, belki uçardım. Çünkü, benim gitmekte ol-

duğum dünyanın, geldiğim, içinde yaşadığım bu dünya ile, bu ölümlü hayatla hiçbir ilgisi, hiçbir benzerliği yok.. Orunın, buradan, yüzbinlerce yönden mükemmel ve üstün olduğunu biliyorum.

■ İhtiyarlıktan kaçınmanın İKİNCİ sebebi şudur: Yukarıda bir yerde, insanoğlunun gençlikte çektiği zahmet ve acıların karşılığını ihtiyarlığında göreceğini söylemiştik.

İhtiyarlığın ardından gelecek ölümün ise, bir bakıma, bütün bir hayatın armağanı olduğu söylenebilir.

■ Her başlangıcın bir sonu vardır. Yâni, bir işe başlamağa niyet edilse, o niyet sırasında o işin tamamına ulaşmak ve sonucunu görmek arzusuyla niyet edilir. Başlangıçtan, başlamaktan asıl amaç, sonuçtur. Yâni, herşeyin, her işin neticesi, sonucudur önemli olan..

■ Bunun gibi, savaş sırasında, halktan, elbise, at, silâh, eşya, para ve birçok asker toplanır; amaç, düşmana galip gelmektir. Bu ortamda düşmana üstün gelmek, diğer bütün önemli işlerden çok daha önemlidir.

■ Herhangi bir başlangıç, sonuca ulaşmayıncaya kadar, bütün eksikliklerini gidermiş sayılamaz. Birşeyin kusursuz oluşu, ancak, olgunluk çağında mümkündür.

■ Bir bakıma ihtiyarlık da, insanoğlunun önceki bütün hayatının neticesi, olgunluğa ulaştığı bir dönem sayılabilir. Bu yüzden, önceki eksiklerle dolu öm-

rü sürmek yerine, olgun dönemi yaşamak, bence, daha iyidir.

■ Ben, bizzat vicdanımın geçirdiği tecrübeler sonucu, ihtiyarlık çağından öncesinin, bütünüyle eksik ve kusurlarıc dolu olduğunu da öğrenmiş bulunuyorum.

Gençler, zaten yaşlarının gereği, isteseler de yaşlanamadıkları için, o eksiklerle dolu hayatı yaşamak zorundadırlar. İhtiyarlarsa, bunun tam tersini sürerler.

■ İhtiyarların el attığı her işin, bütünüyle, faydadan uzak olabileceğini sanmıyorum.. Çünkü bunu tecrübe etmekteyim ve bu tecrübelerimin bir kısmına sen de şahit oluyorsun.

■ İhtiyarlar, bir gemide, oturmuş, hiçbir iş yapmaz gibi görünen bir dümenciye benzerler. Çünkü, geminin diğer mürettebatı bir aşağı, bir yukarı, devamlı çalışma halindedirler. Kimileri yelken toplar, kimi su çeker, kimi ipleri bağlar, kimi de serene çıkar, fakat dümenci olduğu yerde durur. Onu görenler, hiçbir iş yapmadığını sanırlar, halbuki geminin bütün sorumluluğu onun üzerindedir. Dümenci, gemiyi gereği gibi iyi kullanamazsa, gemi devrilir veya karaya oturur; o zaman da gemi içindeki diğer bütün çalışmaların hiçbir anlamı kalmaz..

■ İşte ihtiyarlar da, bir aşağı, bir yukarı yürürlerken, gerçi gençler gibi olamazlar ama, akıl ve sezgi yönünden, daima onların yardımcılarıdırlar. Eğer bu genç bir iyilik yapmağa kalksa, bu hareketinde

mutlaka, büyüklerinden dinlediği birçok nasihatın olumlu tesiri olmuştur.

■ Bir ihtiyarın uykusu bile, gençlerin uyanıkken meydana getirdikleri düşüncelerden daha üstün ve daha önemlidir. Çünkü ihtiyarların uykusu her zaman ağır değildir; derin uykuları bile bir anlamda güzelleşmiş, sevimlilik kazanmıştır. Aslında, yatıp uyumaları kasten değil, mecburiyet karşısında, gaflet ve dalgınlıktan uzak çeşitli düşünceler arasındadır. Fakat gençlerin durumu böyle değildir, onlar uykularında maddî yorgunluklarını giderirler. Gençlerin birçoğunu uyanıkken bile dalgınlıktan kurtulmuş sayabilmemiz biraz güçtür.

■ Gençler, savaş sırasında, düşman ülkelerine akınlar yapmakta, daha yeni yeni kopuz çalmayı öğrenen, tattâ buna elleri bile yakışmayan, sadece merakı olan bir adama benzerler.

Büyüklerse, dinleyenleri kendinden geçirecek şekilde kopuz çalmayı bilen usta bir ozana benzerler .

■ **ÜÇÜNCÜ SEBEP ŞUDUR :**

Şikâyetçiler, hayatın hemen her döneminde hastalıktan uzak olamadıklarından şikâyette bulunurlar Bence asılsız olan bu şikâyetlere şöyle bir cevap verilebilir :

Bunda, yâni hastalıkların meydana gelmesinde, hayatın hiçbir suçu yoktur, bütün suç, hayatı iyi kullanamayan insanoğlunundur. Çünkü onlar, ihtiyarlığa gelinceye kadar perhiz diye birşey tanımamış, alabildiklerine yaşamışlardır.

■ İnsanoğlu özellikle gençliğinde, yemek, içmek ve cinsî münasebetlerinde devaflı olarak normal çizginin üstünde dolaşır. Haliyle bütün bu israflar insan bedenini zayıf düşürür, ihtiyarlık gelip yetiştiği zaman bedeni bitkin ve rezil, işe yaramaz bir durumda bulur. Bu durumda, ihtiyarlık öyle bir vücuda gelip çatmıştır ki, vücudun ona hürmet etmeğe bile gücü yoktur.

■ Meselâ sana bir at lâzım oldu, senin ahır beyin de getire getire güçsüz, zayıf bir at getirdi. Bu durumda suç senin midir, yoksa ata bakanın, atla yakından ilgilenenin mi?

Elbette atla ilgilenenindir; sana sadece binmek düşer, bakımıyla ilgilenmek değil!

■ Ben, nice ihtiyarlar görmüşümdür, çok yaşlandıkları halde hemen hiç doktor yüzü görmemişler ve hayatlarını sağlıkla tamamlamışlardır. Çünkü, hayatın sonlarında doktor eline düşmek, insana, dayanılmaz acılar çektirir.

■ Bugün, birçok savaşa katılmış, fakat gençliklerinde kendilerini korumuş, hiçbir zaman orta yolu aşmamış nice ihtiyarlar vardır ki, birçok genç adamdan daha sağlam, daha sıhhatli ve daha dayanıklıdırlar. Bunlar hep perhiz sayesindedir. Onlar gençliklerinde bile perhize dikkat etmişlerdir..

■ Benim sarayımda hizmet gören bunca ihtiyardan birçoklarının, hâlâ, gençlerden daha iyi ata bindiklerini ve daha mükemmel iş gördüklerini, sen bile görüyorsundur.

■ Kendilerini, yine kendileri için zararlı olan şey-

lerden korumayan gençler, artık ne çivi, ne zift ve ne de benzeri bir maddeyle onarılması mümkün olmayan bir geminin çürümeye terkedilişi gibi metruk bir durumdalardır.

■ Yine, onların bazıları, hayatlarında israf içinde yüzdüklerinden, zamandan önce yaşlanmaya yüz tutarlar.

Kendileri henüz otuz beş - kırk yaşında oldukları halde, yetmiş - seksen yaşında bir ihtiyar gibi, beyazlıklara bürünmüş, yüzleri buruşmuştur.

■ Ben ki, bu çok sayılabilecek bir yaşa sahibim; bu süre içinde doktorlara çok az başvurmuşumdur.

Çünkü hemen herşeyi ölçüyle kullanırım, hiçbir zaman ölçüyü elden bırakmam. Ölçülü olma, bence her hastalığın yegâne çaresidir. Yemenin ve içmenin fazlasından her zaman sakınırım. Ben böyle az yemekle, çok yiyenlerden hiç de aşağı değilimdir. Hattâ bu şekilde, o çok - çok yeyip de hayatlarını erken tüketenlerden belki daha fazla yemiş sayılırım.

■ Aşırı şekilde çok yeyip, çok içenler, bence, kendi kendilerini zehirlemektedirler..

■ Benim de bazen hastalandığım oldu, fakat doktorların beni iyileştirmeleri çok sürmemiş, gayet kolay olmuştur. Çünkü ben midemi öyle olur - olmaz, bozuk, gereksiz şeylerle doldurmaz, bunun yerine, az, fakat temiz ve iyi yiyeceklerle beslenirim.

Her eline geçirdiği şeyi midesine indiren gençlerin hastalanınca iyileşmeleri de bir mesele olur; öyle

ki birçok zamanlar doktorları bile utandırdıklarını görmüşümdür.

■ Beni böyle sapasağlam olarak ihtiyarlığa ulaştıran iki şeyi iyice tecrübe etmiş ve bir âdet haline getirmişimdir.

Bunlardan biri, az yemek yemek; diğeriyse, yediklerimi sindirmek için ister sabah, ister akşam, bulunduğum yerde durmayıp, bazen atla, bazen de yaya olarak gezip dolaşmamdır.

■ Ey oğul! Senin de, bu tavsiyeme uymanı ve benim gibi yapmayı ihmal etmemeni istiyorum.

Benim oğlum olman münasebetiyle, senin tabiatının da bana çok yönleriyle benzemesi, belki aynı olması gerekir. Bu yüzden, yüce Allah'tan, senin de uzun ömürlü olmanı ümid ediyorum.

Benim kanaatimce, başlangıçtan beri saydığım noktalara dikkat ederek hayat sürmeye çalışan kimsenin uzun ömür istemesi bir bakıma normaldir..

■ Çok yaşamayı kim istemez? Hemen herkes ister ama, onun gerekli şartlarını, bu isteklilerden kac kişi yerine getirir? Yâni kaç kişi zararlardan, aşırılıklardan korunma gereğini duyar acaba?

■ Yeryüzünde hayat süren insanların çoğu, hiç zahmete katlanmadan, bazı oyunlarla ve bir anda zengin olmayı tasarlayan bir kimyagere benzerler.

Yâni, bir bakıma, gençler de hem çok yaşamak isterler, hem de bunun gerekli şartlarının başında gelen perhize uymayı bilmezler. Durum böyle olunca, mesele tabiî ki bildiğimiz gibi sonuçlanır.

■ Herşeyin tabiatına, yâni kanunlarına uymak en büyük akıllılıktır.

■ İnsanlara hayat vermek, Allah'ın bir lûtfu, bir hediyesidir; uzun ömür ise, kanaatimce, iki katlı, çifte bir hediyedir.

İHTİYARLIKTAN KAÇINMANIN DÖRDÜNCÜ SEBEBİ DE ŞUDUR :

■ Onlar, zevk, sefa ve eğlencelerden gittikçe uzaklaşıyoruz, derler. Bahsettikleri bu zevk ve eğlencelerse, gençlerin sürdürdükleri şeylerin bir bakıma aynıdır. Bizse, gençlerin zevk ve eğlencelerinin ihtiyarlardan çok farklı olduğunu daha yukarılarda söylemiştik.. Aynı şekilde, ihtiyarlara mahsus, yalnızca onların tadabileceği zevklerin olduğunu, bunların, gençlerinkinden çok daha çekici yanları bulunduğunu da belirtmiştik.

Meselâ, ben kendim, bu ihtiyarlığımda, gençlik yaşlarımda ayrı bir tad aldığım yemek, içmek, cinsî münasebet v.b. her türlü güzel ve lezzetli şeylerden zevk alamadığım için de üzgün falan değilim. Bilâkis, daha çok memnun olup, beni, yemek - içmek gibi pek de gereği olmayan nefsî hazlardan ve ağır yüklerden kurtardığı için, ihtiyarlığıma sonsuz şükür ve minnetler ediyorum.

Şu anda ancak bu şekilde huzur ve sükûna kavuştuğumu anlamış bulunuyorum..

■ Önceki halimle ben, zinçirini koparmış azgın bir at gibi bir o tarafa, bir bu tarafa saldırıp nâhoş hareketler yapardım. İşte ihtiyarlık beni bu gibi alçaklıklardan kurtardı.

Aslında bu türden hareketler söylenecek gibi değil, saklanacak birşeydir ve bu da akıl sahibi insanlar yanında ayıp ve utanılacak bir şeydir..

■ Gençliğin, işte böyle, rezil olmak gibi bir yanı da vardır..

■ Ben hayatımın bu son demleri sayılabilecek olan döneminde, benimle dostluğu olan, karşılıklı, candan seviştiğimiz kimselerle sohbet etmekten aşırı bir zevk duyuyorum.

Meselâ, geçenlerde vefat eden odabaşı ve onun gibi dostlarımla bu konularda birçok konuşmalarımız olmuştur. Onlarla, bu konuşmalar dolayısıyla öyle bir dostluk kurmuştuk ki, birbirimize karşı öz kardeşten daha yakındık. Fakat onlar da, bizimle olan bu samimî ilişkilerinden ötürü gurura yapılmamışlar, eskiden olduğu gibi saygı ve hizmetlerinde en küçük bir aksatma yapmamışlardır.

■ Ve ben, halkımın davranışlarını, uğraştığı şeyleri genel düşüncelerini ve hakkımdaki tutumlarını da, yine bu dostlarımdan öğrenir, ona göre ayrı bir tavır takınır, gerekirse bazı tedbirlere başvururdum .

Kısaca, şu ihtiyarlık günlerimde bu kişilerle olan sohbet ve candan ilişkilerimizden duyduğum tadı, gençlik günlerim de dahil, hiçbir zaman duyduğumu hatırlamıyorum.

■ İhtiyarlığımda duymakta olduğum diğer bir zevkim de, sarayın bahçesine öteden beri dikmekte olduğum (hâlâ da dikerim ya!) ağaçların meyvelerini yine kendi elimle koparmamdır. Bu meyve yüklü ağaçları seyretmek bile bana ayrı bir zevk verir.

Bu ağaçları dikerken yanımda bulunan birçok genç arkadaşım vardı, bunların çoğu bugün hâlâ sağ olup yaşlanmış durumdadırlar. Arasıra, onları da yanıma alır, gelir bahçeyi birlikte dolaşır, ağaçlara bakar, meyvelerinden koparıp lezzetle yeriz..

■ İşte ben bu bahçedeki kendi elimle diktiğim, şimdi de seyredip hoşlandığım ağaçları kendi öz oğullarım gibi sever ve sayarım. Diğer ağaçları da halkıma benzetirim..

■ Bu güzel kokulu ve tatlı yemişlere gençlerin bakamadıkları değişik bir gözle bakarım, işte böylece, yüce Allah'ın sanatkâr, yaratıcı sıfatını görür, bundan da ayrı bir zevk almış olurum..

■ Gençlerin aldıkları lezzetlerse, nefsî arzuları okşamaktan başka pek bir işe yaramazlar. Tabıî ki sonunda acısını kat kat çekerler..

■ Bizim aldığımız lezzetlerse, tamamiyle ruhu ilgilendirir.. Herşeyden önce ruhu doyururlar..

Bizler, hakikatin, doğru ve gerçek içyüzünü görmek için bakarız.. Bunun da, birçok zaman çeşitli faydalarını görmüş ve hâlâ da görmekteyizdir..

■ Çocukluğumda çok akıllı bir lalam vardı. Bana bir gün çok ilginç bir hikâye anlattı, istersen, burada ben de, sana anlatıvereyim :

Bir gün demircinin biri dükkânında büyük bir yılan görür. Tabiî görür görmez eline geçirdiği törpüyle yılanın üstüne yürür; törpüyle yılana vurur ve yılanın kuyruğunu koparır.. Kuyruğu kopan yılan kaçar gider, bir yerde gizlenir. Gece olunca, gizlendiği yerden

çıkıp, demirciyi uyur bulur ve sokarım, böylece kuyruğumun intikamını almış olurum diye düşünerek demirci dükkânına girer. Demirciyi dükkânda bulamayınca, benim kuyruğumu kesen aslında buydu, diyerek ortalıkta rastladığı törpüye saldırır ve törpüyü kemirmeğe başlar. Dişleri gıcırdadıkça, törpüyü yaralıyorum sanıp, daha fazla kemirir ve dişlerini dibine kadar törpüler. Ağzından akan kanı da törpüden akıyor sanıp, intikamımın acısını çıkarıyorum diyerek daha çok sevinir. Biraz sonra dişlerinin dibi ve eti ağrımaya başlayınca durumu anlar, akan kanların da kendinden olduğunu farkeder. Tabiî artık iş işten geçmiş, dert, birden ikiye çıkmıştır: Önce kuyruk kopmuş, onun ardından da dişleri gitmiştir..

■ Bence, gençlerin gençlik dünyaları da hemen hemen buna benzer. Çünkü, çoğu zaman, kendilerine zarar verecek işlere heveslenirler.

Fakat her işi, her olayı yerli yerince doğru olarak ölçüp, tartacak olanlar büyüklerdir..

■ Yaşlıların, gençlere benzemeyen, farklı bir yanları daha vardır. O da : Allah'ın onlara çoluk - çocuk bağışlayıp, kendilerinin ölüp gitmeleriyle birlikte isimlerinin kaybolmaması, çocukları sayesinde yaşama şansına sahip oluşlarıdır.

■ Meselâ, benim saygıdeğer yüce ecdadım, benim sayemde ölümden kurtulmuşlardır. Ben de, senin doğuşunla ve senden doğacak olanlarla ölümden ve daimî bir yokoluştan bir bakıma kurtulmuş sayılırım. Sen de böyle olacaksın..

■ Elden ele dolaşan dolu bir kadeh vardır. İşte o kadeh şimdi bana gelmiştir, içince, Allah'ın izniyle, ben de, sana teslim edeceğim. İçtikten sonra sen de, Allah'ın emri ve izniyle oğluna teslim edecek, o da kendi oğluna.. Bu böyle kıyamete kadar sürüp gidecektir...

■ Bütün hayvanlardan daha değerli bir varlık olan insanoğluna, işte böyle, oğulları sayesinde, dünya durduğu sürece verilen yaşama fırsatı Allah'ın en büyük hediyelerinden biridir Nitekim, oğullar sayesinde, ölüp gidenlerin isimleri hâlâ yaşıyor denebilir.

Buna göre her kişi kendisinin ve babasının adını saklayıp sürdürmeye çalışması için oğluna çeşitli nasihatler etmesi gerekir.

Bu ve bunun gibi daha birçok konularda ben, babamdan bir sürü faydalı Öğütler dinledim.

Ey oğlum! Ben de sana, sırası geldikçe, gerekli olan öğütleri verdim sanırım...

■ Oğlum! Benim bu sözlerim üzerinde iyice düşün ve söylediklerimi sakın unutma.. inşallah sen de benim yaşıma ulaşır, hayatın boyunca neşe, sevinç ve huzur içinde yaşarsın!

■ Bir an bile olsa, sakın adaleti elinden bırakma, çünkü yüce Allah da âdildir. Bir bakıma, sen O'nun yeryüzündeki temsilcisisin... O, sana, kendi arzusuyla bazı üstünlükler vermiş ve kullarının başına geçirmiştir.

■ Eğer bütün bu nasihatlarımı tutarsan Allah'ın emir ve arzusuyla, bu dünyadan ayrıldığın vakit şüphesiz cennete lâyık bir insan olursun..

■ Şunu da iyice bilmeni isterim :
Bu dünyada üç türlü insan vardır.

Biri şudur : Akıl ve fikirleri yerinde, geleceği az - çok gören ve düşünen, hiçbir anormallikleri olmayan kimselerdir

İkincisi : Yolların doğru veya eğri olup olmadığını bilmekten uzak olan kimselerdir. Ama bu duruma kendi istekleriyle değil, çevre etkisiyle düşmüşlerdir Nasihat edildiğinde, kafaları alır ve kabul eder, söz dinlerler.. Çoğu zaman, duyup, işittiklerine uyarak yaşarlar.

Üçüncüleri ise : Ne kendileri birşeyden haberdarlardır ve ne de yapılan ikazlara, nasihatlara kulak asarlar.. Sadece kendi arzularına uyar ve herşeyi bildiklerini sanırlar.. Bunlar diğerlerinden daha âdî, daha alçaktırlar..

■ Ey oğul!
Yüce Allah eğer seni ilk sırada saydığım kişiler arasında yaratmışsa, sevinirim .. İlkinden değil de, ikinciler gibiysen, sana yapılan nasihatlara kulak vermeni tavsiye ederim.

Sakın üçüncü gruba dahil olmayasın! Onlar ne Allah'a, ne de insanlara karşı iyi bir durumda değildirler..

Padişahlar, elinde terazi tutmuş bir kimseye benzerler. Sen padişah olunca teraziyi doğru tutmanı isterim. O zaman yüce Allah da, senin iyiliğini arzular. .

Hersey, Allah'ın malûmudur.
Herşey, sadece O'nun tarafından bilinebilir...

SÖZLÜK VE AÇIKLAMALAR

— A —

ağu : zehir

ağulamak : zehirlemek

ahlât : karışık, bozuk şeyler

akl-ı kâmi' : ezici, yok edici akıl

Alâ'el-devle Oğulları : (1007 — 1051) yılları arasında Isfahan ve Hemedan eyaletlerinde saltanat sürmüş bir sülâledir. Aslında Kâkûyiler adı verilen bu sülâleden hüküm süren beş kişidir. Alâ'el-devle ebu Cafer Muhammed bin Duşmanziyar, Zahir-el-din ebu Mansur Feramarz, Ebu Kalicar Garşasp, Ali ve Alâ'el-devle ebu Kalicar Garşasp.

âl-i Osman : Osmanoğulları, Osmanlılar soyu. Osmanlı devletinin kurucusu ve ilk padişahı Osman Gazi'den sonra O'nun neslinden gelenler. Tabir genel anlamda taht'a çıkmış bulunan padişahlar için kullanılırdı. Taht'a çıkan Osmanlı sultanlarını şu şekilde sıralayabiliriz : Osman Gazi (1299 — 1326); Orhan Gazi (1326 — 1360); Murat I Hudavendigâr (1360 — 1389);

Bâyezit I Yıldırım (1389 — 1402; Mehmet Çelebi (1413 — 1420); Murat II (1420 — 1451); Mehmet II (1451 — 1481); Bâyezit II (1481 — 1512); Selim I Yavuz (1512 — 1520); Süleyman I Kanuni (1520 — 1566); Selim II (1566 — 1574); Murat III (1574 — 1595); Mehmet III (1595 — 1603); Ahmet I (1603 — 1617); Mustafa I (1617 — 1618/1622 — 1623); Osman II (1618 — 1622); Murat IV (1623 — 1640); İbrahim (1640 — 1648); Mehmet IV (1648 — 1687); Süleyman II (1687 — 1691); Ahmet II (1691 — 1695); Mustafa II (1695 — 1703); Ahmet III (1703 — 1730); Mahmut I (1730 — 1754); Osman III (1754 — 1757); Mustafa III (1757 — 1774); Abdülhamit I (1774 — 1789); Selim III (1789 — 1807); Mustafa IV (1807 — 1808); Mahmut II (1808 — 1839); Abdülmecit (1839 — 1861); Abdülaziz (1861 — 1876); Murat V (1876 — 1876); Abdülhamit II (1876 — 1909); Mehmet V (1909 — 1918); Mehmet VI (1918 — 1922); Abdülmecit II (1922 — 1924)

aldamak : aldatmak, aldanmak

ale-l-istiva : hemen hemen aynı, eşit, denk.

«aleyh-ir-rahmeti v-el-rıdvân»	:	«rahmet ve hoşnutluk onun üzerine olsun» (Allah tarafından)
anda	:	orada
-ârâ	:	süsleyen, bezeyen
âreste	:	süslü
aruk	:	temiz; eti, yağı erimiş, zayıf
aygır	:	erkek at
ayıtmak	:	söylemek, konuşmak
azab	:	genç delikanlı, bekâr

— B —

bahayim	:	dört ayaklı hayvanlar, canavarlar
battâl	:	işe yaramaz, hantal
Bâyezid I (Yıldırım)	:	(1360 — 1403), Osmanlı padişahlarının dördüncüsüdür. Murat I'nin ikinci oğludur. Babasının 1386'da Karamanoğlu Ali Bey'e açtığı seferde herkesi şaşırtacak bir şekilde zaferler kazanarak daha o zamanlar «Yıldırım» lâkabını almıştı. Murat I'in Kosova'da şehit düşmesi üzerine hükümdarlığa geçmiştir. Rumeli taraflarını güvenlik altına almak için Sırp Kralının kızkardeşi ile evlenmiştir. Daha sonra Anadolu'ya dönmüş, Timur'un Hindistan seferiyle uğraşmasını fırsat bilerek Memlûklerden Malatya'yı almıştır. Bunun üzerine Timur'la aralarında mektup-

laşmalar başlamış ve 1402 Ankara Meydan Savaşında karşılaşmışlardır. Bazı ihanetler yüzünden Yıldırım Bayezit esir düşmüş, Timur'un nezaretinde Akşehir'de vefat veya intihar etmiştir (1403). Kabri Bursa'dadır.

baylos : Osmanlılar tarafından eski zamanlarda Venedik elçileri hakkında kullanılır bir tabirdi. «Baile» kelimesinden alınmıştır. Sonra terkedilerek «elçi» ve daha sonra da «sefir» tabiri kullanılmıştır.

bahre-mend : hissedar, nasipli

be-nâm : namlı, ünlü, meşhur

bende : kul, köle

bolay ki : inşallah, belki, ola ki

— C - Ç —

cennet : pek güzel, pek müzeyyen, pek müreffeh ve pek zevkli saray ve köşkler ve bahçelerden meydana gelen yer. Allah'a (C.C.) inanan ve O'na ibadet ve itaat edenlerin, iman ve İslâmiyete ihlâsla, sadakatle bağlı bulunanların, Kur'an'a ve Kur'an yolunda mücadele edenlerin, cihat erlerinin, öldükten, kıyamet gününden sonra Allah'ın hediyesi olarak girip ebedî olarak içinde kalacakları mekân ve mesken-

Cennet'e girecekler Kur'an'a göre dört gruba ayrılmıştır: Peygamberler peygamberlerin yolunda gidenler, şehitler ve iyi amelliler. Cennet'in tabakaları ise şunlardır: Dâr-ül-Celâl, Dâr-üs-Selâm, Cennet-ül Mevlâ, Cennet-ül Huld, Cennet-ün-Nâîm, Cennet-ül-Firdevs, Cennet-ül-Adn, Cennet-ül-Vesîle..

cünbüş : hareket, kımıldanma, eğlence, zevk.

çâk : ta, tam.

— D —

dal olmak : Osmanlıcadaki «dal» harfi şekil olarak yaşlıların sırtındaki kanbura çok benzer; bu bakımdan iki kat, yâni kanbur oluşu «dal olmak», «boyu dal oldu», «kamet-i dal», «iki büklüm boy» şeklinde ifade ederlerdi.

dehr : dünya, zaman, devir.

devşirmek : toplamak.

dîbâce : başlangıç, önsüz

dolama : entari gibi önüne kuşak bağlanan elbise: kaftan

dükel : bütün, hepsi

dürtünmek : sürünmek, vücuda yağ, koku v.b. şeyler sürünmek

— E —

Edirne : «Marmara bölgesinde, Trakya topraklarında 6.266 km²'

yi kaplayan bir ilimizdir. Traklar tarafından kurulan Edirne, daha sonra Makedonyalılara, Roma'lılara, Bizanslılara, Bulgar Türklerine ve tekrar Bizanslılara geçmiş, Osmanlılar tarafından Murat I zamanında, 1362'de alınmıştır. İstanbul'un fethine kadar 91 yıl Bursa'yla beraber başşehir olmuştur. Avrupa içlerine inen Osmanlı akıncılarının güzergâhı olan Edirne'nin nüfusu 1700'lerde 350.000 kişiyle İstanbul, Paris ve Londra'dan sonra Avrupa'nın dördüncü büyük şehridir. Daha sonraları bozgun ve işgal altında gittikçe azalmış ve küçülmüştür. İmparatorlukta binlerce eski eser ve yapıya sahip bulunan şehir, yılların tahribinden sonra yine de bunların yüzlercesini korumaktadır.. Bunlar arasında en önemlileri cami, medrese, han, kervansaray bedesten, çarşı, hamam, sebil, çeşme, imaret vd.'dir.

eğseri-enseri : çivi, demir çivi

emîr-âhûr : imrahur, ahır beyi, ahır müdürü. Önceleri padişah ahırlarına bakan kimselere verilen isimdi.

em : ilâç, deva

Engürüs : Macarlar, Macaristan

eslemek : dinlemek

Evrenosoğulları : Osmanlılarda akıncı beyleri yetiştiren ailelerin en ünlülerindendir. Akıncılar, bugünkü gerilla sınıfının rolünü gören Osmanlılara mahsus bir askerî sınıftı. Evrenosoğullarının ilk dedeleri İsa Bey'di. Oğlu Gazi Evrenos Bey 1340'ta Osmanlıların hizmetine girmiş, 1417'de Vardar Yenicesinde, 110 yaşına yakın bir çağda ölmüştür. Evrenos Bey'in yedi oğlu vardı. Bunların da ayrı ayrı ünleri bulunuyordu. Evrenosoğullarının nesli bugün hâlâ sürmektedir.

— F —

fâş olmak : açığa çıkmak
feth : başlamak; açma, açılma
feth-i kelâm : söze başlama
feraset : anlayışlılık, çabuk seziş

— G —

gazab/gazab-ı küllî : dargınlık, kızgınlık, hiddet öfke. Geniş çapta bir hiddet. İnsanların çoğunlukla isyan ettikleri, Allah'a karşı gelip, O'nun emir ve yasaklarını çiğnedikleri tarihî dönemlerde gelen geniş çapta cezalandırma şekli. Nuh Tufanı, Sodom ve Gomore olayı. Pompei Faciası v.d.

germiyyet : sıcaklık, aşırı derecede sıcaklık
gicik : kaşınma, uyuz hastalığı
girmek : karışmak, müdahale etmek
gîr u saadet : talih ve muzafferiyet
gökçek : güzel
götürülmek : kaldırılmak, bertaraf edilmek
göynetmek : yakmak, ısıtmak v.b.

— H —

hâliyâ : şimdiki halde, şu zamanda, şu sıralarda
harc : gider, sarf, bir işi için kullanılan madde
hazret : saygı ifadesi anlamında büyükler ve ulular için kullanılan bir ünvan
hergiz : hiçbir vakit
hikmet-âmiz : hikmetle karışık, mânâ yüklü
hilâfet : İslâm hükümdarlarından bazıları hakkında ünvan olarak kullanılmış bir tabirdir. Bir kimseye halef olmak, onun yerine geçmek mânâsına gelir. İmam-ül-müslîmîn (Müslümanların imamı, önderi) olan kişi, şerî hükümlerin uygulanışında Cenâb-ı Peygamber'e halef olduğu için kendisine «halife» adı verilmiştir. Hilâfet'e «imâmet» de denir. Buna, namazdaki imamlıktan ayırdetmek için «imamet-i kübrâ» adı verilmiştir.

Hümâ	:	Boz renkli, ayakları olmayan mitolojik bir kuş. Dirisi ele geçirilemeyen bu kuş Kıpçak çölünde, Hıta ve Huten illerinde yaşar, saksağana benzermiş. Sâdi, Şam'da bir İran'lı tüccarda gördüğünü söylüyor. Bu kuşun gölgesi kimin başına düşerse, o kimse padişah olurmuş. Bunun için başka bir ad olarak da «Devlet Kuşu» denir.
Hüsrev	:	Nûşirevân'ın diğer bir adıdır. (bak: Nûşirevân)

— İ —

ifâkat bulmak	:	iyileşmek, düzelmek
igen — iğen	:	çok, pek, gayet, daha, ziyade
ikân	:	iyice bilme
ilan	:	yılan
ilka eylemek	:	bir fikri, bir düşünceyi aşılamak, akla getirmek, çağrıştırmak.
imdi	:	hemen, şimdi
irgürmek	:	ulaştırmak, eriştirmek
isâr eylemek	:	vermek, bağışlamak
İskender-i Zülkarneyn	:	iki boynuzlu İskender. Asıl ve ilk İskender budur. Kur'an'da ismi geçer, hem peygamber, hem de padişah olmuştur. «Âb-ı hayat, ölümsüzlük suyu»'nu bulmak için «Hızır»'la birlikte «zulümat ülkesi»'ne gitmişlerdir.
ivmek	:	acele etmek

izzet : değer, kıymet; yücelik, ululuk; güçlülük.

— K —

kabz u bast : kapanıp açılma, daralıp genişleme

kangu : hangi

Karamanoğulları : Anadolu Türk Beyliklerinin, Osmanoğullarından sonra en süreklisidir. 1250'den 1487'ye kadar 237 yıl sürmüştür. En geniş şekliyle beylik Konya, Niğde, Kayseri, Ankara, Nevşehir, İçel, Kırşehir illerinin tamamı ile Antalya ilinin doğu yarısını kaplıyordu. Karamanoğulları, Oğuzların Afşar boyundandır. Hanedan 1228'de Sultan Alâettin Keykubad tarafından Ermenâk yakınlarına yerleştirilen Sadettinoğlu Nûre Sofi Bey'den gelir. Oğlu Karaman Bey'in 1262'de yerine geçen torunu Mehmet Bey, Moğolları Anadolu'dan kovmak için çalışmıştır. İki defa Moğolları yenip 1277'de Konya'yı ele geçirdi. Selçuklular adına İlhanlılar'a başkaldırdı. Bu arada Türkçenin her türlü devlet işlerinde tek dil olarak kullanılmasını emreden ünlü fermanı yayınladı. Karamanoğulları, Bayezit II'nin ilk yıllarında ortadan kalkmıştır.

katı : çok, fazla
katımak : fazlalaştırmak
kayurmak : düşünmek, kaygılanmak, tasalanmak, endişe etmek
kemâ — kân : eskisi gibi, önceden olduğu gibi
kerih : iğrenç, çirkin
kerih-ül-manzar : görünüşü çirkin ve iğrenç
kesel : tembellik
key : çok, fazla, aşırı
kıbel-i Hak : Allah tarafından
kısas : Katili maktul karşılığında, yahut başka bir deyimle, öldüreni öldürme, öldürülen karşılığında katletmek; öldürmek veya yaralının yaralanan uzvuna karşılık olarak yaralayanın ona benzeyen uzvunu, meşrû usulüne uygun olarak, yok etmek yerinde kullanılan bir deyimdir.
Kısas'ın yedi şartı vardır: 1 — Ölünün mirasçılarının kısas'ı istemeleri. 2 — Katilin akıl bâliğ olması, 3 — Öldürülenin, öldürenin evlât veya akrabasından biri olmaması. 4 — Öldürülenin akrabası içinde katilin akrabası bulunmaması. 5 — Ölü, öldürenin kölesi olmaması. 6 — Katilin zorlanma yüzünden bu işi işlemiş olmaması. 7 — Kısas sırasında ölenin bütün akrabasının hazır bulunması.
kıt : kıtlık

kıyamet : dünyanın sonu, bütün ölülerin dirilerek mahşer yerinde toplanacakları, dünyadaki hayatlarında yapmış oldukları hareketlerinden sorgu - suale çekilip, ebediyete gönderilecekleri tarihî büyük bir gün.

kimyâ-yı saadet : Kötü ve rezil bütün davranışlardan kaçınıp nefsi temiz tutarak fazilet kazanmakla huzura ulaşmayı ifade eder. Aynı zamanda büyük İslâm düşünürü İmam-ı Gazalî'nin ünlü eseri

kopuz : ud biçiminde eski bir Türk sazı

Konstantaniyye : İstanbul'un Bizanslılar devrindeki adı.

kuyu saranı : çıkrık

— L —

lâ-büdd : zarurî, mecburî, lâzım, gerekli.. (Aslında, ayrılık yok, anlamındadır.)

lala : Önceleri sadrazamlar hakkında «Atabek» karşılığı olarak kullanılmasına rağmen, şehzadelerin mürebbîlerine de bu ad verilirdi. Yeni doğan şehzadenin hizmetine «usta» adı verilen yirmi kız tayin edildiği gibi, bir yaşında sütten kesildiği zaman da maiyet halkı hizmetine verilirdi. Maiyetin «ağa» adı-

nı taşıyan üç tanesi has odalılardan seçilir, şehzâdenin baş mürebbîsi olan en yaşlısına «baş lala» denildiği gibi, bunun emri altındakilere de lala denirdi. Tecrübeli ve dirayetli adamlardan seçilen lalaların, şehzadelerin yetişmeleri üzerinde büyük tesirleri olurdu. Lala görünüşte hizmetçi durumundaysa da, terbiyesi kendisine havale edilen çocuğa karşı âmir durumundadır.

lâ-yukas : kıyas edilemez, kıyas olunamaz.

— M —

makdûr : güç, kuvvet, kudret

maksûd : istek, kastolunan, istenen şey.

mâ-tekaddem : önceki zamanlar

makûl : söylenilmiş, söylenilen (söz), denilmiş

mefâz : sığınılıp kurtulunacak yer

melâmet : ayıplama, kınama.

mescid : secde edilecek, namaz kılınacak yer, camiin küçüğü.

meşveret : müşaverede bulunma, danışma.

metrukât : miraslar, bırakılan şeyler

millet-i İseviye : Hz. İsa Peygamber'in dininden olanlar, Hristiyanlar.

mizac : yaradılış, huy, tabiat

müdâm : devamlı

müfevvez : ihale ve sipariş olunmuş, bırakılmış

mülâhaza : dikkatle bakma; iyice düşünme; düşünme

münkesir olmak : kırılmak

müntehî : nihayet bulan, sona eren, biten

müstevlî olmak : çoğalmak, artmak

müşahede : bir şeyi gözle görme; (tasavvufta; Allah âlemini bilme ve görme.)

— N —

nâgehan : ansızın, birdenbire

nef' : fayda, yarar

nefs — nefis : ruh, can, hayat; şahıs, kendi; asıl, maya, cevher.

nefs-i emmâre : çok zorlayan, insanı kötülüğe sürükleyen nefis. İnsanoğlunun şeytanın teşviklerine itirazsız ve mücadelesiz tâbi olması.

nefs-i mutmainne : iyiliği, kötülükten ayırdettirerek insanlık vazifesini tanıttıran, vicdana rahatlık veren hal. İnsanoğlunu Allah'a yaklaştıran hal. Günaha meyleden kötü sıfatlardan temizlenmiş ve güzel ahlâk ile bezenmiş olarak Allah'a yaklaşan insan iradesi. Nefsin, Allah'ın emirleri altında sakin ve her çeşit şehvete karşı çıkarak ızdıraptan kurtulması.

nikâb : örtü

Nûşirevân : (Nûşin - revân). Sâsânilerin yirminci padişahıdır. Arap-

lar Kisra derler. Adaletiyle tanınmış bir padişahtır. 48 yıl saltanat sürüp 579'da ölmüştür. Büzürcmihr adlı dirayetli bir vezire sahipti. Peygamberimiz Hz. Muhammed'in «ben, âdil bir padişah zamanında doğdum» dediği rivayetler arasındadır, buradaki padişahtan kastedilen bu şahıstır. Nûşirevan, Tâk-ı Kisrâ'da bir çan astırarak ucuna bir zincir bağlamış; adaletine müracaat edenler o zinciri çekip kendini haberdar ederlermiş.

— O - Ö —

odabaşı : Enderûn ve İç ağaları adıyla anılan ağaların birincisinin ünvanı. Padişahı giydirip soydurmağa memurdular. Bundan dolayı padişahların en yakınlarından biriydiler. Odabaşılar «kapı ağası» rütbesinde olmakla beraber ona tâbi idiler. Genellikle iç oğlanlarından ve bazen de hadım ağalarından seçilirlerdi. Günlük 60 akçe ulûfeleri ve padişahın hassa elbisesinden senede beş parça esvapları vardı. Odabaşılar, padişahın yanına girip memleket işleri hakkında bilgi veren ve emrini alıp ilgililere bildirmekle de görevliy-

diler. Tanzimattan sonra saray teşkilâtında yapılan değişiklikle bu vazife de ortadan kaldırılmıştır.

onat : doğru ve uygun, iyi, mükemmel.

ön : peşin, önce

— P - R —

perhiz : vücuda zararlı olan zevkli ve lezzetli şeylerden, özellikle hastalık halinde belli yemeklerden kaçınma işi. Dince yasak edilen şeylerden tamamiyle uzak kalma.

pes : öyleyse, şimdi

pîrlik : yaşlılık, ihtiyarlık; bir tarikatın ilk kurucusu; her meslek ve sanatın kurucusu. (Pîrimiz, üstadımız v.b.)

reculiyyet : erkeklik, erkek olma

re'y : görme, görüş, fikir, düşünce

rüsvây : rezil, itibarsız, haysiyetsiz.

— S - Ş —

sabâvet : çocukluk çağı

sâbık : geçmiş, geçen, geçici

sağaltmak : hastalığı iyileştirmek

sehl : sade, kolay

seyr : gezip dolaşma

sezâ-vâr : lâyık, uygun, yakışan

sinn : yaş

sun' : yapış, yapma, meydana getirme, ortaya koyma; tesir, kudret

süst-endâm : gevşeklik
şâduman : neşeli, sevinçli
şebâbet : gençlik çağı
şecaat : kahramanlık, yiğitlik, yüreklilik
şehzâde : Osmanlı hükümdar sülâlesinin erkek çocukları için kullanılan bir deyimdir. Aslı, şah oğlu, padişah oğlu demek olan Şahzâdedir. Şehzâde, kelimenin biraz daha hafifletilmiş şeklidir. Bununla beraber bazı vesikalarda «şahzâde» şeklinde de geçer. İlk kuruluş devirlerinde bunun yerine «Çelebi» denirdi. Şehzade tabiri sonraları kullanılmaya başlanmış ve tutarak Osmanlı saltanatının sonuna kadar yaşamıştır.
şeriat : Allah tarafından Peygamber vasıtasıyla bildirilen emir, hüküm ve yasakları toplayan ilâhî kanun. İslâmiyetin bütün emir ve yasakları, yâni hükümleri Şeriattır.
şimdengiru : bundan böyle, bundan sonra

— T —

tarîk : yol, usûl, meslek, vasıta
teâlâ : «yüksek olsun!» anlamına gelen bir söz olup, Allah adıyla birlikte kullanılır. (mes: Allahü teâlâ, Hak teâlâ ve tekaddes hazretleri v.b.)

tecessüs	: araştırma
timar etmek	: yaraya bakmak
Timurlenk	: (1363 — 1405). Türk — Moğol soyundan bir hükümdardır. Semerkant yakınlarında Keş'te doğmuştur. Baba tarafından soyu Cengiz'e kadar uzanır. Gençliğinde oldukça hırçın bir delikanlı olan Timur, bir gece baskınında ayağı yaralandığı için topal kalmıştır. Bu yüzden Timurlenk (Aksak Timur) diye anılır. 1369'da hükümdar seçilmiştir. Yıldırım Bayezid'e karşı Ankara savaşını kazanıp Semerkand'a döndükten ve yeni bir sefer hazırlıkları içindeyken ölmüştür.
ton	: elbise, don
töhmet	: herhangi birine isnat olunan suç; işlenildiği sanılan fakat gerçekliği henüz meydana çıkmamış olan kabahat, suç
törpü	: dişleri kısa ve sivri çıkıntılar halinde olan eğe.
tufûliyyet	: çocukluk, küçüklük

— U - Ü —

umu	: umut, arzu
üstüpü	: (İtalyanca). Cemilerde silip süpürmek için kullanılan kaba keten ve kenevir veyahut bozuk halat parçası
üvez	: muşmula

— V —

varlı	: varlıklı, zengin

— Z —

zebûn	: bitkin, güçsüz, düşkün
zevi-l-ukul	: aklı olanlar, akıl sahipleri; insanlar. (tasavvufta: halkı zahiren, hakkı bâtınen görenler.)
zindegâne	: hayatlar

ŞİİRLERİN AÇIKLAMALARI

Gazel

1. [Dün gece uykumda, sanki benim canım olan bir sevgili gördüm. Onu görmem, donmuş vücuduma âdeta can getirdi; sabah kalktığım vakit duygusuz vücudumun canlandığını gördüm.
2. Ey gönül hekimi olan güzel, senin dudakların hasret içindeyken vallahi onları ağzıma aldım ve onların derdime derman olduklarını gördüm.
3. Ey arkadaş, gerçi Edirne şehri güzellerin bulunduğu bir yerdir, fakat ben Bursa'da da birçok nazlı dilber gördüm.
4. Her ne kadar gözümüz Ilıca'da serviyi görerek bir kıymet kazanırsa da, orada ben salınarak yürüyen gümüş gibi parlak bir servi gördüm.
5. Ey Murâdî, sen ufukların şahı, hür, azat bir durumdayken, seni şu anda o güzeller şahının saçlarına esir olarak gördüm.]

Kıta

[Senin cefana çoktandır katlanmakta olan gönlümün senden isteği sadece bağlılıktır. Her kimin gümüşe benzer, öyle değerli bir sevgilisi vardır; o kişi cihan padişahı bile olsa sevgilisi önünde sadece bir kuldan ibarettir.]

Müfred

[Senden bir öpücük dilemek bile benim haddime düşmez; irfanı ve sezgisi olan bunu kolayca anlar, bunu söylemeye bile lüzum yoktur.]

Gazel

1. [Siz yine sarhoş olarak gelin de birlikte ilâhî şarabın dağıtıldığı meyhaneye gidelim. İlâhî aşk şarabını dağıtan mürşid-i kâmilin bize hizmetiyle övünelim.
2. İlâhî aşk şarabının dolu bulunduğu küpten içip kâinatı seyre dalalım. Aşkın Tur dağına çıkıp oradan Allah'a yalvarıp yakarışta bulunalım.
3. Dış görünüşe aldanan kaba adamlara özrümüzü kabul ettirdikten sonra, eğer uygun olursa bir kadeh içki sunarak mükâfatlandıralım.
4. İlâhî aşkla mestolamayanlar durumumuzu ayıplayıp inkâra kalkışırlarsa, onlara ilâhi aşk şarabı ve esrarıyle bunu ispat edelim.
5. Sevgilinin güzelliği (Allah'ın cemâli) eğer gönül aynasında herhangi bir sebepten ötürü görünmezse, ey Avnî, ilâhî saf-temiz aşkı ona ayna yapalım.]

Gazel

1. [Ayrılık, yine benim canımı öldürmeye yeltendi. Hey müslüman kişiler, sizde bir ilâç varsa veriverin, bunun tam sırasıdır.
2. Sevda çeken gönlüm bugün yine hayli perişan bir durumdadır. Bu hal ise, sünbül gibi saçlarını dağıtan sevgilinin yüzündendir.
3. Mahallenin köpekleri benim öldüğümü sanarak bağırırlar. Eğer dostlarım varsa, bir yere toplanır, benim için ağlarlar.
4. Dizilmiş haldeki incinin ayrılığıyla ağladığımı gören nisan bulutu, bana özenir ve beni taklid edip o da ağlamaya başlar.
5. Ey dostum, din adamı, yüzüne âşık olan için dinsiz demiş. Eğer iman nuru diye birşev varsa. İyice bil ki, o adamın gönlünde yoktur.
6. Ey Avni sen o güzellik padişahına kul olduğun için,
Osmanlı ülkesi sana teslim olmuş, sen oranın padişahı olmuşsun.

Gazel

1. [Amacım. «Allah uğrunda, Onun için hakkıyla savaşınız» âyetine bağlı kalmaktır. Gösterdiğim gayret te. İslâm dininin emrettiği gayretlerdendir.
2. Yüce Allah'ın lütuf ve yardımları, kutlu din büyüklerine bağlı askerlerin gayretleriyle, niyetim kâfirleri baştan başa bozguna uğratmaktır.
3. Ben peygamberlere, din büyükleri veliiere güveniyorum, kendimi onlara dayamışım. Benim fetih ve zafer ümitlerim Allah'ın yardımlarıyla gerçekleşeceklerdir.
4. Benliğin ve malınla dünyada çalışıp gayret göstersen ne çıkar sanki? Allah'a şükürler olsun ki, gazilikte yüz binlerce defa daha bir üstünlük olduğuna inanıyorum.
5. Ey Fâtih Sultan Mehmed! Hazret-i Muhammed'in mucizeleri sayesinde, devletimin, din düşmanlarını yeneceğini umuyorum.]

MÜFRED

[Biz adalet isteyen kimseleriz, katiyen zulüm ve eziyet istemeyiz. Allah'ın emirlerine bağlı olduğumuzdan Onun rızasını ve hoşnutluğunu bekleriz.]